

DISPUTATIONES SCIENTIFICAE  
UNIVERSITATIS CATHOLICAE IN RUŽOMBEROK

2024

4

ROČNÍK XXIV.



VERBUM

**KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU**



**DISPUTATIONES SCIENTIFICAE**  
**UNIVERSITATIS CATHOLICAE IN RUŽOMBEROK**



**Ružomberok 2024**

**DISPUTATIONES SCIENTIFICAE  
UNIVERSITATIS CATHOLICAE IN RUŽOMBEROK**

**Číslo 4, október 2024, ročník XXIV.**

Vychádza štvrťročne.

**Šéfredaktor:** doc. PhDr. PaedDr. Miroslav Gejdoš, PhD. (Catholic University in Ružomberok)

**Zástupca šéfredaktora:** doc. PhDr. Jiří Prokop, Ph.D. (Charles University in Prague)

**Výkonní redaktori:** PaedDr. Ján Gera, PhD., Mgr. Milan Pudiš, PhD.

**Redakčná rada:**

prof. ThDr. Art. Lic. Rastislav Adamko, PhD. (Catholic University in Ružomberok)  
prof. Gheorghe Balint, PhD. ("Vasile Alecsandri" University of Bacău)  
prof. Dr. Miklós Bánhidi, Ph.D. (Hungarian University of Sports Science in Budapest)  
prof. PaedDr. Elena Bendíková, PhD. (Catholic University in Ružomberok)  
prof. Ladislav Čarný, akad. mal. (Academy of Fine Arts and Design in Bratislava)  
doc. Ing. Igor Černák, PhD. (Catholic University in Ružomberok)  
prof. PaedDr. Ján Danek, CSc. (Comenius University in Bratislava)  
dr. habil. Beáta Dobay, PhD. (University of Sopron in Sopron)  
prof. Ming-kai Chin, Ph.D., M.B.A. (The Foundation for Global Community Health, Henderson (Nevada))  
doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD. (Catholic University in Ružomberok)  
prof. PaedDr. Milada Krejčí, CSc. (College of Physical Education and Sport Palestra in Prague)  
dr. habil. Anetta Müller, PhD. (University of Debrecen in Debrecen)  
prof. Juan Carlos Torre Puente, PhD. (Comillas Pontifical University in Madrid)  
prof. Gabriella Pusztai, Ph.D., DSc. (University of Debrecen in Debrecen)  
doc. RNDr. Miroslav Rusko, PhD. (Catholic University in Ružomberok)  
doc. PhDr. Markéta Rusnáková, PhD. (Catholic University in Ružomberok)  
dr. habil. PaedDr. Ing. István Szóköl, PhD. (Trnava University in Trnava)  
doc. PaedDr. Jana Škrabánková, Ph.D. (University of Ostrava in Ostrava)  
prof. ThDr. PaedDr. PhDr. Pavol Tománek, PhD., MBA, MHA (St. Elizabeth University of Health and Social Work in Bratislava)  
prof. Ing. Peter Tomčík, PhD. (Catholic University in Ružomberok)  
prof. Dr. Ricardo R. Uvinha, Ph.D. (University of Sao Paulo in Sao Paulo)  
prof. PaedDr. Milan Valenta, Ph.D. (Palacký University in Olomouc)  
prof. dr. Irena Žemaitaitytė (Mykolas Romeris University in Vilnius)

**Príspevky sú recenzované.**

**Obálka:** doc. akad. mal. Pavol Rusko, ArtD.

**Jazyková úprava:** PaedDr. Oľga Drobná, PhD. (slovenský jazyk)

**Technická spolupráca:** Ing. Miloslav Korba

**EV 3238/09**

Časopis je zaregistrovaný v medzinárodnej databáze CEEOL  
(Central and Eastern European Online Library).



**Cena jedného čísla: 7,- €**

**Katolícka univerzita v Ružomberku**

**VERBUM – vydavateľstvo KU**, Hrabovská cesta 5512/1A, 034 01 Ružomberok

IČO: 37 801 279

**ISSN 1335-9185**

## Contents

### Preface

Barbora Kováčová.....	7
-----------------------	---

### Humanities and Arts

#### **From Homeostasis to Breakthrough: Human Actions in Adulthood with Water as a Liquid Element**

Martin Ševčovič, Barbora Kováčová, Martina Magová.....	13
--	----

#### **Color – Breakthrough: Action Art Through Photography**

Monika Homolová .....	24
-----------------------	----

#### **Experimentation with Artistic Interpretation – Interpretation of Portraits into Textile Sculpture**

Patricia Biarincová .....	32
---------------------------	----

#### **Museum and Gallery Exhibitions: Art-Expression-Enjoyment**

Daniela Valachová, Barbora Kováčová .....	42
---	----

#### **Museum as a Topic in the Final Theses**

Alžbeta Bulková.....	49
----------------------	----

### Formation and Education

#### **Breakthrough in a Man's Life Story**

Barbora Kováčová.....	59
-----------------------	----

#### **Identifying Breakthroughs in a Life Story**

Zuzana Gondová .....	71
----------------------	----

#### **The Use of Expressive and Receptive Art Therapy in the Gallery**

Zuzana Ťulák Krčmáriková.....	82
-------------------------------	----

#### **Opportunities and Limits for Visitors with Comorbidity as Part of the Gallery Experience**

Barbora Kováčová, Martina Magová, Zuzana Gondová.....	91
---	----



# Obsah

## Predhovor

Barbora Kováčová.....	9
-----------------------	---

## Humanitné vedy a umenie

### Od homeostázy k zlomu: akcie človeka v dospelosti s vodou ako tekutým živlom

Martin Ševčovič, Barbora Kováčová, Martina Magová.....	13
--	----

### Farba – zlom: akčné umenie cez fotografiu

Monika Homolová .....	24
-----------------------	----

### Experimentovanie s výtvarnou interpretáciou – interpretácia portrétov do textilnej plastiky

Patricia Biarincová.....	32
--------------------------	----

### Expozé v múzeu a galérii: umenie-expressia-zážitok

Daniela Valachová, Barbora Kováčová .....	42
---	----

### Múzeum ako téma v záverečných prácach

Alžbeta Bulková.....	49
----------------------	----

## Výchova a vzdelávanie

### Zlom v životnom príbehu človeka

Barbora Kováčová.....	59
-----------------------	----

### Identifikácia zlomov v životnom príbehu

Zuzana Gondová .....	71
----------------------	----

### Využitie expresívnej a receptívnej arteterapie v galérii

Zuzana Ťulák Krčmáriková.....	82
-------------------------------	----

### Príležitosti a limity pre návštevníkov s komorbiditou ako súčasť galerijnej skúsenosti

Barbora Kováčová, Martina Magová, Zuzana Gondová.....	91
---	----



## **Preface**

“DISPUTATIONES SCIENTIFICAE” no. 4/2024 is monothematically focused on the field of art in the education process. Specifically, the authors of the contributions, who collaborate on national projects, presented two topics that intertwine and complement each other in many ways. The first topic is the perception of a turning point in the process of action art, and the second topic is the presentation of gallery and museum pedagogy in our conditions.

In the “Humanities and Arts section”, we present the following contributions. Martin Ševčovič and his team drew attention to water as a stimulus, as an element that people know and encounter every day. Monika Homolová focuses on the analysis of colour in the context of turning points captured through photography, which is one of many stimulating materials in action creation. Patricia Biarincová points out evil through artistic interpretation and describes the possibilities of experimentation from surface painting to spatial sculpture. Introduction into gallery and museum pedagogy is described by Daniela Valachová and Barbora Kováčová, who focus on the evaluation of specific tasks resulting from a three-year project with international participation. Alžbeta Bulková points out interesting findings regarding the processing of museum themes, based on data from the final theses of university students, which were processed at Slovak universities.

The following contributions are presented in the “Formation and Education section”. Barbora Kováčová deals with the topic of a turning point in a person's life story. Zuzana Gondová concretises the turning points that a person encounters during their life's journey. Given situations become a stimulus for action creation in a person's life, and thus there is space for the integration of many stimulating materials. Zuzana Ťulák Krčmáriková presents the therapeutic potential of museums, where it is possible and realistic to use expressive and receptive forms of art therapy. The final contribution is the point of view of the collective of authors Barbora Kováčová, Martina Magová and Zuzana Gondová. Those authors describe the gallery as an inspiring space for visitors with various comorbidities. They reflect on the fact that the gallery's openness towards every visitor is not so obvious, but at the same time they see it as an opportunity for every gallery to create (and open) a space for the benefit of every visitor.

Doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD.

Translation: doc. Andrey Kraev, CSc.





## **Predhovor**

Predmetné číslo časopisu DISPUTATIONES SCIENTIFICAE č. 4/2024 je monotematicky zamerané na oblasť umenia v procese vzdelávania. Konkrétne autori príspevkov, ktorí spolupracujú na národných projektoch, predstavili dve témy, ktoré sa vzájomne prelínajú a v mnohom dopĺňujú. Prvou témou je vnímanie zlomu v procese akčného umenia a druhou témou je prezentovanie galerijnej a múzejnej pedagogiky v našich podmienkach.

V sekcii Humanitné vedy a umenie predstavujeme nasledovné príspevky. Martin Ševčovič s kolektívom upriamili pozornosť na vodu ako podnet, ako živel, ktorý človek pozná a každodenne sa s ním stretáva. Monika Homolová sa zameriava na analýzu farby v kontexte zlomových momentov zachytených prostredníctvom fotografie, ktorá patrí k ďalším z mnohých podnetných materiálov v akčnej tvorbe. Patricia Biarincová poukazuje na zlom prostredníctvom výtvarnej interpretácie a popisuje možnosti experimentovania z plošnej maľby na priestorovú plastiku. Vstup do galerijnej a múzejnej pedagogiky popisujú Daniela Valachová a Barbora Kováčová, ktoré sa zameriavajú na evalváciu konkrétnych úloh vyplývajúcich z trojročného projektu s medzinárodnou účasťou. Na zaujímavé zistenia týkajúce sa spracovania múzejnej tematiky poukazuje Alžbeta Bulková, kde vychádza z údajov zo záverečných prác vysokoškolských študentov, ktoré boli spracované na slovenských univerzitách.

V sekcii Výchova a vzdelávanie sú prezentované nasledovné príspevky. Barbora Kováčová sa venuje téme zlomu v životnom príbehu človeka. Zuzana Gondová konkretizuje zlomové situácie, s ktorými sa človek stretáva počas svojej životnej cesty. Dané situácie sa stávajú v živote človeka podnetom k akčnej tvorbe a vzniká tak priestor na integráciu mnohých podnetných materiálov. Zuzana Ťulák Krčmáriková prezentuje terapeutický potenciál múzeí, kde je možné a reálne využívať expresívnu aj receptívnu formu arteterapie. Záverečným príspevkom je pohľad autorského kolektívu Barbory Kováčovej, Martiny Magovej a Zuzany Gondovej. Spomenuté autorky popisujú galériu ako inšpiratívny priestor pre návštevníkov s rozličnou komorbiditou. Zamýšľajú sa nad tým, že otvorenosť galérie voči každému návštevníkovi nie je až takou samozrejmosťou, ale zároveň to vnímajú ako príležitosť pre každú galériu, ako vytvoriť (a otvoriť) priestor v prospech každého návštevníka.

Doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD.



*Humanities and Arts*  
*Humanitné vedy a umenie*



DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2024.24.4.13-23>

## **From Homeostasis to Breakthrough: Human Actions in Adulthood with Water as a Liquid Element**

### **Od homeostázy k zlomu: akcie človeka v dospelosti s vodou ako tekutým živlom**

Martin Ševčovič, Barbora Kováčová, Martina Magová

#### **Abstract**

The aim of this paper is to present water, its properties and its characteristic connection with human life. Subsequently, the authors present the possibilities of contact with water as an element with an overlap into action art in the framework of a pedagogical experiment.

**Keywords:** Water. Action art. Pedagogical-artistic experiment.

#### **Voda – tekutý živl v akčnom umení**

Vodu možno považovať za jeden z prvých materiálov vyžívaným k tvorbe akčného umenia. Práve akcia s vodou umožňuje rozličné kreatívne vyžitie, ktorými prekonáva svoje hranice, dokonca človek v akcii sa dokáže zrelaxovať, získať nový impulz k tvorbe, k prežívaniu, k prijatiu životných udalostí a pod.

Jedným z aktuálnych projektov je **virtuálna galéria vody** (*Virtual Water Gallery*), ktorá vznikla ako reakcia na problémy súvisiace s vodou, ako napr. výrazné suchá, záplavy, zhoršovanie kvality vody, topenie ľadovcov, ktoré sa zhoršujú v dôsledku zmeny klímy. Nakoľko je žiaduce hovoriť o týchto problémoch, lebo sa týkajú všetkých ľudí, tak aktéri vybrali práve umenie ako prístupné médium pre širšiu societu. Virtuálna galéria orientovaná na vodu bola otvorená v roku 2020 (je bezplatnou pre jej návštevníkov) a ide o transdisciplinárny vedecko-umelecký projekt programu Global Water Futures, ktorého cieľom je poskytnúť priestor na spoluprácu a dialóg medzi odborníkmi na vodu, umelcami a širšou verejnosťou s cieľom preskúmať problémy a z toho vyplývajúce výzvy v oblasti vody (bližšie na webovej stránke galérie<sup>1</sup>). Každé vystavené dielo, ktoré je súčasťou tejto galérie, má ambíciu ilustrovať perspektívu v čase a priestore. Na základe obrazovej galérie dávame do pozornosti napr. dielo umelkyne a vedkyne Megan Leung a odborníka na vodu Aarona Berga,

---

<sup>1</sup> <https://www.virtualwatergallery.ca/>

ktorí poukazujú na mnohostranné rozmery zmien vodného cyklu v severnej Kanade, ktoré sa týka rozmrazovania permafrostu<sup>2</sup> a zmeny vo vlhkosti pôdy, čím je ovplyvnená aj celková vegetácia.

## **Voda ako súčasť života človeka**

Je nevyhnutné si uvedomiť, že voda nás obklopuje zo všetkých strán a nie je možné ju považovať za samozrejmosť. Je základnou zložkou vonkajšieho prostredia a zároveň hlavnou zložkou živých organizmov, teda aj človeka. Voda zohráva aj transportnú úlohu, pričom dodáva nevyhnutné zložky potrebné pre život do buniek nášho tela. Vodu priamo konzumujeme ako zložku nápojov a potravín.

Ak zameriame pozornosť na vodu ako súčasť zemského povrchu, tak nachádzame tvrdenie Kasprzak & Raszka (2018, s. 90), že voda na zemskom povrchu vznikla odplynením zemskej kôry a kondenzáciou vodnej pary približne pred 4 miliardami rokov. Iba malý prírastok tvorí voda z moderných sopečných erupcií. Prevažná väčšina vody (1,5 milióna km<sup>3</sup>) je v kvapalnom skupenstve. Jej výrazné množstvo v objeme 30 000 km<sup>3</sup> je nahromadené vo forme ľadu. Okrem tejto informácie nachádzame ďalšie prepojenia s vodou. S vodou súvisí duchovnosť, kultúra, hospodárstvo a politika, ale aj samotný život a existencia človeka. Jurak (2010) poukazuje na to, že obsah vody v ľudskom tele sa mení, napr. v trojmesačnom plode tvorí približne 90 %, podiel vody u novorodenca je približne 80 %. Celkový obsah vody v ľudskom tele predstavuje 50 – 75 % telesnej hmotnosti. Zníženie obsahu vody v tele o 20 % môže viesť k smrti. Denne je potrebné prijať približne jednu tretinu vody z potravy.

Voda má zásadný význam aj v medicíne a kozmetike. Je jednou zo základných látok, ktoré tvoria základ kozmetiky a liekov. Spoločne s účinnými látkami v nej rozpustenými sa používa pri mnohých lekárskejších, hygienických a kozmetických postupoch. Každé z uvedených použití si vyžaduje, aby používateľ zabezpečil kritérium, že voda je dostatočne čistá pre danú aplikáciu, tzn. musí zistiť, skúmať jej vlastnosti a primeranosť využitia v danom priestore. Poznanie vlastností vody je veľmi dôležité.

Bez vody, zlúčeniny dvoch prvkov kyslíka a vodíka, by na našej planéte neexistoval život a nemohol by fungovať žiadny živý organizmus. McWhirter & Clasen (1997) tvrdia, že dehydrovaný človek má suché sliznice, ktoré už nie sú prirodzenou ochranou proti baktériám a vírusom. Práve tak vzniká prostredie, ktoré sa nedokáže brániť voči chorobám. Jedným z viditeľných znakov procesu starnutia u človeka je znížená hydratácia pokožky a z toho vyplývajúca znížená elasticita. Odporúčania na denný príjem vody u človeka

---

<sup>2</sup> Ide o oblasť s trvalo zamrzutou pôdou bez, alebo s minimálnym rastlinným porastom. Pri otepľovaní sa plocha a hrúbka permafrostu znižuje a hrúbka aktívnej vrstvy rastie (Činčura et al., 1983, s. 140).

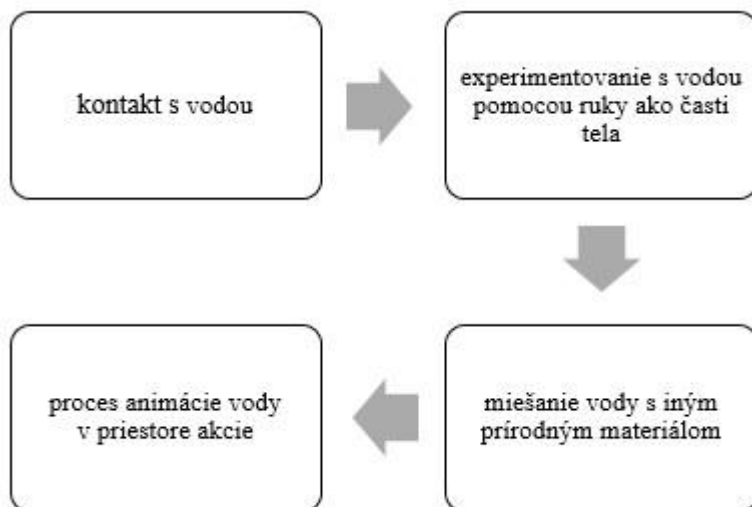
je ťažké stanoviť. V danom prípade sa musia zohľadňovať rozdiely v podnebí, mieste bydliska a vykonanej fyzickej aktivity.

### Proces implementovania vody do akčnej tvorby

Voda zohráva dôležitú rolu ako podnet, s ktorým sa človek stretáva v každom životnom období. Procesuálna akcia s vodou človeku často približuje život, niektoré úlohy v živote, ktoré v ňom samotný proces evokuje. Proces je voľný, subjektívne vnímaný ako oslobodzujúci a zároveň zaujímavým pre samotného aktéra. Akcia s vodou pri dospelom aktérovi či seniorovi vytvára priestor vrátiť sa späť do minulosti a mnohé zážitky ožívajú v rámci prítomného času (napr. senior v detstve býval s rodičmi pri vode a prejavuje radosť z potoka na prechádzke).

Prvotná akcia s vodou väčšinou zahŕňa samotnú činnosť, ktorú pozná človek z obdobia detstva. Húska (2023) popisuje akčnú kresbu s vodou ako niečo, čo hodnotí skôr ako proces, nie ako výstup. [... na mňa celá tvorba pôsobila oslobodzujúco. Pri jednotlivých akciách som sa taktiež cítil uvoľnene a zaujato]. Pre identifikovanie sa so samotnou akciou zvyčajne aktér využíva pragmatický popis, v ktorom pomerne jednoducho, a zároveň výrazne opisne verbalizuje danú krokovú postupnosť (bližšie schematické spracovanie).

Schéma 1: Kroková postupnosť akcie s vodou



Zdroj: vlastné spracovanie

**Kontakt s vodou** je prvou fázou na zoznamovanie sa s vodou a zároveň aj začiatkom akcie. Človek v rámci akcie môže precíťovať jej teplotu a spájať si to s vlastnými zážitkami, či spomínať ako chutila. [... s vodou som žil od



*malička. Boli to krásne chvíle, keď starká sedeli pri potoku a prali a ja som strážil kačice, aby nevylietli z potoka. Voda bola studená, až ľadová. Ruky som mal po lakte červené a chladné ... Striekal som na ne vodu, rukami ich špliechal a smial sa ich pokusom vodu zachytiť do zobáka (Kováčová, 2023)].*

V akcii s vodou nastáva aj druhý krok (aspoň symbolicky popisovaný v poradí ako druhá fáza) – splynutie s vodou, **experimentovanie a hľadanie možností ako s vodou ďalej pracovať**. Tento krok v akcii považujeme za dôležitý aj preto, že často človek skúša, je opatrný, neskôr ho daný materiál fascinuje natoľko, že nedokáže prestať. Tento moment je pre akciu kľúčovým, nakoľko práve tu a teraz vznikla inšpirácia do akcie.

Tvorba s vodou potrebuje určité žriedlo, či už prameň, potok, dažďovú mláku, jednoducho priestor, ktorý bol vytvorený prírodou alebo človekom. V tomto prípade môže byť voda zdrojom, ktorý má trvalý charakter, alebo premenlivý – nestály (dažďová mláka sa vplyvom počasia stráca). Vodu je možné zmiešať s iným materiálom, a vtedy aj akcia môže mať iný rozmer, v tomto prípade to môže byť hádzaná (formou blata), môže mať charakter stopy (odtláčanie listov namočených vo vode, alebo vetvičky vo vode), obmývania (vkladanie kameňov do vody, keď v akcii ide o zmenu jej toku) a pod. Následne ide o tretí krok pri akčnej tvorbe s tekutým živlom. V rámci akcie Ševčovič (2023) popisuje konkrétnu akciu pri potoku v rámci akčnej tvorby so študentmi výtvarného umenia. Z výpovedí aktérov vyberáme nasledovné. [... akčná kresba bola zhotovená pri potoku, boli použité kamene namočené v blate. Hodením na papier boli vytvorené šmuhy a po zdvihnutí papiera sa blatové kamene zošuchli na zem, čím zanechali stopu, o ktorú sme sa usilovali]. Už v samotnom akčnom procese je možné pozorovať, že samotná stopa vody vznikla zmiešaním s iným materiálom, ktorý bol nanášaný v poradí s ďalším materiálom (ide o tzv. miešanie médií). Voda sama osebe (bez miešania, či kombinácie s inou látkou) zanecháva stopu charakteristickú vlhkosťou, ktorá sa vplyvom teploty prostredia postupne stráca. Aj jej pozorovanie a zaznamenávanie času sa stáva súčasťou akcie. Je to priestor pre aktéra, ktorý je hlbavý, spomína, zamýšľa sa nad konkrétnou udalosťou, ktorú aktuálne prežíva.

Poslednou fázou, symbolicky štvrtou, je proces animácie vody v priestore. Tam má aktér možnosť oživiť vodu v rámci vlastného procesu katarzie a zároveň počas neho nadobudnúť vnútornú homeostázu.

## **Obrazy vody v akčnom procese v kontexte homeostázy**

Uvedené obrazy považujeme za možnú inšpiráciu pre tvorbu a samotné vnímanie homeostázy – splynutia človeka s vodou v akcii. Voda v danej akcii zohráva dôležitú rolu v súvislosti s očistením, relaxom, vyjadrením nálady či nájdením odpovedí na pomyselné otázky.

Je dôležité si uvedomiť, že akčné umenie môže mať nielen umelecký ráz, ale je tam jednoznačne aj terapeutický potenciál (uzdravovania, liečby

psychického prežívania v aktérovi, ktorý sa samotnou tvorbou očisťuje od konkrétnych situácií, ktoré sú pre neho zlomovými). Alebo naopak, zachytáva eufóriu a radosť zo života. Nič medzi tým neexistuje, polarita je jasná a z tvorby aktéra čitateľná. Zachytenie cez objektív fotoaparátu je len zväčšením konkrétnej fázy tvorby (bližšie Biarincová, 2023). Prezentovaný výber obrazov ako súčasť pedagogicko-umeleckého experimentu je potrebné považovať za možnú inšpiráciu k zamysleniu sa. *Voda ako živel, čo pre mňa znamená?* Počas vizuálneho obohacovania sú všetky obrazy z akčnej tvorby doplnené o tvorivé písanie. K vode je možné dostať sa chôdzou pomalou, rýchlou, náhodne, či po vyznačených trasách (pozri pešia turistika, Homolová, 2023).

Voda ako živel, element alebo prostriedok pri tvorbe dospelého i seniora môže byť zaujímavým zážitkom v samotnom prežívaní a vtiahnutí do deja, in medias res.

*Fotografia 1: Obraz vody*



*Niečo nové?  
Niečo staré?  
Niečo zničené?  
Nie!  
Jednoducho.  
Je to tak!  
Nájdeš to všade!  
Papier vo vode.  
Papier s kameňmi.  
Papier pod nánosom.  
Všetko to  
obmývané vodou.  
Tá plynie.  
Bez návratu späť.  
(bk)*

*Zdroj: foto Ševčovič (2023)*

*Fotografia 2: Kontakt človeka s vodou (obraz vody)*



*A čas plynie...  
Minúta.  
Sekunda.  
Hodina.  
Deň.  
Život.  
Akcia.  
Je to tak.  
Plynie.  
Nenávratne d'alej,  
ale späť už nie.  
(bk)*

*Zdroj: foto Ševčovič (2023)*

*Fotografia 3: Kontakt statického s vodou (obraz vody)*



*Obmývaný  
vodou.  
Čaká.  
Trpezlivo.  
Bez hádok.  
Bez stresu.  
Je zdrojom  
pokoja.  
Nádeje?*

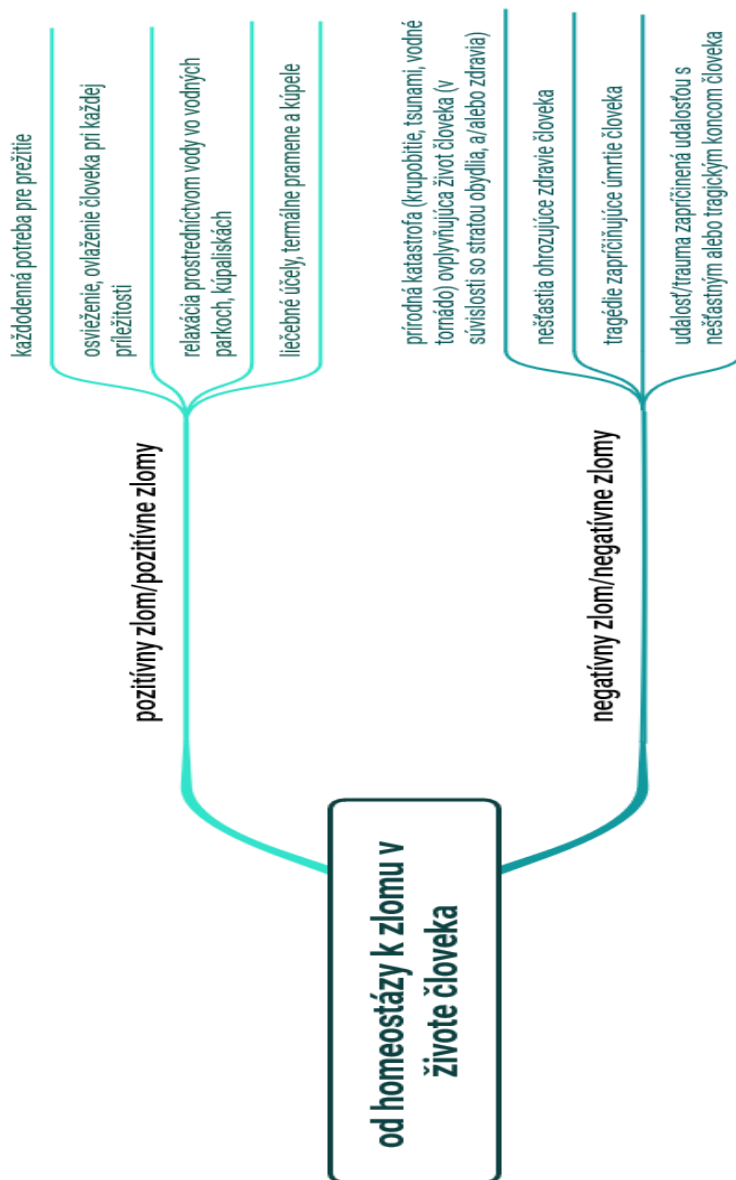
*Zdroj: foto Ševčovič (2023)*

### **Od homeostázy k zlomu v akčnej tvorbe**

Obrazy vody sú v akčnej tvorbe pohľadom samotných aktérov na prebiehajúcu akciu. Realizácia prebieha zväčša bez divákov, publika. Ide o pedagogicko-umelecký experiment s mnohými variabilnými možnosťami uskutočnenia. V samotnej akcii je homeostáza kľúčovým pojmom, kde pri dosiahnutí významnej zmeny môže nastať zlom a samotná akčná tvorba sa môže vzťahovať na procesy, ktoré smerujú k iniciácii akcie, akčnej tvorby. Treba sa zamyslieť nad vodou ako tekutým živlom, ktorý nám prináša mnohé

pozitíva (radosť, hra, potešenie), ale aj negatíva (nešťastie, tragédia, limity), ktoré ovplyvnia človeka počas jeho životnej cesty. S vodou ako živlom človek dokáže žiť v harmónii, ale akonáhle sa dostane do stretu s týmto tekutým živlom, tak vtedy nastáva zlom – pozitívnej alebo negatívnej polarity.

Schéma 2: Zlom(y) v živote človeka – pozitívnej a negatívnej polarity



Zdroj: vlastné spracovanie

Každý zlom, či už pozitívnej alebo negatívnej polarity má v prežívaní človeka aj vnútornú alebo vonkajšiu charakteristiku. Celkovo v akcii možno hovoriť o systéme, v ktorom človek svojou tvorbou prechádza z relatívne stabilného stavu (z homeostázy) k bodu, kde dochádza k zmene alebo udalosti, ktorá je zlomová (k zlomu) a vedie k novovytvorenej životnej situácii. Tá môže byť špecifická u človeka zmenou v konaní, správaní či v pozmenenom vnímaní životných hodnôt.

### Experimentálna rovina v akčnom vzdelávaní v tematike zlomu

Pre samotné pedagogicko-umelecké experimentovanie je možné využiť akčné vzdelávanie s mladými dospelými, kde ciele pre akciu a akčnosť sú upriamené na relaxáciu, sebaujadrenie, autenticitu, voľný a nekorigovaný prejav. Zlomovým sa stáva zmena – slovo, myšlienka, moment – ktorý ovplyvnia vývoj akcie, aj samotného myslenia a prežívania aktéra.

K možným návrhom patrí experimentovanie pri:

- nanášaní, striekaní vody, kde zlomovým nastáva zmena prostredia;
- striekaní vody na rôzne povrchy;
- vytváraní obrazu s vodou – mokré na mokré, suché na mokré;
- kombinácií vody s prírodným materiálom (hlina, drobné kamene, listy, kvety) prostredníctvom liatia, miešania, sypania a pod.

Pre akčnú tvorbu je zaujímavé aj **miešanie médií** (Mixed Media Art), ktoré je špecifické tým, že samotná zmena materiálu môže poukazovať na zlom v tvorbe s vnútorným prežívaním aktéra. Kombinácia médií je pomerne vďačnou témou pre akčnú tvorbu u dospelých. Uvádzame niekoľko výrokov aktérov z tvorivého písania počas akcie, ako aj po jej ukončení (bližšie tabuľkové spracovanie).

*Tabuľka 1: Miešanie médií v akčnej tvorbe I.*

Miešanie médií	Výrok(y) aktéra	Zlomový okamih
voda a jemný piesok	... <i>liala som vodu do piesku, tá sa vpijala ... čakala som, kedy bude z toho hmota na hádzanie, taká hustejšia a tvárnejšia, nechcela som ju riedku. Plánovala som prostredie obalené pieskovou hmotou. ... Samotná hmota bola ťažká, lepila prírodu a jej okolie do hmoty ... nakoniec to bol povrch mesiaca s krátermi (Paulína, 34 rokov)</i>	<b>zlý predpoklad – vznik ťažkej hmoty, nastalo prekvapenie,</b> naplánovaná zmena v miešaní médií – zmena z krajiny obalenej hmotou na povrch mesiaca

*Zdroj: z plenéru – akčná tvorba máj – júl 2024 (bk)*

Pri miešaní médií sa aktér okrem samotného experimentovania so vzniknutou hmotou navracia do detských čias a môže relaxovať. Význam akcie je aj v tom, že zároveň môže mať akcia **katarzný účinok**. V súvislosti s akčným umením, kde je prítomný aj silný emocionálny alebo fyzický prejav, môžu aktéri alebo diváci zažiť katarziu prostredníctvom intenzívnych emócií, ktoré akcia ako taká vyvoláva. Samotný akčný proces môže aktérovi umožniť uvoľnenie nahromadenej emocionálnej energie, čo je základnou podstatou katarzného účinku.

Tabuľka 2: Miešanie médií v akčnej tvorbe II.

Miešanie médií	Výrok(y) aktéra	Zlomový okamih
voda a polosuché listy	<i>Zmiešanie vody s listami som si vybrala preto, lebo šuchotanie listov mi pripomenulo príchod k babičke. Tá mala vždy chodník plný suchých listov gaštanov, aj keď ich zametala, vždy tam niečo zostalo, jedine v zime šuchot vymenilo vŕzganie snehu. Ona zomrela minulý rok, ale vždy si na ňu spomeniem, keď ten šuchot počujem. To vo mne evokuje moju babičku, odišla tíško bez rozlúčky, pri sekani dreva ... tetky na pohrebe vraveli, že krásna smrť. Aj teraz ma striaslo, keď si na to spomeniem ... Pomalé namáčanie listov do vody ma upokojuje, zaujalo ma naháňanie listov, keď tam vložím ruku, pomaly sa voda farbí, alebo znečisťuje? Aha, skúsím ich rozdrviť a voda začína mať inú farbu, ak by som namočila papier, zafarbím ho? Tieto otázky mi pomáhajú sa viacej posúvať v myšlienkach. Alebo som neistá?... (Joja, 28 rokov)</i>	<b>Asociácia na konkrétny zvuk</b> , ktorý je vytváraný drvením listov v dlani. Šuchot evokuje spomienky na cestu k babičke, možnosť smútenia prostredníctvom akcie s katarzným účinkom

Zdroj: z plenéru – akčná tvorba máj – júl 2024 (bk)

## Záver

V akčnom umení sú homeostáza a zlom nevšednými témami pre samotnú tvorbu. Môžu byť využívané jednotlivo alebo v rámci procesu od homeostázy k samotnému zlomu.

Akcia, či už plánovaná, alebo nie, preniká do života človeka a často sa objavuje ako súčasť akčnosti v rámci prirodzenosti, spontánnosti a autenticity (Thi Nguyen, 2020). Autor (ibidem) objasňuje proces zlomu na ilustratívnom

príklade. Pri prechádzke idem po chodníku a musím obísť prekážku na ceste (zmenila sa homeostáza na zlom). Pozitívna polarita tejto udalosti je tešiť sa, že: som nespadol; mám rýchlu a presnú reakciu; objavil som zaujímavý kvetinový záhon a pod. V prípade negatívnej polarity tejto udalosti sa môže objaviť hnev na: niekoho, kto nedokončil chodník; nevšímavosť služieb s nutným označením pred pádom; seba, že som svojou nevšímavosťou zničil topánku a bolestivo si udrel nohu. Každá zlomová udalosť v živote človeka sa dá interpretovať z iného uhla pohľadu. Niektoré aspekty akčného umenia sú však primárne prístupné aktérovi, ktorý má možnosť vybrať si, rozhodnúť sa, reagovať na meniace sa prostredie a získať pocit slobody.

Estetická hodnota akčného procesu spočíva v jeho schopnosti podnecovať akčnú činnosť aktéra. Samotná akčnosť je autorská a diametrálne odlišná od ostatných akcií, a aj z toho dôvodu ju považujeme za zaujímavý pre ďalší výskum.

## Bibliografia

- BIARINCOVÁ, P. Fotografia dokumentálna v edukácii umeleckej. In: *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*, 2023, 22 (3), 112-117.  
<https://doi.org/10.54937/ssf.2023.22.3.112-117>
- ČINČURA, J. et al. *Encyklopédia Zeme*. Bratislava: Obzor, 1983.
- HOMOLOVÁ, M. Pešia turistika ako súčasť vzdelávania žiakov s ľahkým stupňom mentálneho postihnutia. In: *Aktuálne problémy telesnej výchovy a športu XII*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 2023, s. 52-60. ISBN 978-80-561-1088-1.
- HUDECOVÁ, A.; KOVÁČOVÁ, B. *Akčnosť vo vzdelávaní – výzva pre každého človeka 7. Obdobie seniorského veku*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 2021, s. 78. ISBN 978-80-561-0926-7.
- HÚSKA, M. *Voda, tekutý život v akčnej tvorbe*. Bratislava, nepublikovaný materiál, 2023.
- JURAK, P. *Chemik light, Cztery stany skupienia, Co kryje się w kropli?* Gliwice: Zakład Wydawniczy SITP Chem Chempres, 2010.
- KASPRZAK, K. & RASZKA, R. Woda – kult i symbol. In: *Zaopatrzenie w wodę, jakość i ochrona wód*. XXV Międzynarodowa konferencja naukowo-techniczna zaopatrzenie w wodę, jakość i ochrona wód. Poznań: Politechnika Poznańska, 2018, p. 90-114.
- LINDAUER, M. S. Creativity in aging artists: Contributions from the humanities to the psychology of old age. In: *Creativity Research Journal*, 1992, 5 (3), 211-231.  
<https://doi.org/10.1080/10400419209534436>

- LINDAUER, M. S. The span of creativity among long-lived historical artists.  
In: *Creativity Research Journal*, 1993, 6 (3), 221-238.  
<https://doi.org/10.1080/10400419309534480>
- McWHIRTER A., CLASEN, L. *Czy wiemy co jeść? Co pomaga, a co szkodzi*.  
London: The Reader's Digest Association Limited, 1997.
- RUNCO, M. A., CAYIRDAG, N. Creativity in Adulthood. In: Gullotta, T.P.,  
Bloom, M. (eds.). *Encyclopedia of Primary Prevention and Health  
Promotion*. Springer, Boston, MA, 2014. [https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5999-6\\_66](https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5999-6_66)
- ŠEVČOVIČ, M. *Akčná kresba z pohľadu homeostázy*. Univerzita  
Komenského v Bratislave, 2023. 92 s. ISBN 978-80-223-5737-1.
- THI NGUYEN, C. The Arts of Action. In: *Imprint*, 2020, 20 (14), 1-27.  
*Virtual Water Gallery*. <https://www.virtualwatergallery.ca/>

*Príspevok je výstupom z projektu KEGA č. 001KU-4/2023 Stelesnená skúsenosť s využitím art action II. – proti stagnácii v dospelosti a seniorskom veku (hlavný riešiteľ: doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD.).*

**Mgr. art. Martin Ševčovič, ArtD.**

Katedra umenia a kultúry – oddelenie výtvarnej výchovy  
Univerzita Komenského v Bratislave, Pedagogická fakulta  
Račianska 59, 813 34 Bratislava  
[sevcovic@uniba.sk](mailto:sevcovic@uniba.sk)

**Doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD.**

Katedra špeciálnej pedagogiky  
Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta  
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok  
[barbora.kovacova@ku.sk](mailto:barbora.kovacova@ku.sk)

**PaedDr. Martina Magová, Ph.D.**

Katedra špeciálnej pedagogiky  
Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta  
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok  
[martina.magova@ku.sk](mailto:martina.magova@ku.sk)



DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2024.24.4.24-31>

## **Color – Breakthrough: Action Art Through Photography**

### **Farba – zlom: akčné umenie cez fotografiu**

Monika Homolová

#### **Abstract**

The paper focuses on the analysis of color in the context of breakthrough moments in photography in order to understand the subjective perspectives of the participants and their perception of these events. The examined sample included four participants who were engaged in amateur documentary, landscape and portrait photography in the Central Slovak region. The analysis of the photographic material focused on the identification of key elements and the context of the environment in breakthrough situations, paying particular attention to the use of color to express emotional and symbolic aspects. The results of the survey show new possibilities of applying color in action art, which contribute to a deeper understanding and interpretation of breakthrough events in an individual's life.

**Keywords:** Breakthrough moments. Photography. Action art. Color.

#### **Úvod**

Farba ako kľúčový vizuálny prvok zohráva dôležitú úlohu v umení a fotografii. Jej schopnosť sprostredkovať emócie, zložité správy a abstraktné informácie ju robí nepostrádateľným nástrojom pre fotografov, ktorí sa snažia zachytiť dynamiku a významné momenty. Farba nielen obohacuje estetiku, ale aj zosilňuje naratívny a emocionálny obsah diel.

Ľudia majú vrodenu schopnosť interpretovať komplexné správy zakódované vo vizuálnych prvkoch, ako sú farby. Príklady z každodenného života ukazujú, ako farby môžu signalizovať rôzne významy: červené škvrny na mape počasia predpovedajú búrky, červené svetlá na semaforochoch signalizujú zastavenie a červené škatule od mlieka naznačujú, že obsahujú plnotučné mlieko (Ware, 2021). Táto schopnosť umožňuje využívať farby na komunikáciu dôležitých a časovo citlivých informácií. Preferencia farieb je dôležitým aspektom vizuálneho zážitku (Palmet et al., 2012), pretože ovplyvňuje spôsob, akým diváci vnímajú a interpretujú umelecké diela – fotografie.

V akčnom umení, ako uvádza Biarincová (2023), médiá ako fotografie a digitálne záznamy ponúkajú rôzne možnosti vizuálnej komunikácie a umeleckého výrazu, čím umožňujú tvorcom efektívne využívať farebné prvky na

prehlbovanie naratívneho a emocionálneho obsahu. Kislinger & Kotrschal (2021) dodávajú, že výberom konkrétneho záberu a momentu fotoaparátu môžu tvorcovia presne riadiť charakteristiky svojich snímok. Tento výber je kľúčový, pretože fotografie poskytujú okamžité a intuitívne pochopenie zložitých udalostí, pričom jediný pohľad môže divákovi rýchlo prezradiť napríklad interakciu medzi dvoma jednotlivcami (Hafri et al., 2013). Podľa Kováčovej (2020) fotografia zachytáva krátky moment reality, ktorý sa vyznačuje znehybnením reálneho stavu a absenciou zvuku a pohybu. Tento moment predstavuje iba fragment celkovej udalosti, čím vytvára rozhranie medzi skutočnosťou a predstavivosťou diváka. Vnímanie zlomu v akčnom umení je založené na autentickej percepcii aktéra a jeho subjektívnom prežívaní. Zachytená akčná sekvencia môže u divákov vyvolať reminiscenciu na ich vlastné životné udalosti, čím prehľbuje ich emocionálne prepojenie s dielom (Kováčová, 2024). Farba v tomto procese zohráva rozhodujúcu úlohu v posilnení emocionálneho prepojenia a interpretácie diela.

Farba vo fotografii tak slúži nielen ako estetický prvok, ale aj ako nástroj na zobrazenie a prehĺbenie významu zlomových momentov. V prírode farba signalizuje zmeny v emocionálnom stave alebo zrelosť ovocia, nezávisle od jeho tvaru (Lafer-Sousa et al., 2016). U ľudí výrazy emócií na tvári obsahujú dôležité informácie, ktoré pozorovatelia vnímajú a používajú na pochopenie emocionálneho stavu iných (Thorstenson et al., 2018). V kontexte akčného umenia a fotografie farba zosilňuje emocionálny účinok, umožňuje divákovi lepšie vnímať a interpretovať zlomové situácie. Interpretácia farby je však podľa Schloss, Heck (2017) komplikovaná a môže byť ovplyvnená kultúrnymi a individuálnymi faktormi, čo vedie k rôznorodým asociáciám.

Každá zlomová situácia je prežívaná individuálne a emocionálna odozva jednotlivcov sa líši v závislosti od osobných skúseností a perspektívy. Udalosti, ktoré môžu byť pre jedného človeka zdrojom radosti, môžu u iného vyvolať opačné pocity, ako napríklad smútok alebo úzkosť. Podobne situácie, ktoré sú všeobecne považované za tragické, môžu byť niekedy vnímané aj ako úľava alebo nové začiatky. Tieto rôznorodé reakcie poukazujú na to, že emocionálne prežívanie je komplexné a nemožno ho zovšeobecniť, pretože každá osoba prežíva zlomové okamihy svojím vlastným spôsobom. Preto je podľa Kováčovej (2024) dôležité, aby bol zlom v akčnom umení popisovaný a zhodnocovaný na základe výpovedí aktérov, ktorí prežívajú tieto momenty subjektívne a osobne. Farba ako kľúčový prvok vo fotografii dokáže vizuálne „rozprávať“ príbehy, ktoré sú často hlboko osobné a subjektívne. Rôzne farby vyvolávajú rôzne emócie – napríklad červená je často vnímaná ako farba vzrušenia a energie, ale aj ako farba nebezpečenstva a agresie (Hemphill, 1996). Naopak, modrá farba je spojená s pokojom a bezpečím (Ballast, 2002). Farba má jeden z najväčších psychologických dopadov na konečné vnímanie, pretože môže byť aj jazykom sama osebe (Markovic, 2014).

Farba v kontexte akčného umenia a fotografie slúži ako silný emocionálny katalyzátor, ktorý umožňuje hlbšie pochopenie a prežívanie zlomových momentov, často charakterizovaných osobnou, subjektívnou a jedinečnou

povahou. Akčné umenie, ktoré je živé a dynamické, plné pohybu, energie a vášne, sa prostredníctvom farby dokáže preniesť na diváka s intenzitou a hĺbkou. Vo svete fotografie hrajú farby kľúčovú úlohu pri zachytávaní a vyjadrovaní týchto silných okamihov. Farby nielenže dotvárajú atmosféru, ale aj výrazne pôsobia na emócie divákov a posilňujú význam zachyteného momentu.

## **Dizajn vstupu do terénu**

**Cieľom prieskumu** je analyzovať spôsob, akým participanti interpretujú zlomové momenty v rámci akcie s dôrazom na identifikáciu subjektívnych perspektív a vnímania zobrazených udalostí.

**Prieskumnú vzorku** tvorili štyria participanti (P1-P4), ktorí splnili stanovené kritériá. Daná skupina patrí do vývinového obdobia mladí dospelí v dostatočnej miere ukotvenou kompetenciou v oblasti fotografovania. Ich špecializácia sa vyznačovala amatérskym prístupom, aktívne sa venujúc dokumentárnej, krajinárskej a portrétovej fotografii v lokalite Stredoslovenského kraja. Tieto podmienky vzorky zabezpečovali nielen reprezentatívnosť, ale aj relevantnosť skúmaných participantov voči cieľom prieskumu.

**Metódy prieskumu** zahŕňali analýzu produkcie prostredníctvom fotoaparátu, ktorá sa zameriavala na zachytenie zlomových okamžikov života. Táto analýza bola doplnená o pološtrukturovaný rozhovor, ktorý prispieva k lepšiemu objasneniu fotografickej produkcie participantov.

Postredníctvom analýzy foto-produkcie boli analyzované 3 kategórie: **farba v kontexte symbolu, farba ako vyjadrenie emócií a farba v prostredí.**

## **Farba vo fotografii zlomových okamihov**

Farby majú významný vplyv na vnímanie okolitého sveta a môžu byť účinným prostriedkom na vyjadrenie zlomových momentov v živote. Spôsob použitia farieb vo fotografii môžu zobrazovať **emocionálnu a symbolickú hodnotu**. Využitie kontrastných farieb, napríklad červenej a modrej, môže slúžiť ako symbolický prostriedok na vyjadrenie konfliktu alebo napätia, ktoré často predchádza zlomovým momentom. Tento vizuálny kontrast môže efektívne odrážať dynamiku a zložitost' emocionálnej a mentálnej rovnováhy v dôležitom bode v živote jednotlivca. Kontrast medzi svetlými a tmavými farbami môže symbolizovať rozdielne aspekty zlomového momentu. Tmavšie farby môžu naznačovať ťažkosti alebo prekážky, zatiaľ čo svetlé farby môžu odkazovať na nádej alebo nové možnosti. Použitie monochromatických farieb môže zdôrazniť jednoduchosť alebo jednotu v dôležitom momente. Použitie odtieňov jednej farby môže odkazovať na pokoj alebo vnútorný mier voči zmene. Použitím farieb s určitým symbolickým významom môžeme posilniť význam zlomového momentu. Použitie zelenej farby môže symbolizovať rast a obnovu,

zatiaľ čo čierna, resp. tmavé odtiene farieb môžu zobrazovať stratu alebo koniec jednej fázy života. Použitie farieb na vyjadrenie emócií spojených so zlomovým okamihom môže pomôcť zdôrazniť jeho význam. Teplé farby, ako červená alebo oranžová, môžu vyjadrovať nadšenie alebo odhodlanie, zatiaľ čo studené farby, ako modrá alebo fialová, môžu symbolizovať melanchóliu alebo introspekciu. Zmena farby vo fotografii môže symbolizovať transformáciu alebo nový začiatok. Prechod od tmavých, sivých tónov k svetlejším a živším farbám môže naznačovať pozitívny vývoj alebo nádej na lepšiu budúcnosť.

### Kategória 1) Symbol

Využitie farieb vo fotografii zlomových okamihov je pre fotografa dôležitým prvkom, ktorý slúži ako symbolický nástroj vyjadrenia. To umožňuje zachytiť nielen vizuálnu stránku zlomového momentu, ale aj jeho emocionálnu hĺbku a symboliku, čo vedie k vytvoreniu silného a výrazného obrazu udalosti.

Fotograf má možnosť vo fotografii využiť rôznorodé farby ako symboly pri dokumentovaní zlomových momentov. „*Po ťažkom období rodinnej krízy som pri západe slnka zachytil prechod farieb od oranžovej a žltej po hlbokú modrú oblohu, symbolizujúce od krízy až po zmierenie sa s minulosťou a pokoj*“ [P1]. Farba vo fotografii môže byť fotografom využitá ako symbol pre vyjadrenie pozitívnej energie a nového smeru v budúcnosti. „*Žltú farbu, ktorá pre mňa symbolizuje svetlo a nádej, by som využil pri zobrazení zlomu. Je to farba optimizmu, nových začiatkov a rozkvetu, obdobia nových príležitostí a objavovania nových ciest*“ [P3]. Taktiež použitie farieb na objektoch má svoje významy. „... *červená farba dopravných značiek môže symbolizovať kritický moment zlomu, zatiaľ čo modrá farba neba môže symbolizovať istotu, stabilitu. Svetlá pouličných lúčov žltá-oranžová farba môžu symbolizovať nový začiatok alebo zmenu*“ [P2]. Niektorí fotografi uprednostňujú používanie farieb na objektoch ako vyjadrenie vlastného prekonávania zlomových okamihov v živote. „*Ked' som bol v osobnej kríze, fotil som napríklad temnú a hlbokú priepasť sivohnedých skál, čo vo mne evokuje strach, izoláciu a nebezpečenstvo, ale jasnejšie farby na skalách v kontraste s touto temnotou mi prinášajú nádej, povzbudenie ísť ďalej*“ [P4]. Farby vo fotografii môžu slúžiť ako významné symboly pri zachytávaní zlomových okamihov. Na objektoch vyjadrujú osobné emócie fotografa, ako je strach, izolácia, ale aj nádej a odhodlanie. Tieto farby ako symboly pomáhajú fotografom zachytiť nielen vizuálnu krásu, ale aj hlbší emocionálny význam udalostí.

### Kategória 2) Emócie

Farba vo fotografii zlomových situácií disponuje schopnosťou vyjadriť a priniesť hlboké emócie. Od žiarivých a živých tónov, po temné a zahalené odtiene farby vytvárajú atmosféru a nesú silné emocionálne posolstvá. Fotografia

využívajúca farby tak dokáže zachytiť nielen okamih, ale aj rôznu škálu ľudských emócií, ktoré sú spojené so zlomovými udalosťami. „*Vo fotografii zlomového momentu je pre mňa modrá farba symbolom zmierenia, vnútornej harmónie alebo pokoja po období konfliktu. Napríklad som odfočil Štrbské a Vrbické pleso, pokojné pleso s modrou hladinou, modrá farba vody a oblohy v tomto zábere vytvorila atmosféru pokoja a vyrovnanosti*“ [P1]. Farbu fotograf môže využiť na zdôraznenie dôležitosti situácie. „*Ako fotografovi sa mi otvárajú rôzne možnosti, ako využiť farbu na vyjadrenie zlomových momentov. Farba má pre mňa hlbší význam než len estetický dojem. Dokáže nosiť so sebou hlboké emócie, symboliku a atmosféru, zdôrazňuje význam daného okamihu. Napríklad, keď som fotil západ slnka na streche starého továrenského komplexu, využil som oranžovú farbu západu slnka, aby som pridával pocit tepla a nádeje k chladnému a šedému prostrediu*“ [P2]. Fotograf môže využiť farby na asociovanie s určitými emocionálnymi reakciami. „*Som často fascinovaný tým, ako farba môže hlboko ovplyvniť význam a emócie vo fotografii. Pri zobrazení zlomu by som využil žltú farbu, ktorá vo mne evokuje svetlo a nádej. Je to farba optimizmu, nových začiatkov a rozkvetu, obdobia nových príležitostí, objavovania nových ciest*“ [P3]. Fotograf môže využiť mestské prostredie na zachytenie zlomových udalostí v živote a použiť farby ako prostriedok na efektívne vyvolanie emocionálnych reakcií. „*V meste dávam prednosť neutrálnejším farbám s trochou života, aby som zachytil rušné mestské prostredie. Pri fotení v mesta uprednostňujem čierno-bielu fotografiu, pretože umocňuje emócie v daných momentoch*“ [P4].

### Kategória 3) Prostredie

Prostredie a farba vo fotografii zlomových momentov predstavujú kľúčový aspekt, prostredníctvom ktorého je fotograf schopný expresívne vyjadriť hlboké emocionálne pocity a symboliku. Fotografi zachytávajú každú scénu v súlade s konkrétnym prostredím a farebnou škálou, pričom dokážu bez nutnosti slov komunikovať o dramatických prelomoch a nových začiatkoch v živote.

Využitie farby fotografom v **prírodnom prostredí** na fotografiách zvyčajne zdôrazňuje ich symbolický význam ako metafory pre životné zmeny. Každá fotografia v prírodnom prostredí zobrazuje príbeh o zlome a novom začiatku, ktorý je spätý s harmóniou prírody. „*Fotím popukanú kôru zeme a sivá farba tu pre mňa zobrazuje krutosť a odolnosť prírody voči výzvam času, čím vytvára príbeh o neustálej zmene a nových začiatkoch uprostred zlomových okamihov. Hnedo-oranžový odtieň vytvára kontrast medzi starým a novým, vyjadrujúc príbeh o prebudení prírody uprostred zlomových momentov*“ [P1]. Farby v spojení s objektami v prírode odzrkadľujú nevyhnutné cyklické procesy života, kde sa striedajú nové začiatky a ukončenia. „*Keď fotím spadnutý strom s jasnou, živou zelenou farbou listov, ktorá kontrastuje s vysušenými, hnedými vetvami. Zelená farba listov evokuje život a vitalitu, zatiaľ čo hnedé, vysušené vetvy symbolizujú koniec a zánik v prírode*“ [P2].

Fotografi, ktorí fotografujú v **mestskom prostredí**, interpretujú zlomové situácie ako symbolické vyjadrenia transformácie a vývoja. „*Fotím zelený kontajner na odpadky v momente, keď bezdomovec prehrabáva jeho obsah v hľadaní niečoho použiteľného. Zelená farba kontajnera evokuje vo mne životný cyklus a kontrastuje s drsnosťou a zúfalstvom situácie*“ [P1]. Každý architektonický prvok zachytený na fotografiách obsahuje svoju vlastnú symboliku a posolstvo. Mestské scény zaznamenané na fotografii poskytujú zaujímavý pohľad na kritické momenty a začiatky nových etáp, ktoré sú prepojené s rozmanitosťou a dynamikou tohto prostredia. „*V meste dávam prednosť neutrálnejším farbám s trochou života, aby som zachytil rušné mestské prostredie. Pri fotení v mesta uprednostňujem čierno-bielu fotografiu, pretože umocňuje emócie v daných momentoch*“ [P4]. Mestské prostredie ponúka aj opustené miesta, ktoré mladí umelci dotvárajú. Zároveň tieto miesta môžu poskytnúť inému človeku možnosť vyjadrenia vlastných pocitov a myšlienok, čím sa stávajú interaktívnymi plátnami verejného umenia. „*Fotím graffiti na opustenej stene. Vyberám časti, kde sú rôzne odtiene farieb, ako je sýto-červená, ktorá vo mne evokuje hnev a vzburu, a tmavšie tóny, ako čierna a tmavo fialová, ktoré vo mne evokujú smútok. Odfotím časť alebo detail graffiti na stene, aby som vyjadril momentálny stav*“ [P3]. Fotografi využívajú farby v prostredí na vyjadrenie emócií a symboliky. V prírode farby, ako sivá a hnedo-oranžová zvyčajne zdôrazňujú odolnosť a zmenu, zatiaľ čo zelená a hnedá symbolizujú život a zánik. V mestských prostrediach farebné kontrasty na architektonických prvkoch vyjadrujú transformáciu. Fotografi tak zachytávajú dramatické prelomové momenty a nové začiatky, využívajúc farby na vyjadrenie cyklických procesov života.

## Záver

Na záver môžeme konštatovať, že farba vo fotografii zlomových momentov zohráva nezastupiteľnú úlohu pri vyjadrovaní emocionálnych a symbolických aspektov zachytených udalostí. Farby nie sú len vizuálnym prvkom, ale sú nástrojom, ktorý dokáže prenášať emócie a vytvárať silné vizuálne naratívy. Či už ide o použitie kontrastných farieb na vyjadrenie konfliktu, alebo monochromatických tónov na znázornenie vnútorného pokoja, farba poskytuje fotografii novú dimenziu, ktorá obohacuje divácky zážitok. Fotografická interpretácia zlomových momentov, ako ukázali skúmané prípady, môže byť veľmi rôznorodá. Farby, ako červená a žltá, môžu symbolizovať dynamiku, energiu a nádej, zatiaľ čo modrá a zelená môžu evokovať pokoj, stabilitu a obnovu. Prostredie, v ktorom sú tieto farby použité, ďalej posilňuje ich význam a prispieva k vytvoreniu silného emocionálneho odkazu. Zároveň je dôležité si uvedomiť, že farby sú interpretované rôzne v závislosti od individuálnych a kultúrnych skúseností. V konečnom dôsledku farba vo fotografii nie je len o estetike – je to jazyk s vlastným slovníkom, ktorý dokáže komunikovať komplexné emocionálne stavy a symboliku bez potreby slov. Skúmanie

jej využitia nám umožňuje lepšie pochopiť, ako sa vizuálne prvky kombinujú na vyjadrenie hlbokých ľudských zážitkov a momentov prechodu. Fotografi, ktorí majú schopnosť využívať farbu ako emocionálny nástroj, môžu tak zachytiť nielen fotografie, ale aj pocity, ktoré sú za nimi skryté, čím obohacujú náš pohľad na svet a naše porozumenie zlomovým okamihom v živote.

## Bibliografia

- BALLAST, D. K. Interior design reference manual. Belmont, CA: Professional Pub. Inc., 2002.
- BIARINCOVÁ, P. *Art action v tvorbe človeka počas životnej cesty*. 1. vyd. Ružomberok: Verbum – vydavateľstvo KU, 2020. ISBN 978-80-561-0787-4.
- HAFRI, A., PAPAFRAGOU, A., TRUESWELL, J. C. Getting the gist of events: recognition of two-participant actions from brief displays. In: *Journal of Experimental Psychology: General*, 2013, 142(3), 880-905. <https://doi.org/10.1037/a0030045>
- HEMPHILL, M. A note on adults' color-emotion associations. In: *The Journal of Genetic Psychology*, 1996, 157(3), 275-280. <https://doi.org/10.1080/00221325.1996.9914865>
- KISLINGER, L., KOTRSCHAL, K. Hunters and Gatherers of Pictures: Why Photography Has Become a Human Universal. In: *Frontiers in Psychology*, 2021, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.654474>
- KOVÁČOVÁ, B. Synergia: telo – pohyb – priestor. In: Valachová, D., Lipárová, L. (eds.). *CREA-AE 2020: Kreatívne reflexívne emocionálne alternatívne – umelecké vzdelávanie*. Zborník z elektronickej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2020. ISBN 978-80-223-5011-2.
- KOVÁČOVÁ, B. Ex abrupto: Zlom v živote človeka v akčnom umení. In: *Disputationes Scientificaе Universitatis Catholicae in Ružomberok*, 2024, 24(2), 27-34. <https://doi.org/10.54937/dspt.2024.24.2.27-34>
- PALMER, S. E., SCHLOSS, K. B., SAMMARTINO, J. Visual Aesthetics and Human Preference. In: *Annual Review of Psychology*, 2013, 64, 77-107. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-120710-100504>
- LAFER-SOUSA, R., CONWAY, B. R., & KANWISHER, N. G. Color-Biased Regions of the Ventral Visual Pathway Lie between Face- and Place-Selective Regions in Humans, as in Macaques. In: *Journal of Neuroscience*, 2016, 36(5), 1682-1697. <https://doi.org/10.1523/JNEUROSCI.3164-15.2016>
- MARKOVIC, Z. Colour as an Element of the Creativity in Education of Design. In: *Open Journal of Social Sciences*, 2014, 2(5).
- SCHLOSS, K. B., & HECK, I. A. Seasonal changes in color preferences are linked to variations in environmental colors: a longitudinal study of fall. In: *I-Perception*, 2017, 8(6), 1-19. <https://doi.org/10.1177/2041669517742177>

THORSTENSON, C. A., ELLIOT, A. J., PAZDA, A. D., PERRETT, D. I.,  
& XIAO, D. Emotion-color associations in the context of the face. In:  
*Emotion*, 2018, 18(7), 1032-1042. <https://doi.org/10.1037/emo0000358>  
WARE, C. *Information visualization: perception for design*. Elsevier, 2021.  
ISBN 978-0-12-812875-6.

*Príspevok je výstupom z projektu KEGA č. 001KU-4/2023 Stelesnená skúsenosť  
s využitím art action II. – proti stagnácii v dospelosti a seniorskom veku (hlavný  
riešiteľ: doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD.).*

**PaedDr. Monika Homolová, PhD.**

Katedra špeciálnej pedagogiky

Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta

Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok

*monika.homolova@ku.sk*



DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2024.24.4.32-41>

## **Experimentation with Artistic Interpretation – Interpretation of Portraits into Textile Sculpture**

## **Experimentovanie s výtvarnou interpretáciou – interpretácia portrétov do textilnej plastiky**

Patricia Biarincová

### **Abstract**

In this article, we will focus on artistic experience and artistic interpretation in the context of the application of spatial media within activities aimed at supporting people by using action art and action approaches in connection with a turning point in life. In the text, we focus on artistic interpretation, we describe the possibilities of experimentation within the interpretation from surface medium/painting to spatial medium/soft sculpture.

**Keywords:** Artistic interpretation. Textile sculpture. An artistic experience. Perception. Experimentation.

### **Úvod**

V kultúrnom procese vývoja umenia vznikali rôzne umelecké smery a prúdy, presne vymedzené a špecificky charakterizované, no vznikali aj zlúčeniny, ktoré svojou podstatou a formou naberali znaky hybridného či intermediálneho charakteru. Napriek diferenciacii umeleckých druhov podľa materiálov, vyjadrovacích či výrazových prostriedkov, umenie v sebe nieslo, a aj v súčasnosti nesie, obsah, ktorý je jedným z prostriedkov nadobúdania poznania, získavania informácií, prostriedkom komunikácie, relaxácie, seba-reflexie či sebapónímania (Biarincová, 2020; Valachová, 2021; Kováčová, 2022). Podpora človeka cez umenie môže byť uskutočňovaná rôznorodými formami a stratégiami, jednou z nich je aj akčné umenie, ktoré umožňuje cez autorské prístupy umeleckého vyjadrenia a prežívania stelesniť svoje emócie, zážitky, skúsenosti, názory v prostrediach, ktoré sú typické pre konkrétne vývinové obdobie človeka. V akčnom umení nachádzame širokú škálu výtvarných možností, prístupov, stratégií a techník, v rámci ktorých sa aplikuje nejaká forma akcie, čo umožňuje experimentovanie a laborovanie s prostriedkami, médiami, technikami a témami. Akčné umenie zahŕňa a integruje značný diapazón aktivít, pričom z hľadiska pedagogiky a výtvarného aspektu, v kontexte

nášho projektu *KEGA č. 001KU-4/2023 Stelesnená skúsenosť s využitím art action II. – proti stagnácii v dospelosti a seniorskom veku*, berieme do úvahy najmä to, akým spôsobom môže mať aktivita pozitívny vplyv na vnútornú rovnováhu tvorcu/aktéra pri výtvarnej činnosti/akcii, alebo ako spôsob optimálnej pomoci človeku v procese komunikácie cez akčné umenie.

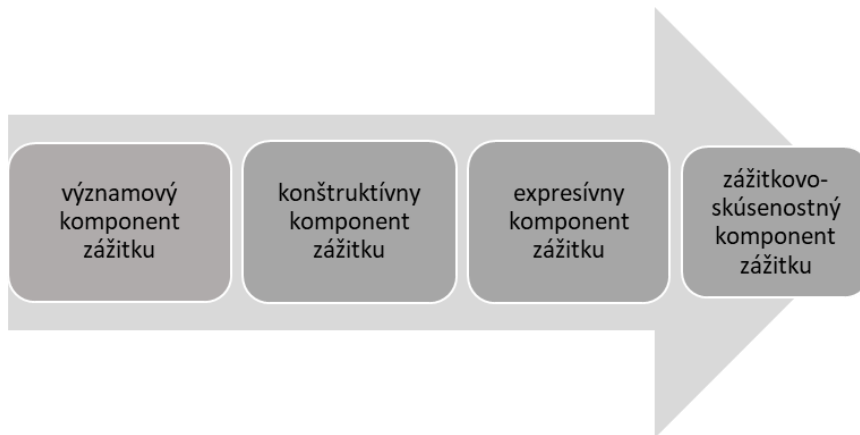
Počas akčnej výtvarnej činnosti akčná tvorba nesie v sebe vizuálne informácie, kódy, súčasťou ktorých je aj emocionálnosť, emotívnosť, výrazovosť či individuálny výtvarný prejav jedinca. Môžeme tvrdiť, že sa jedná o istú vizuálnu formu komunikácie, sebarealizácie a autoreflexie napríklad v súvislosti s rôznymi životnými zlomovými situáciami. Vizuálna komunikácia prostredníctvom výtvarného umenia v kontexte s akčným umením, v súvislosti s projektom *KEGA č. 001KU-4/2023 Stelesnená skúsenosť s využitím art action II. – proti stagnácii v dospelosti a seniorskom veku*, umožňuje cez umelecký zážitok a zážitok z vlastnej tvorby zbaviť sa napätia, stresu v akomkoľvek vývojovom období života jedinca. Je schopná odbúrať negatívne emócie a navodiť pozitívne myslenie cez proces tvorby výtvarného artefaktu, prostredníctvom psycho-relaxačných a prioritne tvorivých metód a aktivít. Tvorba prostredníctvom stratégií akčného umenia je schopná podporiť úsilie o dosiahnutie trvalo udržateľného stavu, v skupinách dospelých vytvára jedinečný priestor pre hľadanie stálosti v zlomových situáciách v živote.

### **Vplyv umeleckého zážitku na človeka**

Neoddeliteľnou súčasťou pri pochopení a aj tvorbe umeleckého diela je umelecký zážitok. Slavík (2001) popisuje zážitok ako individuálny prístup k určitej životnej situácii, ktorú sme vďaka zážitku uchopili a môžeme sa k nej v spomienkach vracieť. Pojatie situácie je pre ktoréhokoľvek človeka osobité a neopakovateľné. Každý z nás vidí jednu a tú istú vec inak, preto si každý zo situácie, ktorú prežil s inými ľuďmi, nesie svoje osobné, jedinečné spomienky. Zážitok je to, čo môžeme zo situácie uchopiť, pamätať si a s čím neskôr vo svojich ideách, predstavách a fantázii môžeme ďalej manipulovať. Slavík (2001) definuje zážitok ako individuálne vnímaný, prežívaný a zapamätateľný obsah pociťovaný ako významový celok – príbeh, v ktorom je z pohľadu zažívajúceho jedinca zachytená príslušná situácia (ibidem, s. 65). Zážitok má vplyv na formovanie osobnosti, na konanie, na názory a správanie jedinca, na rozvoj osobnosti, na hodnotovú orientáciu, tvorivosť, rozvoj fantázie a imaginácie. Tým, že sa zážitky zracionalizujú, dostávajú sa z emocionálnej stránky do intelektuálnej, kde vplývajú istým spôsobom na osobnosť človeka/jedinca, stávajú sa duševným vlastníctvom jednotlivca.

V rámci recepcie umeleckého diela sú zadefinované štyri komponenty zážitku, zobrazené v nasledujúcej schéme.

### Schéma 1: Recepčia umeleckého diela



*Zdroj: spracované podľa Slavíka (2001)*

Človek nemôže pristupovať k tvorbe umeleckého diela a ani k percepcii umeleckého diela bez istých vedomostí a skúseností, a tiež bez potrebnej psychologickéj prípravy, tvrdí Kulka (1990). Každý človek má predispozície pre umelecký zážitok, ktorý je vytváraný aj na základe istých skúseností a vedomostí z recepcie umeleckého diela.

Kulka (ibidem) ich rozdeľuje na:

- stále predispozície umeleckého zážitku,
- momentálne predispozície umeleckého zážitku.

Medzi stále predispozície umeleckého zážitku patria:

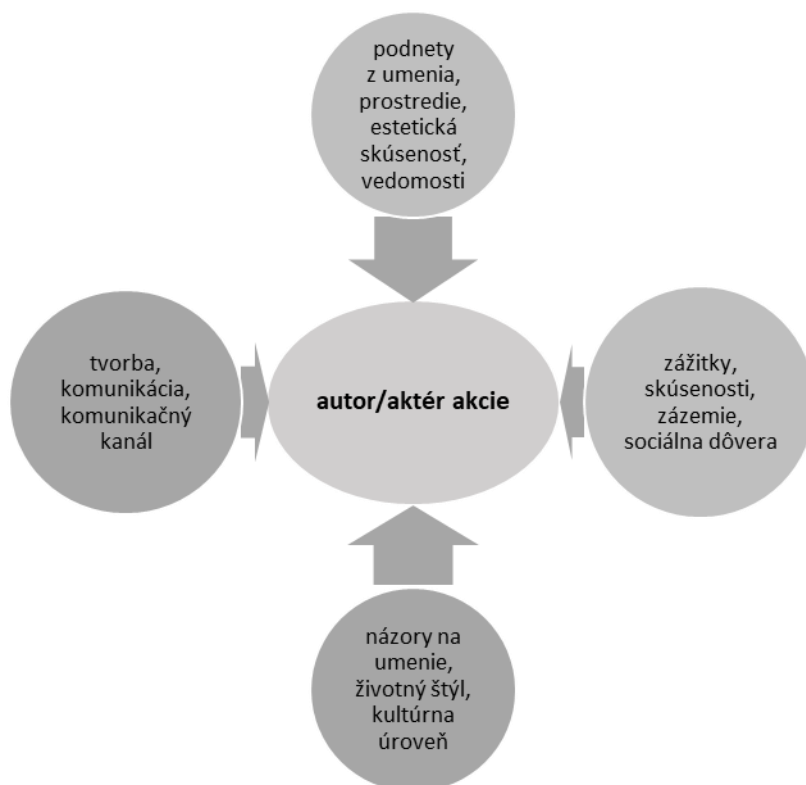
- vedomosti,
- znalosti,
- návyky,
- názory na umenie a postoje k umeniu,
- postavenie umenia v hierarchii hodnotovej orientácie,
- estetická skúsenosť,
- kultúrna úroveň človeka,
- životný štýl človeka.

Medzi momentálne predispozície umeleckého zážitku patria:

- prostredie,
- sociálna atmosféra,
- dôvera,
- estetické zameranie,
- naladenie na komunikačný kanál,
- sústredenosť,

- psychické uvoľnenie a emocionálne naladenie s autorom/synchronizácia s dielom (sprac. podľa Kulka, 1990, s. 404).

Schéma 2: Predispozície umeleckého zážitku v súvislosti s tvorbou umeleckého diela, odvíjajúce sa od percipovania umeleckého diela



*Zdroj: vlastné sprac., inšpirované podľa Kulka (1990)*

Veľmi podstatná je aj príprava prostredia umeleckého zážitku. Na prežívanie umeleckého zážitku u človeka je potrebná určitá psychologicko-estetická príprava, isté predpoklady, ktoré určujú stupeň a intenzitu prežívania umeleckého zážitku. Vnímanie a estetický zážitok umeleckého diela nie je mechanickou záležitosťou. Pre komunikáciu s umením je potrebné sa naladiť na komunikačný kanál. Estetické zameranie a komunikačné naladenie vedú k sémantizácii (zvýznamňovaniu) estetického predmetu a k vžívaniu sa do umeleckého diela.

## **Interpretácia v súvislosti s výtvarnými aktivitami**

Výtvarné/vizuálne artefakty, umelecké diela v súčasnej dobe vo veľkej miere figurujú v bežnom živote človeka. Okrem estetickej funkcie majú celý rad ďalších funkcií, ktoré ovplyvňujú osobnosť jedinca, často zasahujú do života, organizujú a usmerňujú isté životné činnosti, alebo tlmia životné problémy. Existujú diela, ktoré stačí vizuálne vnímať, prípadne sa s nimi identifikovať, ako napríklad pri krajinomalbe, či portréte, eventuálne angažovať sa či participovať na nich, ako je to pri rôznych formách akčného umenia. Tieto diela častokrát nepotrebujú verbalizovanú formu interpretácie. Väčšinou však výtvarné artefakty je potrebné verbálne interpretovať odborníkom, prostredníctvom odborného výkladu/interpretácie. Jedná sa o akýsi receptný návod na vnímanie, porozumenie, dekodovanie, pochopenie výtvarného diela a následne usporiadanie myšlienok, identifikovanie vizuálnych obsahov/znakov, prežívanie emócií vzniknutých pri koncentrovanom percipovaní diela (Gero, 2004).

Interpretácia výtvarného diela je formálna metóda, pri ktorej sa interpret pokúša o vyloženie zámeru umeleckého diela, a to buď kritickou formou alebo umeleckým zveličením – prostredníctvom parafrázy, paródie, ironie, sarkazmu atď. Interpretáciu považujeme za súčasť recepcie umeleckého diela. V súčasnosti prevládajú dve koncepcie interpretácie:

1. Chápanie interpretácie ako vyčleňovania informácií z diela – prameňa.
2. Interpretácia ako logicko-semanticke chápanie – postihuje zložky interpretačného procesu, ktoré sú závislé na vonkajšom výkone, reálnej činnosti, napr.: verbálna komunikácia myšlienkových obsahov slovami, gestami, pohybom, písaním, vytváraním diel, tiež formou happeningov či performance. Tu sa objavujú procesy, ktoré majú stvárajúce, realizačné alebo vizuálne hľadisko. Do tejto skupiny zaraďujeme formy interpretácie hudobné, architektonické, divadelné, ale aj výtvarné – v širšom kontexte vizuálne interpretácie hotových diel (Khol, 1989).

Interpretáciu považujeme za istý spôsob nadobúdania informácií a poznatkov. Podľa Gera (2002) interpretácia predpokladá taký spôsob získavania poznatkov, pri ktorých sa nejedná o kvantitu, čiže o množstvo poznatkov získaných mechanicky, či umelo vytvorených logických konštrukcií, ale ide o kvalitu založenú na prieniku do hĺbky problémov, citovú zaangažovanosť. V tomto koncepte je významnejší ako výsledok proces percipovania a pochopenia diela založený na porozumení, prežívaní, sústredení a stotožnení sa s interpretovaným dielom. Napriek tomu, že interpretácia je subjektívnou výpoveďou interpreta, nemala by celkom opustiť pôvodné významové východisko interpretovaného diela (Štofko, 2007).

V procese tvorby vizuálnej/výtvarnej interpretácie nachádzame podľa Tropa (2002) nasledujúce znaky: procesualnosť, manipulatívnosť, reflexívnosť,

rozvíjanie vizuálnej pamäte a predstavivosti, prelínanie vizuálneho a haptického princípu, autenticnosť výtvarnej výpovede, odhaľovanie a inováciu vizuálnych štruktúr, splyvanie recepcie a výtvarnej tvorivosti, konfrontáciu výtvarného diela s vlastným produktom, možnosť verbálnej interpretácie v nadväznosti na vizuálnu interpretáciu.

Vizuálna interpretácia, ako jedna z možných spôsobov interpretácie výtvarného diela sa realizuje prostredníctvom tvorivých výtvarných činností a je základným druhom interpretácie v edukačnom procese výtvarnej výchovy. Konkretizujeme ju prostredníctvom rôznych interpretačných metód, ako napr.: formou tvorby kópie umeleckého diela, analytickými skicami, voľnými napodobeniami, posunmi, paralelami, interferenciami, dotváraním, ozvlášťňovaním, parafrázou, kolážou, fotomontážou, asamblážou, akumuláciou, frotážou, dekolážou, rolážou, prolážou, muchlážou, fotozáznamom, performance, videozáznam, scénickým aranžovaním, vizuálnou interpretáciou, body artom, environmentom a ďalšími inými výtvarnými prístupmi a stratégiami.

Medzi vizuálne interpretačné procesy zaraďujeme aj stvárňujúcu interpretáciu, ktorú môžeme považovať za pokračovanie umeleckej tvorby, za predpokladu, že:

- hotový artefakt sa stáva zdrojom alebo podnetom pre nové umelecké dielo,
- umelecké dielo je v stave projektu, autor ho bude realizovať (Gero, 2004).

### **Experimentovanie s interpretáciou – mäkká plastika – interpretácia portrétov – popis aktivity**

V rámci interpretácie výtvarného diela a experimentovania s médium textil prostredníctvom stratégií nesúcich znaky akčného umenia, študenti vytvorili produkty/mäkké plastiky – interpretácie výtvarných diel, konkrétnych portrétov od vybraných umelcov/maliarov, ktoré boli koncipované princípom tvorby z plošného artefaktu do priestorového objektu. Študenti si vyberali portréty, ktoré ich oslovili v kontexte výtvarného obsahu, stotožnenia sa s portrétovanou osobou, na základe psychologického výrazu/náboja, na základe emócií, ktoré pociťovali pri percipovaní portrétu alebo na základe osudu portrétovanej osoby. Hľadali portréty osôb, ktoré prezentovali zlomové situácie v živote človeka.

Aktivity/akciu študenti vytvárali na podklade postupnosti vizuálnej/výtvarnej interpretácie diela (pracovali s kópiami výtvarných diel). V rámci aktivity boli realizované činnosti nesúce nasledujúce znaky:

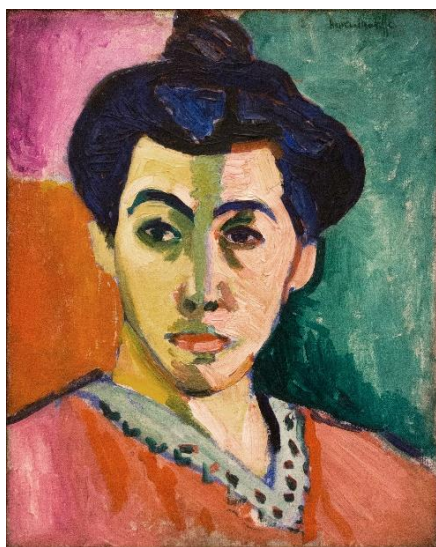
- procesualnosť (študenti postupne jednotlivými krokmi riešili problém, na základe analýzy a algoritmu interpretácie),
- manipulativnosť (pri aktivite manipulovali s rôznymi textilnými materiálmi, výsledkom aktivity vznikali rôzne formy interpretácie výtvarného diela),

- reflexívnosť (spätné hodnotenie, prehodnocovanie podaného výkonu, prehodnocovanie prelínanie vizuálneho a haptického princípu),
- autenticnosť výtvarnej výpovede (študenti výber diel volili na princípe vlastného výberu, ktorý naznačoval individuálnu inklináciu k typu a forme vybraného artefaktu),
- odhaľovanie a inováciu vizuálnych štruktúr (študenti volili výber materiálov a techník na princípe vlastného rozhodnutia, ich voľba smerovala k vytvoreniu nových kontextov pri interpretácii diela; svojím pojmami a interpretovaním prostredníctvom vybranej textilnej techniky naznačovali individuálny spôsob uchopenia, a tým aj inklináciu k typu a forme vybranej textilnej techniky, ktorá výstižne transformovala obsah artefaktu do novej vizuálnej podoby),
- konfrontáciu výtvarného diela s vlastným produktom, možnosť verbálnej a farebnej interpretácie v nadväznosti na vizuálnu interpretáciu (pri aktivite a po jej ukončení bola uskutočnená výtvarná reflexia a konfrontácia v skupine študentov) – študenti komentovali a zdôvodnili výber autora/portrétu, výber média, prípadne možnosti vyjadrenia prostredníctvom výtvarných materiálov a prístupov, či zmenu farebnosti.

Samotnej priestorovej interpretácii portrétov predchádzalo ich skúmanie, ktoré bolo dizajnované a realizované nasledovnou postupnosťou jednotlivých krokov. Prvým krokom je hĺbková analýza vybraného portréту/malby (verbálna interpretácia podľa vybraných bodov algoritmu interpretácie) a druhým krokom je následná interpretácia malby do textilného materiálu (tvorba objektu/mäkkej plastiky).

Pri hĺbkovej analýze študenti postupovali podľa nasledujúcich jednotlivých bodov algoritmu interpretácie (Gero, 2004, s. 57):

- Základné údaje o výtvarnom diele, meno autora, názov diela, historicko-spoločenské pozadie vzniku. Žánrové zaradenie diela, ďalšie diela autora.
- Percepcia diela – identifikácia stavebných prvkov a ich významy.
- Dekódovanie použitých znakov prostredníctvom tvarovej, svetelnej, povrchovej analýzy.
- Analýza kompozičných princípov.
- Ako sa odzrkadľuje tradícia v tematickej nadväznosti, v jednotlivých elementoch a kompozičných princípoch (tvar, farba, svetlo, povrch, priestor, rytmus, symetria, rovnováha...).
- Miesto výtvarného diela v celoživotnej tvorbe autora.
- Miesto autora v dejinách výtvarného umenia.
- Určenosť diela (napr. oltárny obraz, portrét, tabuľový obraz atď.). Ako spĺňa svoju úlohu?
- Sumarizácia estetických súdov a hľadanie hlbších súvislostí a individuálnych reflexií vo významovej a obsahovej vrstve diela.



Obr. 1: Portrét Madame Matisse, Green Line, Henri Matisse, 1905, olej na plátne.  
Obr. 2: Interpretácia portréту Madame Matisse, Green Line do plastického objektu, mäkká plastika, študentka Katedry výtvarnej výchovy KU, I. ročník, 2023.

Pri práci s výtvarným dielom a jeho následnej verbálnej a vizuálnej interpretácii študenti skúmali výtvarné dielo cez rôzne pohľady a kládli si otázky spojené s algoritmom interpretácie, na ktoré hľadali odpovede. Martincová-Garajová (2010) uvádza tieto pohľady:

- osobný, t. j. subjektívny pohľad na dielo – študenti vybrali a následne interpretovali dielo na základe subjektívneho výberu v kontexte tézy Zlom;
- objektívny pohľad na dielo (formálna stránka diela) – vybrané dielo/portrét študenti analyzovali na základe jednotlivých krokov algoritmom interpretácie;
- subjekt a jeho význam (obsahová stránka diela) – vybrané dielo/portrét študenti skúmali po obsahovej stránke, snažili sa o hĺbkovú percepciu diela odkrývaním jednotlivých významových vrstiev a následnú interpretáciu;
- umenie v kontexte – študenti sa pokúsili vybrané dielo/portrét interpretovať formou mäkkej plastiky s prihliadnutím na zachovanie výrazu a charakteristických znakov/významov, zakódovaných osobných vnútorných informácií.

#### **Analýza aktivity – interpretácia výtvarného diela prostredníctvom média textil:**

- aktivita umožnila aktérom transformáciu výtvarného artefaktu z plochy do plastickej vizuálnej podoby,



- aktivita vytvára a tvorí priestor pre prežívanie a poznávanie špecifických druhov výtvarnej tvorby, akcie, interakcie, interpretácie či reakcie, vytvára priestor pre interaktívnu komunikáciu,
- aktivita reflektuje na umelecké potreby aktérov a zároveň intenzívne podnecujú prežívanie, vnímanie, pociťovanie,
- aktivita vytvára priestor pre flexibilitu, originalitu či transformáciu,
- aktivita má vplyv na podnecovanie imaginácie a tvorivosti, iniciuje kreativitu prostredníctvom autentickej výtvarnej tvorby/aktivity, akou je interpretácia,
- aktivita umožnila aktérom prežívať intenzitu vzťahu medzi videným/vzniknutými asociáciami či percipovaním umelca/aktéra.

## **Záver**

Interpretácia výtvarného diela prostredníctvom média textil poukazuje na možnosti, ako pracovať s akčným umením v kontexte umeleckého zážitku a tézou *Zlom* v rámci aktivít prebiehajúcich na hodinách výtvarnej edukácie na Katedre výtvarnej výchovy KU Ružomberok. Aktivita bola orientovaná na pochopenie a následné autorské interpretovanie vybraných výtvarných diel. Počas aktivít študenti formou určeného spôsobu výskumu a aktívneho poznávania možnosti ako pristupovať k interpretácii diel, vytvorili artefakty, ktoré nesú špecifický obsah. Prostredníctvom algoritmu interpretácie sa snažili pochopiť, uchopiť a realizovať interpretáciu formou verbálnych a vizuálnych výstupov na báze transformácie z jedného média do druhého výtvarného média s vlastným uchopením témy. Výsledky z činnosti naznačili, že tento druh aktivity vytvára a tvorí priestor pre prežívanie, umelecké zážitky, výtvarné a interpretačné skúsenosti a poznávanie špecifických druhov výtvarnej tvorby/akcie, interakcie, interpretácie či reakcie a zároveň vytvára priestor pre interaktívnu komunikáciu aktéra, čo podporuje aj sociálnu dôveru, prehĺbuje a obohacuje názory na umenie, schopnosti adekvátne sa vedieť vyjadrovať formou konkrétneho média alebo verbálne.

## **Bibliografia**

- BIARINCOVÁ, P. 2020. *Art action v tvorbe človeka počas životnej cesty*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU. ISBN 978-80-561-0787-4.
- GERO, Š. 2004. *Interpretácia výtvarného diela*. In: *Vizuálna kultúra a umenie v škole*. Bratislava: Digit, s. 35-67. ISBN 80-968441-1-3.
- GERO, Š. 2002. *Verbálna interpretácia výtvarného diela*. Banská Bystrica: Metodické centrum. ISBN 80-8041-410-6.
- KHOL, J. 1989. *Interpretace. Nástin teorie a praxe interpretování*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0169-7.
- KULKA, J. 1990. *Psychologie umění*. Praha: SPN, 1990. ISBN 80-04-23694-4.

- KOVÁČOVÁ, B. 2022. Akčné umenie v priestore každodenného života. In: *CREA-AE 2022*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 83-91. ISBN 978-80-223-5505-6.
- PONDELÍKOVÁ, R., MARTINCOVÁ-GARAJOVÁ, M. 2010. *Škola v galérii & galéria v škole*. Banská Bystrica: Stredoslovenská galéria Banská Bystrica. ISBN 978-80-88681-61-8.
- SLAVÍK, J. 2001. *Umění zážitku, zážitek umění*. Praha: Karlova univerzita. ISBN 80-7290-066-8.
- ŠTOFKO, M. 2007. *Od abstrakcie po živé umenie. Slovník pojmov moderného a postmoderného umenia*. Bratislava: Slovart. ISBN 978-80-8085-108-8.
- TROPP, S. 2002. *Vizuálna interpretácia výtvarného diela*. Banská Bystrica: Metodické centrum. ISBN 80-8041-409-2.
- VALACHOVÁ, D. 2021. *Akčnosť vo vzdelávaní. Výzva pre každého človeka 3. Obdobie školského veku*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU. ISBN 978-80-561-0922-9.

*Príspevok je výstupom z projektu KEGA č. 001KU-4/2023 Stelesnená skúsenosť s využitím art action II. – proti stagnácii v dospelosti a seniorskom veku (hlavný riešiteľ: doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD.).*

**PaedDr. Mgr. art. Patricia Biarincová, PhD.**

Katedra výtvarnej výchovy

Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta,

Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok

*patricia.biarincova@ku.sk*

DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2024.24.4.42-48>

## **Museum and Gallery Exhibitions: Art-Expression-Enjoyment**

### **Expozé v múzeu a galérii: umenie-expressia-zážitok**

Daniela Valachová, Barbora Kováčová

#### **Abstract**

The aim of the text is to present the main lines of the project, which addresses the topic of gallery and museum pedagogy in a specific context. We present the content of the project, which addresses the topic of museum and gallery education in the context of undergraduate training. We address the theoretical anchoring of the topic in the territorial context and also in comparison with the situation in neighbouring countries. We present the main project aims and objectives in the context of the topic. At the same time, we present the main expected outcomes and benefits of the project in terms of social practice and benefits for the university training of art and gallery educators.

**Keywords:** Gallery. Museum. Research project. Undergraduate training. Outputs. Benefits.

#### **Súčasný stav problematiky**

Problematika galerijnej a múzejnej pedagogiky je v rámci teritória známa, avšak systematicky spracovaná je menej. Zároveň absentuje aj systematická príprava pedagógov, zameraných na uvedenú oblasť. Existujú a sú čiastkovo zamerané programy, ale systematická príprava s doloženou výskumnou a prepracovanou oblasťou absentuje.

Obsahový zámer projektu vychádza z dvoch základných pilierov, ktoré sú konštruované na základe najnovších výstupov autorov, a to: Fulková (2008), Horáček (1998); Horáček (2007), Jagošová a kol. (2010); Johnson & Shiffar (2012); Sobáňová (2012); Slavík (2011) a i.

**Prvý obsahový pilier** nadväzuje aj na výsledky dotazníkového prieskumu (Babiaková a kol., 2021) poukazujúceho na identifikovanú požiadavku vzdelávania a prípravy múzejných a galerijných pedagógov, dostupnosti vzdelávacích materiálov a iných podporných aktivít a materiálov na rozvíjanie múzejnej a galerijnej edukácie. Zároveň nachádzame kontext obsahového zamerania predloženého projektu v Rámcovom programe Horizont Európa v programe Kultúra, tvorivosť a inkluzívna spoločnosť, ktorý je širšie zameraný na podporu kultúrnej vzdelanosti spoločnosti.

**Druhý obsahový pilier** vychádza z komparácie teritoriálnej a zahraničnej situácie v rámci tematiky projektu. V zahraničí je pojem galéria alebo múzeum chápaný identicky. Na Slovensku a v Čechách majú tieto pojmy určité prepojenie, avšak všeobecne sú vnímané odlišne. Pre širokú verejnosť sú inštitúcie, ktoré zhromažďujú umelecké diela v podobe obrazov, pomenované ako galérie; predmety kultúrneho alebo historického kontextu, rôzne druhy artefaktov sú prezentované v prostrediach múzea (Homzová, 2015).

V zahraničí sa táto terminológia používa ako jeden celok bez ohľadu na presné zadefinovanie pojmu galéria a múzeum. Inštitúcie, ktoré sa prezentujú a pracujú iba s výtvarným umením, sú v celosvetovom kontexte zadefinované ako múzeá. Za tzv. „prevádzkovateľa umenia“ sa v celosvetovej terminológii označuje pojem galéria z dôvodu, že na rozdiel od múzea, prezentuje umelecké diela, ktoré sú určené na obchodovanie, predaj alebo kúpu, t. j. nezhrmažďuje umelecké diela v podobe zbierky (Júva, 2014). Proces vývoja múzejnej a galerijnej pedagogiky zo spoločenského hľadiska prešlo niekoľkými spoločenskými reformami. Jednalo sa najmä o kultúrne, ekonomické a politické zmeny, ktoré ovplyvňovali aj tieto inštitúcie. Na základe týchto skutočností museli múzeá a galérie prehodnotiť svoj postoj k verejnosti, k svojim návštevníkom. Preto sa ich hlavnou stratégiou stalo získavanie návštevníkov cestou vzdelávania v oblasti umenia, a takisto aj cestou spolupráce so školami. Práve od tohto momentu sa edukačné aktivity múzeí a galérií začali čoraz viac podporovať. V šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch, kedy edukačné aktivity začali čoraz viac narastať, sa pojem múzejnej (galerijnej) pedagogiky zaviedol ako vedná disciplína. Hlavný zlom však nastal v osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch, kedy sa ku kultúrnej gramotnosti pridala aj vizuálna gramotnosť. Sokolová (2010) daný posun komentovala ako skutočnosť, ktorá sa *v rámci galerijnej pedagogiky zase prejavila v koncepcii tzv. múzejnej/galerijnej gramotnosti ako špeciálnej schopnosti jedinca nadobudnutej prehĺbením vizuálnej gramotnosti do schopnosti plnohodnotnej orientácie sa jedinca v médiu múzea a galérie* (ibidem, s. 30). A preto aj samotná podstata múzeí umenia a škôl sa teda naplnila prakticky aj teoreticky a ich spoločným problémom sa stala vizuálna gramotnosť, kultúrno-percepčná kompetencia a odborná platforma galerijnej pedagogiky (bližšie Sokolová, 2010).

Vznik galerijnej pedagogiky na Slovensku a Česku nebolo možné rýchlo a jednoducho sformovať, napriek tomu, že praktická podoba mala nepretržitý vývoj. Hlavným dôsledkom boli najmä spoločenské zmeny, ktoré nastali po 2. svetovej vojne. Napriek tomu sa ich „kultúrno-výchovná činnosť“ považovala za jeden z najvýznamnejších nástrojov výchovy počas obdobia socializmu (komunizmu). V kontraste so západnými krajinami, kde rozvoj galerijnej pedagogiky výrazne napredoval, v našich krajoch ešte neprejavoval žiadne základné rysy vedy. V osemdesiatych rokoch a prvej polovici deväťdesiatych rokov 20. storočia galerijná pedagogika neobsahovala základné prvky, ako napríklad nedostatočne rozvinuté teoretické zázemie (v podobe

publikácií) a takisto nebola reflektovaná v obsahu vysokoškolského učiteľského vzdelávania. V osemdesiatych rokoch teda ešte neprišlo k žiadnej výraznej zmene, a preto sa kultúrno-výchovná činnosť tejto inštitúcie zachytávala iba vo veľmi hrubých rysoch v podobe seminárov alebo zborníkov (Sokolová, 2010). Pojem kultúrno-výchovná činnosť galérií je zadefinovaná zákonom (Zákon č. 109/1961 Z. z. o múzeách a galériách, v znení a úprave ďalších zákonov).

Už od zrodu galerijnej pedagogiky na Slovensku a Česku môžeme povedať, že táto inštitúcia sa snažila o rozvoj práce pre verejnosť, takže mala svoje sociálne poslanie, ktoré bolo uplatnené na základe výsledkov odbornej práce. Keďže vývoj galerijnej pedagogiky do 20. storočia nijako výrazne nenapredoval, v deväťdesiatych rokoch 20. storočia nastal jej úpadok a zánik. Bolo to najmä z dôvodu, že dôraz bol kladený na iné priority tejto inštitúcie. Do popredia sa dostávali najmä nové možnosti prezentovania galérií a múzeí, ktoré boli zamerané na aktivizačné, výstavné a grantové činnosti, ktoré predstavovali nové príležitosti výtvarného života (Čarná, 2018). Intenzívny záujem o túto vednú disciplínu sa objavil v Česku, a to okolo polovice deväťdesiatych rokov, kedy najväčší záujem prejavili najmä vysokoškolskí pedagógovia, ktorí svojim záujmom prispeli k domácomu rozvoju. Na domácom rozvoji galerijnej pedagogiky sa podieľali najmä autori, ako Jůva (2014) a Horáček (1998), ktorí na základe autorských publikácií predstavili problematiku sprostredkovania umenia z edukačného hľadiska. Medzi popredných autorov tejto oblasti sa zaradili aj Fulková (2008), Slavík (2011) a Horáček & Zálešák (2007), ktorí túto problematiku rozpracovali do teoretickej podoby s možnými náhľadmi na rozvoj a rozmach do priestoru praxe. Na základe ich výskumných zámernov z oblasti galerijnej pedagogiky sa problematika galerijnej edukácie v Českej republike zaradila medzi najdynamickejšie sa rozvíjajúce študijné odbory. Na Slovensku sa situácia ohľadom galerijnej pedagogiky rozvíjala najmä na základe Galérie mesta Bratislava, ktorá predstavila projekt Galéria dieťaťa v rokoch 1979 – 1993. Do roku 1993 Galéria dieťaťa mala zastúpenia v Galérií mesta Bratislava, avšak v tomto roku svoju odbornú edukačnú prácu obmedzila. Ako náhradu za ňu sa stalo oddelenie pracovného miesta pre vzťah s verejnosťou (Čarná, 2018). Svoju výchovno-vzdelávaciu činnosť začala v roku 1999 Slovenská národná galéria, ktorá zriadila centrum pre marketing a vzťahy s verejnosťou, na základe ktorého bolo vytvorené aj oddelenie pre výchovu a vzdelávanie a tvorivá dielňa detí SNG. Slovenská národná galéria stála za „znovuzrodením“ galerijnej pedagogiky, keďže začala externe spolupracovať so študentmi dejín umenia Filozofickej fakulty Univerzity Komenského a Trnavskej univerzity (Sokolová, 2010). Veľmi podstatnú úlohu pri rozvoji a profesionalizácii galerijnej pedagogiky na Slovensku zohral aj celoslovenský vzdelávací program Bližšie k múzeu, ktorý bol realizovaný v rokoch 2004 – 2007. Tento program bol vytvorený za pomoci Lukáčovej a Sprušanskej a bol zameraný na rozvíjanie vzdelávacej funkcie galérií a múzeí na Slovensku. Jeho inšpiráciou bolo fungovanie vtedajších galérií a múzeí,

ktorých vzdelávacie aktivity pre návštevníkov boli vnímané veľmi obmedzene, prípadne vôbec. Program mal pomôcť najmä pracovníkom týchto inštitúcií, aby rozširovali svoju vzdelávaciu funkciu týchto organizácií a tým mohli prispieť k fungovaniu vzdelávacieho oddelenia galérií alebo múzeí. Prostredníctvom tohto programu mala aj široká verejnosť väčší prehľad vo vnímaní galerijnej pedagogiky (Nadácia – Centrum súčasného umenia, 2014 – 2020). Múzeá a galérie sú teda príkladom toho, že komunikácia nemusí byť iba verbálna, ale takisto predmetom komunikácie môže byť akýkoľvek predmet, či už vytvorený ľudstvom alebo prírodou, ktorý je prezentovaný danou inštitúciou a prijatý druhou stranou (Dolák, 2015).

V súčasnosti sa galerijná pedagogika stáva neoddeliteľnou a podstatnou súčasťou galérií. V spolupráci s výchovnými oddeleniami prispievajú k zviditeľneniu činnosti galérií pre verejnosť. Prostredníctvom galerijnej pedagogiky sa galéria snaží naplno využiť svoj potenciál, ktorý sa zameriava na rozšírenie svojho vzdelávacieho poľa nielen pre detského diváka, ale takisto aj pre mladých ľudí a dospelých každej vekovej kategórie. Galerijnú pedagogiku teda považujeme za dôležitý faktor vo vzťahu ku galérii v rámci jej budúcnosti a vzdelávania umením.

Radi by sme zmienili, že galerijnej pedagogike na Slovensku by sa v súčasnosti mala venovať väčšia pozornosť tým smerom, aby galérie, ako inštitúcie dokázali rozširovať svoje teoretické a praktické možnosti medzi svojich návštevníkov. Aj to bol dôvod, prečo sme opätovne, už tretí rok, projekt zamerali práve na kontext múzejnej a galerijnej edukácie a považujeme ho za dôležitý.

## **Zameranie projektu**

Projekt, ktorý riešia dve univerzitné pracoviská v spolupráci, je primárne orientovaný na zistenie súčasného stavu v kultúrnych vzdelávacích inštitúciách. Zameriame sa na monitoring v kultúrnych vzdelávacích inštitúciách, ako sú múzeá a galérie. Na základe výstupov monitoringu bude projekt zameraný na prípravu, realizáciu a reflexiu dvoch umeleckých kolokvií s cieľovou orientáciou na múzejnú a galerijnú tematiku.

## **Ciele projektu**

Projekt sa zameriava na komparáciu študijného modulu pregraduálneho vzdelávania so zameraním na múzejnú a galerijnú edukáciu v stredo európskom kontexte. Príprava modulového programu si vyžaduje nielen odborné kompetencie, ale aj komparáciu životaschopnosti v rámci stredo európskeho priestoru. Komponovanie obsahového zamerania modulového programu vychádza z kontextu teritoriálnej tradície, pozitívnych skúseností zo zahraničia a novších zistení prieskumných aktivít projektu. Realizácia projektu prinesie

nielen obsahovú náplň zamýšľaného programu, ale aj realizáciu a analýzu umeleckých kolokvií a workshopov oboch spolupracujúcich pracovísk v kontexte témy, spojené aj s výstavou výsledných výtvarných produktov. Projekt je zameraný aj na medziinštitucionálnu spoluprácu pri príprave a/alebo obohatenie v zmysle študijného modulu so zameraním na múzejnú a galerijnú edukáciu. Vyústením projektu bude konferencia zameraná na prezentáciu výsledkov projektu, otvorenú diskusiu k tematike múzejnej a galerijnej edukácie v súčasnosti a budúcnosti v kontexte prípravy a vzdelávania múzejných a galerijných pedagógov.

### **Plánované výstupy**

Vlastný prínos realizácie predloženého projektu vidíme v dvoch základných rovinách:

1. v rovine vytvorenia teoreticko-výskumno-umelecko-pedagogického rámca múzejnej a galerijnej edukácie:
  - na základe analyzovaného monitoringu objasníme základné rámce témy v stredoeurópskom kontexte,
  - na základe zrealizovaných a reflektovaných umeleckých kolokvií prezentujeme umelecko-pedagogický kontext témy projektu,
  - výsledky aplikovaného výskumu prezentujeme vo vysokoškolskej učebnici s tematickým zameraním projektu.
2. v aplikačnej rovine návrhu a prezentovania modelu s názvom *Expozé v múzeu a galérii: umenie-expresia-zážitok* s obsahovým vymedzením a definovaním náplne:
  - získané výsledky aplikovaného výskumu projektujeme do prípravy a prezentácie študijného modulu s názvom „*Expozé v múzeu a galérii: umenie-expresia-zážitok*“,
  - inovácia a skvalitnenie odbornej prípravy študentov tých študijných odborov, ktoré sú relevantné pre obsahové zameranie projektu.

Projekt je naplánovaný pre dve riešiteľské pracoviská, Univerzitu Komenského v Bratislave, Pedagogickú fakultu a Katolícku univerzitu v Ružomberku, Pedagogickú fakultu. Spolupráca na téme je zdôvodnená dvoma základnými piliermi. Prvý pilier sa týka zabezpečenia plošnejšieho riešenia tematiky. Druhý pilier sa týka spojenia riešenia tematiky pre intaktnú populáciu aj s riešením a návrhmi na riešenie pre populáciu s nejakou inakosťou.

Okrem toho v rámci riešenia budeme spolupracovať s katedrou výtvarnej výchovy Pedagogickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne a Pedagogickej fakulty Ostravskej univerzity v Ostrave. Na Slovensku budeme veľmi blízko kooperovať so Stredoslovenskou galériou v Banskej Bystrici

a s BIBIANOU v Bratislave. Predpokladáme, že plánovaná spolupráca prinesie inovačné postupy a efektívne riešenia projektových zámerov s dôrazom na poznanie galérie a múzea.

## Záver

Galéria a múzeum predstavuje špecifický priestor na stretávanie sa s umením. Je to priamy a otvorený koncept, ktorý prináša zážitky, rozvíja estetické cítenie, ale zároveň rozvíja aj celú osobnosť človeka. Práve preto je vhodné sa zaoberať aj pregraduálnou aj postgraduálnou prípravou odborníkov, ktorí by boli spôsobilí sprostredkovať zážitky zo stretnutia s umením deťom, mládeži a dospelým. Dokonca sme presvedčení, že samotné expozície by mali obohatiť a zaujať človeka počas celej životnej cesty, najmenších interaktívne a najstarších jednoducho s využívaním vizualizácie a zmyslového prežívania.

Galéria a múzeum predstavujú priestor, ktorý ponúka veľké množstvo inšpirácií, ktoré často rozvíjajú samotného človeka v jeho, možno aj zmene, v nazeraní na svet a dianie v ňom.

## Bibliografia

- ČARNÁ, D., TRIBULOVÁ, B. (eds.). *Otvorená galéria*. Bratislava: Slovenské centrum vizuálnych umení, Kunsthalle Bratislava, 2018. ISBN 978-80-972754-4-0.
- DOLÁK, J. *Múzeum a prezentace*. 1. vyd. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2015. ISBN 978-80-971715-8-2.
- FULKOVÁ, M. *Diskurs umění a vzdělávání*. Praha: H&H, 2008. ISBN 978-80-7319-076-7.
- HORÁČEK, R. *Galerijní animace a zprostředkování umění*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 1998. ISBN 89-7204-084-7.
- HORÁČEK, R., ZÁLEŠÁK, J. *Aktuální otázky zprostředkování umění: teorie a praxe galerijní pedagogiky, vizuální kultura a výtvarná výchova*. Brno: MU, 2007, 189 s. ISBN 9788021043718.
- HOMZOVÁ, J. *Galerijná pedagogika vo výtvarnej edukácii v základných, stredných školách a v ZUŠ*. 1. vyd. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 2015. ISBN 978-80-565-1389-7.
- BABJAKOVÁ, I. a kol. *Hranice neformálneho vzdelávania – teória a prax v prostredí múzeí, galérií a pamiatok*. Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou. Banská Bystrica: MALENA, 2021. ISBN 978-80-570-2696-9.
- JAGOŠOVÁ, L., JÚVA, V., MRÁZOVÁ KRAJÍČKOVÁ, L. *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010, 298 s. ISBN 9788073152079.



- JOHNSON, K., SHIFFRAR, M. (eds.). *People watching: social, perceptual, and neurophysiological studies of body perception*. New York: Oxford University Press, 2012. ISBN 9780195393705.  
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195393705.001.0001>
- JŮVA, V. *Základy muzejní pedagogiky – Studijní texty*. 1. vyd. Brno: Moravské zemské muzeum Brno, 2014. ISBN 978-80-7028-441-4.
- MEDZINÁRODNÁ RADA MÚZEÍ, ICOM. Etický kódex medzinárodnej rady múzeí [online]. Bratislava: Slovenský komitét Medzinárodnej rady múzeí (SK ICOM) s finančnou podporou Medzinárodnej rady múzeí (ICOM), 2005, s. 7-9 [cit. 2021-05-12]. Dostupné na: [http://network.icom.museum/fileadmin/user\\_upload/minisites/icom-slovakia/pdf/ICOM\\_kodex.pdf](http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/icom-slovakia/pdf/ICOM_kodex.pdf)
- SOKOLOVÁ, K. *Galerijná pedagogika – stručný nárys jej vývoja, teórie a praxe*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2010. 978-80-8083-981-9.
- SLAVÍK, J. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefietiky. 1. díl*. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2011. ISBN 978-80-7290-498-3.
- ŠOBÁŇOVÁ, P. *Muzejní edukace*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3003-4.
- Rámcový program Horizont Európa v programe Kultúra, tvorivosť a inkluzívna spoločnosť: <https://eraportal.sk/horizont-europa/heu-globalne-vyzvy/heu-globalne-vyzvy-kultura-tvorivost-a-inkluzivna-spolocnost/>

*Príspevok je parciálnym výstupom z projektu KEGA č. 002UK-4/2024 Expozé v múzeu a galérii: umenie-expresia-zážitok (hlavná riešiteľka projektu je prof. PaedDr. Daniela Valachová, PhD.).*

**Prof. PaedDr. Daniela Valachová, PhD.**

Katedra umenia a kultúry – oddelenie výtvarnej výchovy  
Univerzita Komenského, Pedagogická fakulta  
Račianska 59, 813 34 Bratislava  
[valachova1@uniba.sk](mailto:valachova1@uniba.sk)

**Doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD.**

Katedra špeciálnej pedagogiky  
Katolícka Univerzita Ružomberok, Pedagogická fakulta  
Hrabovská cesta 1A, Ružomberok  
[barbora.kovacova@ku.sk](mailto:barbora.kovacova@ku.sk)

DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2024.24.4.49-56>

## **Museum as a Topic in the Final Theses**

### **Múzeum ako téma v záverečných prácach**

Alžbeta Bulková

#### **Abstract**

Museums are important institutions that preserve and present the country's cultural heritage. However, an important part of their mission is also creating a space for expression and creative expression of artists. This contribution focuses on an overview of the interest in processing museum themes in the final theses of our students at Slovak universities.

**Keywords:** Museum. Comparison of final theses. Overview.

#### **Úvod**

Múzea s galériami sú jednou z mnohých vyhľadávaných kultúrnych činností nielen pre dospelých, ale aj pre deti. Múzea v dnešnej dobe nie sú len o starých exponátoch, ale najmä o estetických zážitkoch, momentoch a pocitoch, ktoré vyvolávajú v návštevníkoch, prijímateľoch. Expozície múzea ponúkajú poznatky aj zážitky z rôznych oblastí, ako je napr. história, prírodné vedy, technika, umenie a pod. Pravdepodobne aj z toho dôvodu je pojem múzeum širokospektrálnou, populárnou témou v záverečných prácach. S múzeom sa spája aj študijný program muzeológia, ktorú je možné študovať na vysokej škole. Odbor muzeológia sa môže podľa Sústavy študijných odborov vydanej rozhodnutím Ministerstva školstva SR č. 2090/2002 študovať:

- v prvom stupni vysokoškolského štúdia (Bc.) so štandardnou dĺžkou 3 roky,
- v druhom stupni vysokoškolského štúdia (Mgr.) so štandardnou dĺžkou 2 roky,
- v treťom stupni vysokoškolského štúdia (PhD.).

Téme múzea sa venujú nielen študenti muzeológie, ale aj študenti z programov, ako sú: kulturológia, etnológia, dejiny umenia a história. Po preskúmaní centrálného registra záverečných prác sme zistili, že múzejnej tematike bola venovaná minimálne aspoň jedna záverečná práca z každého odboru, ktorý sa dá študovať na Slovensku.

## Vymedzenie pojmu múzeum

Vznik múzea predchádzalo zberateľstvo, ktoré bolo podľa Schleichera (2016) uchovávané systematicky a štruktúrovane. Muzeologické a galerijné exponáty sa najskôr uchovávali v kostoloch, meštianskych domoch a domoch šľachtických a pánov. V našej zemi boli takými napríklad Piaristický kostol svätého Ladislava v Nitre, ktorý uchováva historickú piaristickú knižnicu, do ktorej patrí okolo 50 000 zväzkov a 16 inkunábul; meštianske súkromné zbierky z Banskej Štiavnici či zbierky šľachtických rodov Pálffyovcov, ktorí svoje zbierky privádzali najmä na Bojnický zámok (Dulla a kol., 2005). Pre verejnosť neboli dlho prístupné.

Orišková (2006, s. 8) popisuje múzeum ako „miesto poznávania, estetických zážitkov, zábavy či kultúrnej turistiky 20. a 21. storočia. Čo je aj v zhode so slovami J. A. Komenského, ktorý popisoval múzeum ako *miesto, na ktorom učenec sedí sám, odlúčený od iných ľudí a oddaný svojmu štúdiu číta knihy* (Waidacher, 1999, s. 59).

Múzeum ako inštitúciu máme v zakotvenú aj v zákonoch Slovenskej republiky. Z hľadiska legislatívy na Slovensku je podľa zákona č. 209/2006 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty múzeum „špecializovaná právnická osoba alebo organizačný útvar právnickej osoby, ktoré na základe prieskumu a vedeckého výskumu v súlade so svojím zameraním a špecializáciou nadobúda predmety kultúrnej hodnoty, ktoré ako zbierkové predmety odborne spravuje, vedecky skúma a sprístupňuje verejnosti najmä na účely štúdia, poznávania, vzdelávania a estetického zážitku špecifickými prostriedkami múzejnej komunikácie.“

Zároveň je múzeum zakotvené aj v:

- Deklarácii NR SR č. 91/2001 Z. z. o ochrane kultúrneho dedičstva.
- Zákon č. 206/2009 Z. z. o múzeách a galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb.
- Zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu
- Zákon č. 183/2000 Z. z. o knižniciach, o doplnení zákona SNR č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a o zmene a doplnení zákona č. 68/1997 Z. z.
- Zákon č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov stanovuje systém archivácie dokumentov a výkon archívnej správy, za ktorú zodpovedá Ministerstvo vnútra SR.

Z vyššie uvedených zákonov môžeme zistiť, že múzeá slúžia v súčasnosti predovšetkým najmä verejnosti ako nástroj na budovanie nových poznatkov. Zároveň evidujeme realizáciu viacerých mienkotvorných konferencií, ktoré prinášajú hodnotné informácie a výsledky z výskumov realizovaných v rámci múzeí (bližšie tabuľkové spracovanie).

*Tabuľka 1: Prehľad konferencií múzejnej tematiky za posledné 4 roky*

September, 2021	Múzeá spájajú II
Október, 2021	Aktuální trendy v muzejní prezentaci a edukaci V
November, 2021	Múzeá a galérie bez bariér III.
Marec, 2022	Non-conformist art under socialism in Central Eastern Europe and its transnational networks: parallel structures, communicating channels and nodes
August, 2022	Slovenské múzeá a ICOM Prague
Október, 2022	Aktuální trendy v muzejní prezentaci a edukaci VI
November, 2022	Múzeá a galérie bez bariér IV.
Október, 2023	Múzeá a galérie ako súčasť sprístupňovania kultúry
Október, 2023	Aktuální trendy v muzejní prezentaci a edukaci VII
November, 2023	Medzinárodná konferencia o vysťahovalectve Za veľkú mláku
November, 2023	Konferencia Museologica literaria
Jún, 2024	Múzeá a galérie 21. storočia spoločne proti hrozbám klimatickej krízy
neurčený termín	Aktuální trendy v muzejní prezentaci a edukaci VIII

*Zdroj: vlastné spracovanie*

Záujem o múzeá ako inštitúcie sa začal prelomom 20. storočia na našom území, keď začali vznikať interaktívnejšie a flexibilnejšie prvky exponátov.

## **Rozdelenie múzeí**

Múzeá sa diferencujú do rôznych kategórií v závislosti od zamerania zbierok, cieľových skupín návštevníkov, alebo použitých prezentačných metód. Rozoznávame napríklad umelecké múzeá, historické múzeá, múzeá prírodných vied, technické múzeá či ľudové múzeá. Okrem toho môžeme hovoriť o múzeách lokálneho, národného či medzinárodného významu. Podľa vlastníctva Mruškovič a kol. (2005) rozdeľujú múzeá na múzeá verejného vlastníctva (mestské, obecné, krajské, regionálne, národné...) a na múzeá spolkového, súkromného vlastníctva (vlastníkom je spoločnosť alebo súkromná osoba). Vybrané múzeá sa špecializujú na konkrétneho umelca, udalosť alebo kultúru, iné sa snažia o širšie zábery.

Vo všeobecnosti je cieľom múzeí uchovávať a prezentovať kultúrne dedičstvo ľudstva. Múzeá je podľa Waidachera (1999) možné rozdeliť podľa obsahu zbierok nasledovne:

- **Kultúrne múzeá** – sú orientované na určité oblasti života ľudí a ich tvorivej činnosti v rôznych historických etapách.
- **Vedecko-technické múzeá** – dokumentujú techniku a exaktné prírodné vedy. Do tejto kategórie patria múzeá techniky, múzeá priemyslu, múzeá dopravy a podobne.

- **Prírodovedné múzeá** – zhromažďujú predmety, ktoré nevznikli ako ľudský výtvor. Sú vytvorené prírodou a zobrazujú následky ľudskej činnosti na prostredie.
- **Historické múzeá** – v časovej línii ukazujú vývoj štátov, určitých regiónov alebo miest.
- **Umelecké múzeá** – prezentujú výsledky umeleckej činnosti človeka. Sú to výtvarné umenie, hudba, literatúra, architektúra a podobne.

Samotná klasifikácia vychádza z práce jedného z najvýznamnejších súčasných muzeológov F. Waidachera. Ako sám autor uvádza (ibidem, s. 187), *podľa obsahu zbierok, zvláštneho určenia úloh a z hľadiska určitej pramennej disciplíny možno rozlišovať rôzne druhy múzeí, ktoré sa často spájajú aj do zmiešaných foriem. Táto klasifikácia je preto relatívna.*

### **Význam expresie v múzejnom prostredí**

Expresia v múzejnom prostredí predstavuje účinnú formu komunikácie, ktorá prepája návštevníkov s exponátmi a umožňuje hlbšie porozumenie a zážitok. Efektívne využitie expresie v múzeách dokáže zaujať a vtiahnuť návštevníkov do príbehov a starostlivo pripravených konceptov, ktoré múzeum prezentuje. Prostredníctvom expresie môžu múzeá podporovať, ale aj rozvíjať emocionálnu pohodu, rozličné reakcie, dokonca až evokovať v človeku hlbší záujem o danú problematiku, ktorá je doplnená vystavovanými exponátmi.

Výrazové prostriedky múzejnej prezentácie (v podobe expozícií a výstav) obsahujú podľa Mruškoviča a kol. (2005):

- prostriedky autentické,
- doplnujúce prostriedky (diorámy, fotografie, kresby, plány, mapové zobrazenia a pod.),
- ekonomické prostriedky (kópie, makety, rekonštrukcie, modely atď.),
- textové prostriedky (popisy vystavených predmetov a dokladov),
- exaktné prostriedky (schémy, tabuľky, mapy, grafy atď.),
- symbolické – sprievodné zložky (koncerty, hudobné ozvučenie, svetelné a pod.).

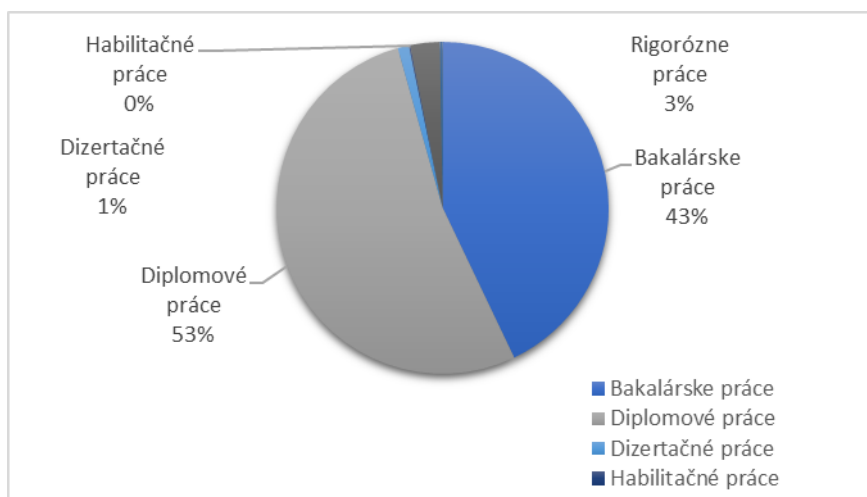
Samotné múzeá prispievajú k rozvoju spoločnosti tým, že podporujú kritické myslenie, kreativitu a empatiu. Prostredníctvom výstav, prednášok a workshopov ponúkajú návštevníkom príležitosť zamyslieť sa nad zložitými témami, získať aj iný uhol pohľadu, či nadobudnúť nové poznatky. Zároveň slúžia ako miesta na stretávanie, diskusiu a výmenu názorov, čím prispievajú k posilneniu spoločenskej súdržnosti.

## Výskumné zameranie

V rámci výskumného zamerania sme určili kvantitatívne metódy na analýzu početnosti kľúčových slov, rozloženia tém a geografického umiestnenia záverečných prác.

V Centrálnom registri záverečných prác sa nachádza 734 záverečných alebo iných prác, ktoré obsahujú tematiku múzeí. 640 záverečných prác obsahovalo múzeum ako kľúčové slovo, z celkového počtu prác bolo 543 záverečných prác zverejnených.

*Graf 1: Záverečné práce z hľadiska stupňa vysokoškolského štúdia*

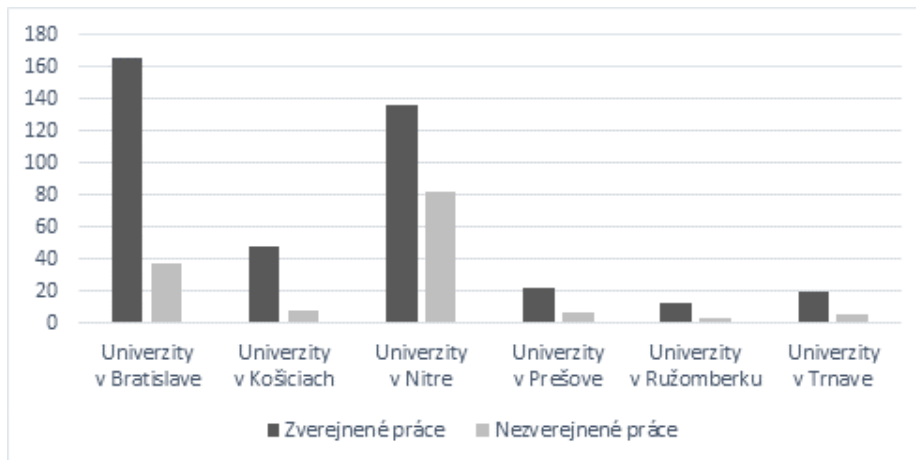


*Zdroj: vlastné spracovanie výskumných dát*

Z vyššie uvedeného grafu je čitateľné, že najviac študentov sa tejto tematike venovalo na 1. a 2. stupni vysokoškolského štúdia s počtami 315 a 387. Dizertačných prác s touto tematikou bolo 8, habilitačná práca 1, rigorózne práce 21 a iné práce 2.

Do roku 1999 bolo na Slovensku 25 vysokých škôl. Po roku 2000 parlament nemusel schvaľovať vysoké školy, tak vznikla aj prvá súkromná vysoká škola a počet škôl do roku 2020 sa zvýšil na 35, bez 6 zahraničných slovenských škôl (z dát Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky, 2024).

Graf 2: Rozdelenie záverečných prác podľa slovenských vysokých škôl



Zdroj: vlastné spracovanie výskumných dát

Z vyššie uvedeného grafického spracovania je zrejmé, že najvyšší počet záverečných prác bolo vypracovaných na bratislavskej univerzite a jej fakultách. Najvyšší počet nezverejnených prác je evidovaných na nitrianskej univerzite a jej fakultách. Analýza početnosti záverečných prác na Slovensku poukazuje na mierne klesajúci záujem o tému múzeí v posledných piatich rokoch. Kým v roku 2019 bolo zaregistrovaných 41 prác, v roku 2024 ich počet klesol na 31 prác. Najvyšší počet zaregistrovaných prác bolo v roku 2016 s celkovým počtom 87 záverečných prác.

Analýza geografického rozloženia záverečných prác o múzeách na Slovensku ukázala, že najviac prác pochádza z Bratislavského, Košického a Prešovského kraja. Môžeme predpokladať, že práve univerzity a vysoké školy z uvedených krajov majú silný akademický záujem o tému múzeí. Najnižší počet záverečných prác bolo vypracovaných v Trenčianskom a Nitrianskom kraji, čo poukazuje na nižšiu akademickú aktivitu v tejto oblasti na strednom Slovensku. Celkovo je geografické rozloženie prác pomerne nerovnomerné a odráža regionálne rozdiely v pozornosti venovanej múzejnej problematike.

Z hľadiska témy v súvislosti s múzeom sme záverečné práce rozčlenili do okruhov. Najčastejšie témy záverečných prác o múzeách na Slovensku sú:

- história a vývoj konkrétneho múzea alebo galérie,
- analýza expozičnej a edukačnej činnosti múzea,
- marketingové stratégie múzeí a spôsoby propagácie,
- spolupráca múzeí s inštitúciami a komunitou,
- analýza konkrétneho múzea,
- digitalizácia múzejných zbierok a online prezentácia,
- a ekonomické a finančné aspekty prevádzky múzea.

Záverečné práce na Slovensku sa tiež zaoberajú rôznymi špecifikami, ako napríklad múzejná pedagogika, múzejná architektúra, zbierkový manažment alebo múzejné výstavníctvo.

## Závery z výskumu

Kľúčový pojem múzeum je hlavným pilierom vo všetkých záverečných prácach, ktoré sa zaoberajú tematikou múzeí. Poukazuje na ústredné témy a oblasť záujmu autorov. Práce tiež často využívajú kľúčové slovo **kultúrne dedičstvo**, ktoré zdôrazňuje význam múzeí v ochrane a prezentácii historického a umeleckého bohatstva Slovenska. Z toho vyplýva, že múzeá zohrávajú kľúčovú rolu v uchovávaní a sprístupňovaní kultúrneho dedičstva ľudstva. Prichádzame k záveru, že ich budúcnosť je naplnená mnohými výzvami, no zároveň aj novými možnosťami. Vzrastajúci dôraz bude kladený na zážitkové a edukačné prvky, vďaka ktorým sa múzeá stanú miestami aktívneho skúmania a učenia. Zároveň je potrebné, aby múzeá ešte viac zapájali komunity a citlivo reagovali na ich potreby.

Ďalším kľúčovým pojmom v záverečných prácach je **expozícia**, ktorá poukazuje na dôležitosť výstavnej činnosti múzeí a spôsoby, akými prezentujú svoje zbierky a interpretujú históriu.

Ďalšie často používané kľúčové slová, ktoré sa spájajú s témou múzeá, sú: **architektúra, dejiny, 3D, zbierkový fond, administratíva, marketing, služby, škola**. Čo je dosť prekvapivé je fakt, že tematika múzeí v záverečných prácach vysokoškolských študentov už nie je v takom zastúpení ako pred rokmi. Pripisujeme to najmä spoločenským trendom, ktoré sa v určitých obdobiach menia. Predpokladáme, že v súvislosti s digitalizáciou obsahu múzeí, vytváraním virtuálnych prehliadok opäť bude zaevidovaný vyšší záujem o múzeum ako tému v rámci rôznorodého spracovania. V súvislosti s týmto považujeme za zaujímavé komparovať trendy v záverečných prácach o múzeách na Slovensku s inými krajinami, aby sme lepšie pochopili špecifiká slovenskej múzejnej scény.

## Bibliografia

- DULLA, M. a kol. *Architektúra na Slovensku: Stručné dejiny*. Bratislava: Slovart, 2005. 184. s. ISBN 80-8085-079-8.
- LALKOVIČ, M. *Typológia múzeí*. Banská Bystrica: Fakulta prírodných vied UMB, 2005, 143 s. ISBN 80-83-175-8.
- MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VÝSKUMU, VÝVOJA A MLÁDEŽE SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2024. *Vysoké školy v Slovenskej republike*. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/vysoke-skoly-v-slovenskej-republike/>



- MRUŠKOVIČ, Š. a kol. *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne dedičstvo*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2005, 235 s., s. 45. ISBN 80-8083-160-2.
- ORIŠKOVÁ, M. *Efekt múzea: predmety, praktiky, publikum: Antológia textov anglo-americkéj kritickéj teórie múzea*. Bratislava: AFAD PRESS, 2006. 287 s. ISBN 80-89259-08-1.
- SCHLEICHER, A. *Múzeá – legendy: Zbierka verzus objekt? (Museum Legends: Collection versus Building?)*. In: *Architecture in Perspective*. Ostrava: VŠB – Technická univerzita Ostrava, 2016, s. 161-166. ISBN 978-80-248-3940-0.
- WAIDACHER, F. *Príručka všeobecnej muzeológie*. Bratislava: Slovenské národné múzeum – Národné múzejné centrum, 1999, 477 s., s. 59. ISBN 80-8060-015-5.
- Zákon č. 183/2000 Z. z. o knižniciach, o doplnení zákona SNR č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a o zmene a doplnení zákona č. 68/1997 Z. z.
- Zákon č. 206/2009 Z. z. o múzeách a galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty.
- Zákon č. 206/2009 Z. z. Zákon o múzeách a galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2009/206/20190211>
- Zákon č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach.
- Zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu.

*Príspevok je parciálnym výstupom z projektu KEGA č. 002UK-4/2024 Expozé v múzeu a galérii: umenie-expresia-zážitok (hlavná riešiteľka projektu je prof. PaedDr. Daniela Valachová, PhD.).*

**Mgr. Alžbeta Bulková**

Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky (externá doktorandka)  
Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta  
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok  
alzbetka72@gmail.com

*Formation and Education*

*Výchova a vzdelávanie*



DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2024.24.4.59-70>

## Breakthrough in a Man's Life Story

### Zlom v životnom príbehu človeka

Barbora Kováčová

#### Abstract

The paper presents theoretical-research background for the possible creation of a life story of a person in the senior age. The paper presents a possible structure of a life story and also different alternatives of collecting information for its creation. The paper itself is complemented by authentic accounts of participants for whom a life story depicting breakthrough events was created as part of the data collection. Each life story recorded as part of the pedagogical-artistic experiment can be addressed in terms of external and internal breakthrough, which also corresponds to the attributes of breakthrough in the action itself within action art.

**Keywords:** Breakthrough moments. Life story. Senior. Action art.

#### Životný príbeh

Životný príbeh je špecifický tým, že umožňuje zhromažďovať informácie o podstatných zmenách a udalostiach v životnom cykle konkrétneho človeka. Podľa Paulička et al. (2000b, s. 1013) je možné vnímať *životný cyklus ako rozmedzie ľudského života od narodenia až po smrť, kde je zaznamenaný sled všetkých podstatných zmien a udalostí*. Lištiaková (2015) tvrdí, že životný príbeh stvára komplexné zobrazenie života človeka.

V príspevku predkladáme charakteristiku životného príbehu, ktorá je doplnená o úryvky zo zápisov so seniormi práve v rámci zaznamenávania zlomov v ich životných príbehov.

*[Obdobie detstva]: Na čo si pamätám v svojom detstve? Babku moju a jej varenie (...) ako by tu bola pri mne, čiperná žienka, mala také drobné ruky, plné lásky, vždy ma s nimi hladila po vlasoch. Chodieval som k nej na prázdniny a ona mi piekla grule a potom dala na ne kus masla. (...) krásna spomienka, veľmi príjemná spomienka, ani neviem, prečo ma napadla ona (smiech), mala ma asi mama, alebo otec? [Kamil, 73 rokov, október 2023]*

Zo zápisu jednotlivých udalostí (na základe verbálneho prejavu človeka) sú zobrazené situácie (momenty), ktoré sa stali a sú súčasťou životnej cesty rozprávača – človeka, o ktorom je zapisovaný životný príbeh. Môže vzniknúť aj autobiografia, ktorú samotný autor doplní aj fotografiami, či iným vizuálnym materiálom pre konkrétnu udalosť. V tomto prípade ide o autorovo písomné podanie vlastného života, príp. niektorých jeho úsekov. Môže mať rôzne formy, ako denník, memoáre, letopis, autobiografický román a pod. (Paulička et al, 2000a, s. 261). Zápis jednotlivých udalostí môže byť zaznamenávaný aj sprostredkované, tzn. zápis realizuje iný človek, ktorý môže, ale aj nemusí byť v príbuzenskom vzťahu s osobou, o ktorej je spisovaný životný príbeh. Podrobne zaznamenaný a následne spracovaný životný príbeh umožňuje človeku plne si uvedomovať život a podrobiť ho reflexii.

*[Obdobie manželstva]: Ja by som vám vedel porozprávať aj o našej svadbe, dátum síce neviem (to som nevedel nikdy, smiech), ale bol to piatok poobede. Farárko išiel v sobotu na púť a ďalší termín bol ďaleko. Chceli sme sa s mojou veľmi zobrať (...) mladí, čiperní, tak prečo nie svadbu (...) nemali sme času na čakanie (žmurkanie jedným okom, a tichý smiech spojený s jemným pokyvovaním hlavy) ... my sme veru nechceli čakať. Ja mám doteraz pierko zo svadby, aj poháre, z ktorých sme si pripíjali s mojou ženušou. Tá už je chuderka nebožká, ale bola dobrá žena, jediná žena môjho života, tá mi toľko poodpúšťala, ani som si nezaslúžil (...) dobrá žena to bola (...) U mňa v živote boli len dobré ženy (...) Pán to tak zariadil a nakoniec som tu zostal sám, aby som sa hádam polepšil, či čo sa odo mňa očakáva? Ani sám neviem (...), veď sa tej mojej Rózky pýtam, že kedy ma pustí k nej a ona mlčí (Kamil si utiera zasľzené oči vreckovkou) .. na dnes už stačí, dobre? [Kamil, 73 rokov, október 2023, autentický prepis]*

Jednotlivé záznamy v rámci životného príbehu sú zapisované na základe spomienok, ktoré môžu do života priniesť určitý poriadok a objasniť mnohé udalosti. Môže to byť užitočné v tom prípade, ak nastane konkrétna zmena, napr. vážne zdravotné ochorenie, trauma, či dlhodobá nepriaznivá životná situácia. Pri spomienkach je zápis myšlienok veľmi prospešný, lebo mnohé udalosti si môže človek spomínať ťažko. Počas zapisovania životného príbehu sa stane, že sa dej zastaví na jednej udalosti, ktorá je pre človeka dôležitá. Sú situácie, kedy nemá záujem práve o tomto sa rozprávať s členmi rodiny. Je to niečo, čo ho môže ťažiť a často sa potrebuje najskôr uistiť, či je to potrebné riešiť, alebo je len precitlivený z rôznych dôvodov. Oboznámenie sa so životným príbehom človeka v seniorskom veku pomáha opatrovateľovi hlbšie pochopiť a identifikovať zdroje a problémy funkčnej kapacity. Ak opatrovateľ alebo pomáhajúci profesionál je oboznámený s dôležitými, ale aj príjemnými udalosťami, ktoré človek v seniorskom veku prežil, môže ich využiť v súčasných situáciách, napr. hudba, ktorá mu bola príjemná v mladosti, môže mu byť príjemná aj v starobe. Habalová & Fábry Lucká (2023) v tejto

súvislosti tvrdia, že práve využitie hudby môže byť prostriedkom provokujúcim rôzne interakcie s okolím.

*[Zdravotné ochorenie!?): Zmätočné správanie Tibora pri platení nákupu nebolo v začiatkoch tak zjavné. Neskôr, svojim atypickým správaním začal byť považovaný za čudáka (platil len papierovými peniazmi, kupoval vždy to isté, nevedel sa rozhodnúť pri pulte, či potrebuje 150 gramov šunky, alebo 500 gramov a pod.). Tibor si uvedomoval, že správanie okolia (pohľady predavačiek, vtipkovanie zo strany ostatných kupujúcich) nie je bežné a snažil sa to bagatelizovať. Vždy svoj nákup zdôvodňoval návštevou vnučiek, rodinnou oslavou či opekačkou. Ale nakupovanie sa stalo tou udalosťou, ktorá u Tibora natoľko rezonovala, že prejavil záujem o nej hovoriť. „Som asi citlivý, alebo už hlúpnem, neviem, ale začínam sa báť, čo bude. Nakupovanie, čo som mal rád, začína byť pre mňa strašiakom.“ (...) práve táto situácia (písanie životného príbehu), vebalizovanie obavy sa stala zlomovou k tomu, aby Tibor vyhľadal odbornú lekársku pomoc [Tibor, 78 rokov, august 2023].*

Zväčša sa životný príbeh vytvára prostredníctvom **časovej koherencie**, kde je potrebné rešpektovať časové sekvencie. Ide o sledovanie chronologickej postupnosti konkrétnych udalostí v živote. Rozprávanie môže nastať pri udalostiach, ktoré sú pre seniora z hľadiska výbavnosti nedostupné, alebo ťažko výbavné, napr. aj z dôvodu nepriaznivého zdravotného stavu. Neskôr práve tento životný príbeh môže seniorovi alebo rodine pripomenúť udalosti z jeho života. Senior s demenciou, ktorý sa stal rozprávačom svojho životného príbehu, môže zabúdať na detaily spomienok, ťažšie sa orientovať v časových následnostiach jednotlivých udalostí, alebo si na konkrétnu spomienku nevie spomenúť. Fromholt & Larsen (1991) na základe výskumu v tejto skupine zistili, že chronologické rozloženie spomienok v priebehu života v oboch skupinách ukázalo vrchol v spomínaní v období dospievania a ranej dospelosti, pokles v strednom veku. Do výskumu zapojili 30 dospelých osôb s primárnou degeneratívnou demenciou a 30 kontrolných osôb bez potvrdenia demencie, kde pomocou metódy voľného rozprávania zaznamenávali udalosti z ich života. Vek seniorov sa pohyboval od 71 do 89 rokov. Vo výskume išlo o potvrdenie chronologického vzorca pre zaznamenávanie živých spomienok. V neskoršom veku boli prítomné straty detailov pri vybavovaní spomienok, zhoršenie časovej štruktúry, a to najmä u seniorov s demenciou, išlo o deficit v autobiografickej pamäti.

### **Zber údajov k životnému príbehu**

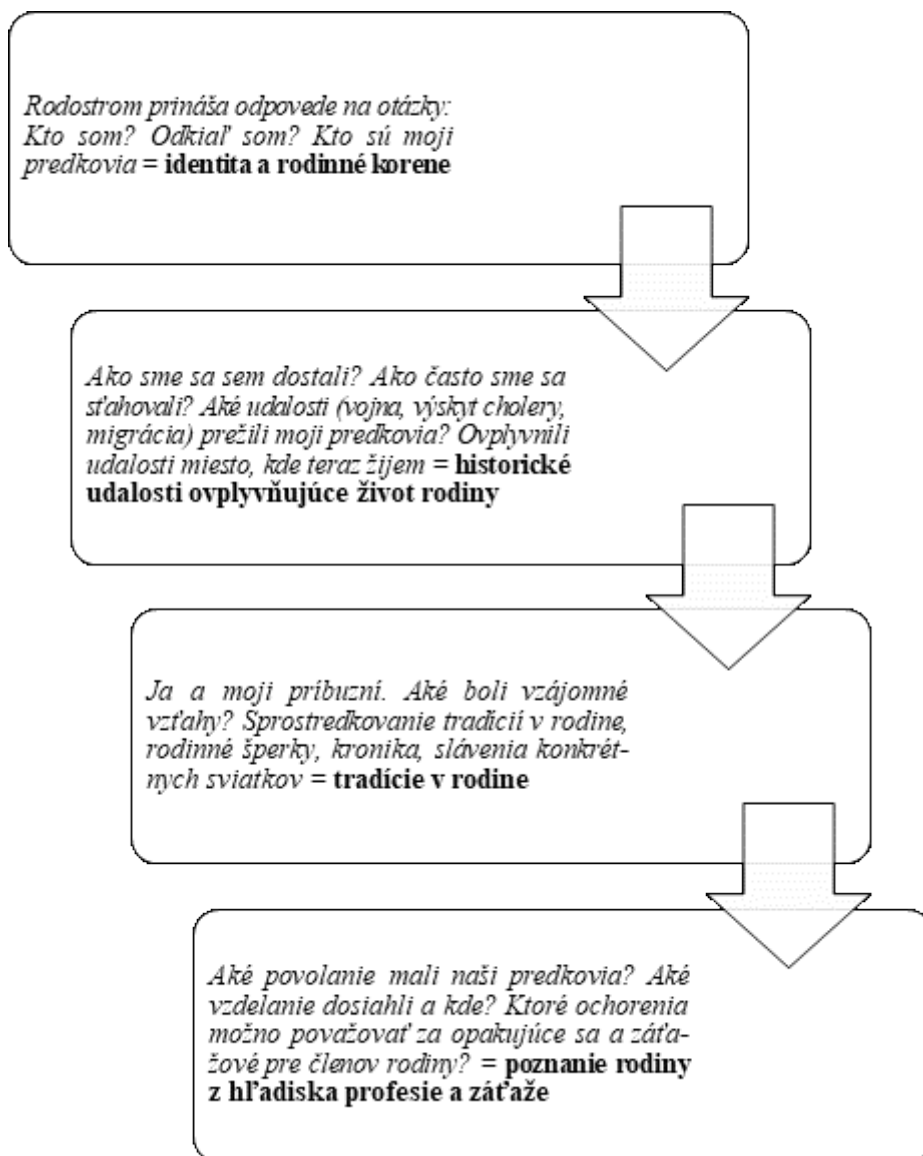
V rámci začiatku zberu údajov o udalostiach je nevyhnutné si uvedomiť, že životný príbeh bude vždy prerozprávaný trochu inak v závislosti od toho, kto ho rozpráva (Lištiaková, 2016). Prvým zdrojov pri zbere údajov sú **osobné**

**rozhovory.** Životný príbeh je dynamickým a realistickým pre toho, kto ho rozpráva, často môžu byť udalosti pozmenené, či korigované zo strany rozprávajúceho. To nie je potrebné považovať za chybu, ani za určitý spôsob konfabulácie. Treba to brať tak, že rozprávajúci predostiera vlastnú interpretáciu reality. White & Murray (2002) tvrdia, že konštrukcia osobnej reality vedie jednotlivca k formovaniu dominantných príbehov, ktoré sa sústreďujú na udalosti s najväčším vplyvom na jeho životnú cestu. Osobné rozhovory zároveň oslobodzujú človeka, umožňujú mu vyrozprávať udalosť, ktorá je práve v rámci životného príbehu určitou sekvenciou, ku ktorej sa rozprávač vracia. Je vnímaná a popisovaná samotným rozprávačom ako zlom, ku ktorému sa rozprávač navracia opakovane. White & Epston (1990) využívajú naratívnu terapiu ako možný náhľad na zrozumiteľnosť udalosti, ktorú rozprávač interpretuje, a práve táto intervencia umožňuje preformulovať popisovanú traumatickú udalosť. Súčasťou zberu údajov k vytváraniu životného príbehu je vytvorenie priestoru pre nahliadnutie do **rodinných archívov** a **kroník**, ktoré obsahujú fotografie rodiny, pohľadnice (zaslané pri rôznej príležitosti – narodeniny, meniny, dovolenky a pod.). Súčasťou zberu dát je možné mať k dispozícii aj **rodostrom** (genealogický strom, pozri. Gómes et al. 2021). Pri životnom príbehu sa rozprávač vždy „dotkne“ aj vzťahov rodiny, či spomína na rodinných príbuzných (napr. ktorí prestali kontaktovať rodinu, alebo sú už zosnulí). Maynes & Waltner (2012) upozorňujú, že v životných príbehoch to nemusia byť len najbližší pokrvní príbuzní<sup>1</sup>, ale môžu to byť aj iní, ktorí sú rodinou považovaní za najbližšiu rodinu (priatelia, susedia či spolupracovníci). Preto aj v rámci životného príbehu sa rodostrom môže stať zaujímavou podporou pri zaznamenávaní životných udalostí životného príbehu.

---

<sup>1</sup> konkrétne matka, otec, súrodenci, starí rodičia, strýkovia/tety a bratranCI/sesternice (Maynes & Waltner, 2012).

Schéma 1: Rodostrom a životný príbeh seniora



Zdroj: vlastné spracovanie

Ďalšou možnosťou zberu informácií sú aj **knižné zdroje**, ak sa predpokladá, že člen rodiny bol verejne činnou osobou alebo vášnivým pisateľom v rozličných oblastiach odvetvia.

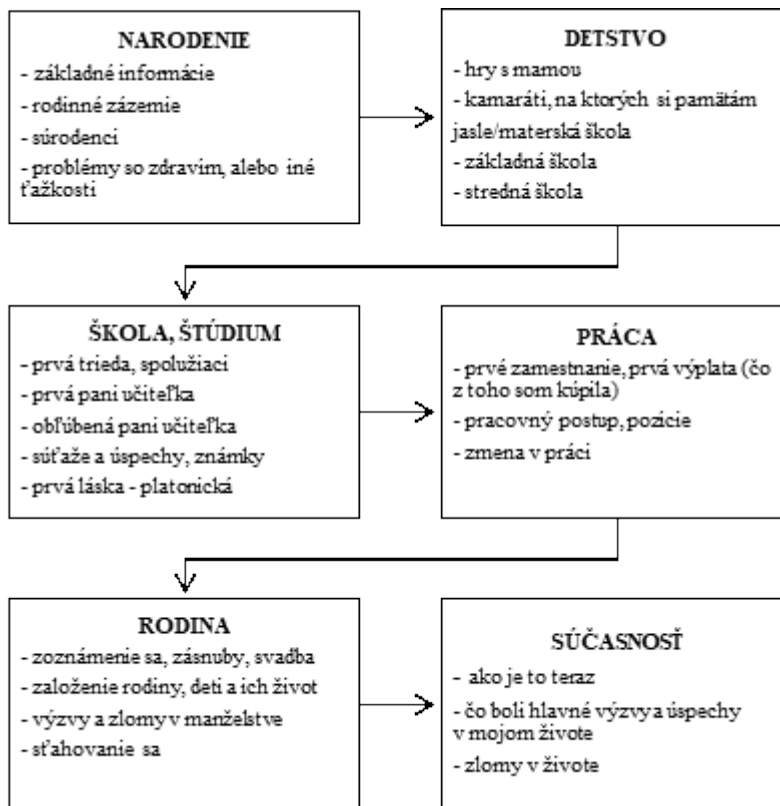


## Štruktúra životného príbehu

Napriek tomu, že životný príbeh by mal byť postavený na voľnom rozprávaní, môže byť rozprávanie usmerňované na konkrétne obdobia života. Maliňáková (2022) tvrdí, že životný príbeh je možné ohraničiť otázkami, ktoré nasmerujú rozprávača (participanta) nielen prerozprávať svoj životný príbeh, ale taktiež umožnia v rámci výskumu sýtiť aj konkrétne naratíva. Výskumník vychádza pri ich následnom spracovaní životného príbehu z rozličných stratégií (napr. podľa McAdamsa et al., 2008).

Životný príbeh je možné zaznamenať do časovej osi, kde začiatok je narodenie a koniec je aktuálny čas, kedy sa rozprávame [pre ilustráciu uvádzame použitú časovú os pri vytváraní životného príbehu s Evou, apríl 2021].

Schéma 2: Časová os ako štruktúra životného príbehu



Zdroj: vlastné spracovanie

Popis základných životných etáp býva často prezentovaný cez udalosti a senior popisuje s nimi aj pocity a ich celkové prežívanie. V tomto prerozprávanom životnom príbehu je potrebné určiť si časovú postupnosť

a dopytovaním sýtiť a vkladat' spomienky do konkrétnych vývinových období. V súvislosti s popisom jednotlivých etáp sa môžu zobrazovať špecifické zlomy, ktoré ovplyvnili život toho, o ktorom je životný príbeh.

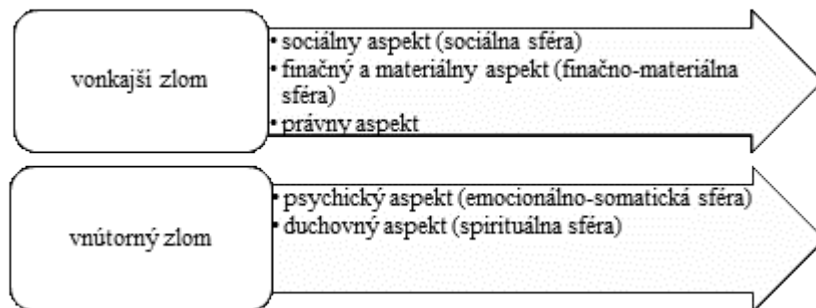
### Zlom v životnom príbehu

Zlom v životnom príbehu je momentom, ktorý zásadne zmení smer alebo povahu života danej osoby. Daný moment môže byť postupný, nenápadný, dramatický, ale následky vždy zanechajú hlbokú stopu v živote človeka.

*[Zlom = rozchod s manželom]: Jedného dňa prišiel manžel domov. Mal dobrú náladu a pýtal sa ma, či máme niečo na večeru. Si pamätám, že som akurát upiekla ryžový nákyp a šošovicovú polievku ... (a viete, že odvtedy tieto jedlá nejedávam, (...)) Bože, veď ani nemôžem! Odvtedy mi zvierá takto žalúdok (ukazuje rukou na oblasť brucha) ... žiaľ, nezabudla som). Povedal, že si dá. Polievku zjedol potichu, nič nevravel, takže som predpokladala, že v práci sa niečo deje. A keď zjedol aj nákyp, tak mi vraví: Evka, našiel som lásku svojho života. Zalúbil som sa! Chcem Ťa poprosiť, aby si sa odsťahovala, lebo s Miluškou čakáme bábätko (...) našiel som Ti aj garzónku. Dokedy sa vieš pobaliť? A ja som vtedy pozerala na neho s otvorenými ústami. Mala som 54 rokov, milovala som Milana a o mesiac sme mali mať výročie (30 rokov manželstva). Pokiaľ som takto sedela, tak sa zdvihol, poďakoval za večeru, potľapkal ma po pleci, poslal vzdušný bozk (hlboký nádych) a odišiel. Počula som buchnúť vchodové dvere ... toto bol ten moment, ktorý ma donútil, že som zobrala telefón a zavolaala právníkovi [Eva, 61 rokov, apríl, 2021, autentický prepis].*

Na zlom v životnom príbehu možno nazerať z viacerých uhlov pohľadu. Možno hovoriť o vonkajšom a vnútornom zlome (bližšie schématické spracovanie).

Schéma 3: Rozdelenie zlomu v životnom príbehu



Zdroj: vlastné spracovanie

**Vonkajší zlom** sa zvyčajne spája so sociálnymi vzťahmi s okolím.<sup>2</sup> V prípade, že nastane zlom, napr. odchod partnera, daná zlomová situácia „núti“ človeka k nadväzovaniu a vytváraniu nových vzťahov, aj z toho dôvodu, že zlomom nastáva zmena. Ak ide o vonkajší zlom zasahujúci **sociálnu sféru**, ako napríklad stratu spoločných priateľov, zmenu rodinných väzieb alebo izoláciu, tak zlomová situácia spôsobí, že daný človek inklinuje k hľadaniu nových sociálnych väzieb. Samozrejme, ponecháva si aj sociálne väzby, ktoré ho podporujú, či ponúknu pomoc.

Daná zlomová situácia ovplyvňuje aj **finančnú a materiálnu sféru**. Vzniká potreba zabezpečiť si nové bývanie či prácu a pod.

V rámci **vnútorného zlomu** výraznú rolu zohráva aj **emocionálno-somatická sféra**, ktorá ovplyvňuje celkovo zlomovú situáciu. Je popisovaný v životných príbehoch všetko, čo človek prežíva na emocionálnej úrovni – šok, smútok, hnev, strach, pocit zrady, zmätok, ale aj pocity úľavy. Pri prežívaní zlomovej situácie je ovplyvnené aj fyzické prežívanie, ako napr. problémy so spánkom, strata chuti do jedla alebo naopak prejedanie sa, zvýšený stres so somatickými prejavmi, ako napr. migrény, zvieranie žalúdka a i. Samotný zlom približuje človeka aj **k spirituálnej sfére**. Tento zlom často vedie k hlbšiemu hľadaniu nového zmyslu a možno aj k objavovaniu nových duchovných alebo filozofických pohľadov na život. Je to spojené so stratou a zmenou vo viere alebo hodnotách, ktorých sa človek doteraz pridržiaval. V tomto hľadaní seba samého je zvyčajne zahrnutá aj otázka spravodlivosti, zmyslu života, viera v spravodlivosť, dobrotu a lásku.

*[Zlom = rozchod s manželom]: ... toto bolo ťažké obdobie. Schudla som, začala som mať problémy s padaním vlasov, kedykoľvek som odpadla (...). Priatelia odišli a celkovo som sa izolovala. Deti, dcéra aj syn, sa odo mňa otočili, lebo otec mal peniaze, a ja som zostala ako chudobná kostolná myš. (...) ale na to všetko som sa ja neodťahovala z toho domu (...) prestala som chlapom veriť a zostala som sama. Na staré kolená som si urobila právo a teraz pomáham takým, ako som bola ja. A viete prečo? Lebo nájsť si právniku, ktorý vás neošklbe o všetko, je vzácnosť, hlavne teraz. Odchod manžela mi otvoril dvere iného pracovného uplatnenia. A takto po rokoch môžem povedať, že Bože, vďaka za to, že to skončilo takto (...) počula som veľa o ňom, a teraz keď má 70 rokov ešte stále hľadá lásku života ... (neviem, či je to ten zlom, čo hľadáte, ale táto kapitola v živote bola pre mňa veľmi ťažkou, až tak ťažkou, že teraz o tom vravím s iným človekom hádam prvýkrát. Niečo som stratila, ale otvorili sa mi dvere, o ktorých som ani nevedela [Eva, 61 rokov, apríl, 2021, autentický prepis].*

<sup>2</sup> V tomto prípade to môže byť rozchod s partnerom, či zmena zamestnania, alebo ťažké zdravotné ochorenie s rôznou prognózou.

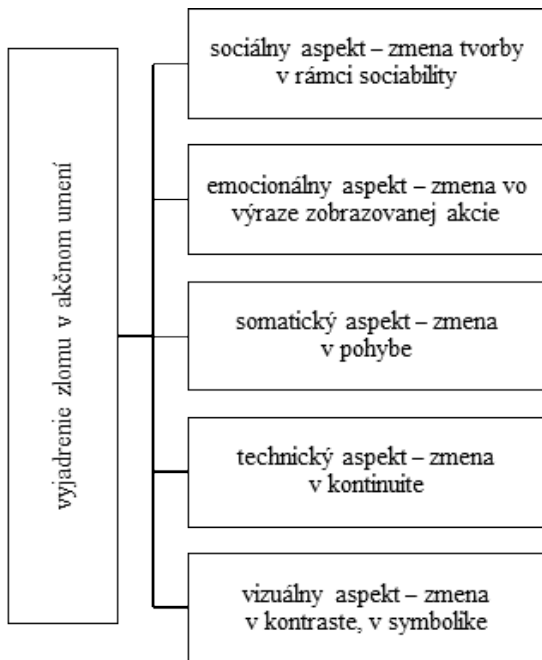
Pochopenie zlomu cez životné príbehy môže otvoriť pohľad na celkové vnímanie zlomovej situácie z pohľadu človeka, ktorý to prežil, a aké dôsledky to na neho malo.

### Zlom v akčnom umení

Prekonanie životnej situácie, ktorá je identifikovaná ako zlomová, je možné pomôcť aj využitím akčného umenia. Je niekoľko spôsobov, ktoré pri použití rôzneho média a kontextu sú reálne použiteľné pri práci so seniorom (Kováčová et al., 2023). Mnohí seniori vyrozprávajú svoj životný príbeh, v ktorom popíšu zlomy, bariéry, či zmeny, ale menšia skupina je aj takých, ktorí pristúpia k tomu, aby využili možnosť katarzie a vyjadrili sa prostredníctvom média (Valachová, 2021; Bergerová, 2022, Biarincová, 2023). Takéto akcie môžu byť naplánované v zmysle prostredia, v ktorom existujú, alebo sú spontánnymi, kedy stačí okamih ponuky a prebieha akcia, ktorou senior zobrazí zlom vo svojom živote.

Ak využijeme vybrané aspekty, ktorými sme vonkajší a vnútorný zlom charakterizovali, tak je možné (a aj reálne) načrtnúť možnosti zobrazenia zlomu v akcii, v samotnom akčnom umení s načrtnutím ilustratívneho zlomu v akcii (schématické spracovanie).

Schéma 4: Aspekty zlomu v akčnom umení



Zdroj: vlastné spracovanie

**Sociálny aspekt** – vstúpiť do akcie aktéra a doplniť vnímanie zlomu v rámci svojho prežívania. Vytvoriť tak zobrazenie zlomu z pohľadu dvoch životov, z pohľadu dvoch prežívaní, z pohľadu tvorby v páre.

**Emocionálny aspekt** – dosiahnutie zmeny vo výraze zobrazovanej akcie. Ide o prechod z jedného emocionálneho prežívania do druhého. K tomu sú nápomocné farby, symboly, či zmena dominancie motívu. Môže ísť o zmenu (zlom) z radosti do smútku; z hnevu do zmierenia; z depresie do manického stavu.

**Somatický aspekt** – dosiahnutie zmeny zastavením sa v pohybe, akoby ustrnutie v pohybovom prejave (v tanci, v chôdzi, celkovo v performancii). Prerúšením očakávanej plynulosti akcie vznikne moment s nábojom dramatickosti. Môže ísť o zmenu (zlom) z rýchleho na pomalé pohyby, z malého priestoru do priestoru, ktorý človeka často presahuje.

**Technický aspekt** – dosiahnutie zmeny s použitím techniky a stratégií v prerušení kontinuity. Môže to byť zmena použitím glitch efektov alebo náhlým prerušovaním animácií.

Napriek tomu, že v charakteristike zlomu nebol zadefinovaný aspekt vizuality<sup>3</sup>, je vhodné ho zadefinovať, lebo sa jednoznačne spája s akčným umením.

**Vizuálny aspekt** – dosiahnutie zmeny s použitím výrazných kontrastov, symbolov, či zmeny v zobrazení. Môže to byť zmena v zobrazení fragmentu ako symbolu nestálosti, v zobrazení kontrastu medzi obrazom výtvarne spracovaným a obrazom, ktorý „nadväzuje“, a zároveň je výrazným kontrastom voči pôvodnému.

## **Záver**

Využitie zlomu v akčnom príbehu je zaujímavým náhľadom na možnú katarziu okamihov v životných príbehoch. V tomto prežívaní je akcia a zároveň sloboda vo vyjadrení sa. Treba prekonať bariéry typu prvotného odmietnutia, hanby, životného zmyslu a vtedy samotný aktér nie je ohraničený ničím a jeho vnútorné prežívanie môže nadobudnúť aj hmotnú podobu.

Pri práci so seniormi je nevyhnutné, aby odborníci (špeciálni a liečební pedagógovia, terapeuti a iní pomáhajúci profesionáli, Magová, 2022) túto kreatívnu možnosť katarzie implementovali do celostnej podpory ich kvality života. Senior v tomto období už bilancuje život, ktorý prežil, a je presvedčený, že získal nadhľad nad ním. Samotná bilancia mu otvára priestor, pre akoby nachádzanie a vyrovnanie sa s tým, čo životných príbehoch je označované za zlom, zlomovú udalosť. A práve akčné umenie má priestor a možnosti vyjadrenia sa v akcii a otvára človeku v seniorskom veku cestu k vyrovnaníu sa, k nadobudnutiu homeostázy v prežívaní.

---

<sup>3</sup> lebo zmena vo výzore človeka, ktorý prešiel zlomovou situáciou je možná a zároveň súvisí so somatickým aspektom (poznámka b.k.).

## Bibliografia

- BERGEROVÁ, X. Kreativita v kontextoch. In: *CREA-AE 2022*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2022, s. 10-16. ISBN 978-80-223-5505-6.
- BIARINCOVÁ, P. Médium telo v action art. In: *Homeostáza v akčnom umení v kreovanej tvorby človeka*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 44-54. ISBN 978-80-223-5701-2.
- GOMES, C., PALOMO-DÍEZ, S., LÓPEZ-PARRA, A. M., ARROYO-PARDO, E. Genealogy: The Tree Where History Meets Genetics. In: *Genealogy*, 2021, 5 (4), 98. <https://doi.org/10.3390/genealogy5040098>
- FROMHOLT, P., LARSEN, S. F. Autobiographical memory in normal aging and primary degenerative dementia (dementia of Alzheimer type). In: *Journal of Gerontology*, 1991, 46 (3), 85-91. <https://doi.org/10.1093/geronj/46.3.P85>
- HABALOVÁ, M., FÁBRY LUCKÁ, Z. Muzikoterapia v neurorehabilitácii so zameraním na neuromotorické funkcie. In: *Expresivita v (art)terapii IV*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 2023. ISBN 978-80-561-1028-7.
- KOVÁČOVÁ, B. Ex abrupto: Zlom v živote človeka v akčnom umení. In: *Disputationes Scientifical Universitatis Catholicae in Ružomberok*, 2024, 24 (2), 27-34. <https://doi.org/10.54937/dspt.2024.24.2.27-34>
- KOVÁČOVÁ, B. Životné príbehy seniorov – prezentácia krízových momentov v životnom príbehu. Nepochikovaný materiál, 2023.
- KOVÁČOVÁ, B., MAGOVÁ, M., VALACHOVÁ, D. Akčné stretnutia mladých dospelých v umelecky orientovanom priestore. In: *Podpora osôb so zdravotným znevýhodnením v poradenskom systéme*. 1. vyd. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 2023, s. 123-131. ISBN 978-80-561-1060-7.
- LIŠTIAKOVÁ, I. Príbeh ako terapeutický nástroj v práci s adolescentmi so znevýhodnením. In: *Vedecké práce KSSaP 2016 / Researchs papers DSS and C 2016*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2016, s. 182-190. ISBN 978-80-8105-802-8.
- MAGOVÁ, M. Kompetencie špeciálneho pedagóga vo výchovno-vzdelávacom procese. In: *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*, 2022, 21 (3), 59-67. <https://doi.org/10.54937/ssf.2022.21.3.59-67>
- MALIŇÁKOVÁ, P. Naratívne identity v životných príbehoch učiteľov primárneho stupňa vzdelávania v procese inklúzie. In: *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*, 2022, 21 (3), 109-115. <https://doi.org/10.54937/ssf.2022.21.3.109-115>
- MAYNES, M. J., WALTNER, A. *The Family: A World History*. New York: Oxford University Press, 2012. ISBN 0195338146.

- McADAMS, D. P., ALBAUGH, M., FARBER, E., DANIELS, J., LOGAN, R. L., OLSON, B. 2008. Family metaphors and moral intuitions: How conservatives and liberals narrate their lives. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 2008, 95 (4), 978-990.  
<https://doi.org/10.1037/a0012650>
- PAULIČKA, I. et al. *Všeobecný encyklopedický slovník (A – F)*. Praha: Ottovo nakladatelství – Cesty, 2002a, s. 1039. ISBN 80-7181-618-3.
- PAULIČKA, I. et al. *Všeobecný encyklopedický slovník (S – Ž)*. Praha: Ottovo nakladatelství – Cesty, 2002b, s. 1064. ISBN 80-7181-618-3.
- VALACHOVÁ, D. Kreativita, emocionalita, expresia – fenomény v zážitkovom učení. In: *Hranice neformálneho vzdelávania*. 1. vyd. Banská Bystrica: MALENA, občianske združenie, 2021. ISBN 978-80-570-3097-3.
- WHITE, M., EPSTON, D. 1990. Narrative means to therapeutic ends. *A Norton professional book*. Norton, 1990. 229 p. ISBN 978-80393700985.
- WHITE, V. E., MURRAY, M. A. 2002. Passing notes: The use of therapeutic letter writing in counseling adolescents. In: *Journal of Mental Health Counseling*, 2002, 24 (2), 166-176.

*Príspevok je výstupom z projektu KEGA č. 001KU-4/2023 Stelesnená skúsenosť s využitím art action II. – proti stagnácii v dospelosti a seniorskom veku (hlavný riešiteľ: doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD.).*

**Doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD.**

Katedra špeciálnej pedagogiky

Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta

Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok

*barbora.kovacova@ku.sk*

DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2024.24.4.71-81>

## **Identifying Breakthroughs in a Life Story**

### **Identifikácia zlomov v životnom príbehu**

Zuzana Gondová

#### **Abstract**

The aim of the contribution was to specify a life story and to analyze its individual periods of life of a person in senior age by description. We have found that these breakthrough moments are critical points in the life of a person in senior age. The result is useful findings that prepare different types of programs for managing individual periods in a person's life.

**Keywords:** Life story. Senior age. Breakthrough moment. Life.

#### **Úvod**

Život každého človeka je tvorený množstvom udalostí, ktoré sa vzájomne prepletajú a vytvárajú jedinečný príbeh. Medzi týmito udalosťami však existujú kľúčové momenty, ktoré môžeme označiť ako zlomové. Tieto zlomové momenty majú schopnosť zásadne meniť smer života, ovplyvňovať rozhodnutia a formovať osobnosť jednotlivca. Vnímanie a interpretácia týchto zlomových okamihov často určuje, ako človek prežíva svoj život a aké cesty si zvolí. Cieľom príspevku je poukázať na význam zlomových momentov v životnom príbehu človeka v seniorskom veku.

#### **Význam životného príbehu človeka v osobnom a spoločenskom kontexte**

Životný príbeh predstavuje jedinečnú sériu udalostí a skúseností, ktoré formujú identitu a sebaopínanie jednotlivca. Ide o subjektívny naratív, ktorý spája minulosť, prítomnosť a budúcnosť do konzistentného celku, čím poskytuje jednotlivcovi zmysel jeho krokov a smerovanie života do celku (daná skutočnosť je dôležitá napr. aj pri reminiscenčnej terapii, Kováčová, 2024). Životný príbeh je dynamický a vyvíja sa s pribúdajúcimi skúsenosťami, reflektujúc osobné premeny a adaptácie na meniace sa okolnosti (McLean, 2017). **V osobnom kontexte životný príbeh** slúži ako nástroj sebaopoznania a sebareflexie. Pomáha jednotlivcom pochopiť a interpretovať svoje skúsenosti, identifikovať významné zlomové momenty a formulovať životné ciele. Je to prostriedok, ktorým jednotlivci nachádzajú kontinuitu a koherenciu vo svojom



živote, aj napriek rôznym výzvam a zmenám. Z hľadiska psychologického zdravia, koherentný a pozitívny životný príbeh prispieva k lepšej psychickej pohode a adaptácii na stresové situácie (Bradley, 2023). **V spoločenskom kontexte životný príbeh** prekračuje individuálnu úroveň a stáva sa nástrojom komunikácie a zdieľania skúseností. Prostredníctvom životných príbehov si ľudia odovzdávajú hodnoty, tradície a kultúrne normy, čím zabezpečujú kontinuitu a identitu spoločnosti.

### Základné prvky životného príbehu

K základným prvkom životného príbehu patria štyri – udalosti, osoby, miesta, emócie – ktoré postupne v stručnosti popíšeme:

- **Udalosti** sú konkrétne momenty alebo skúsenosti, ktoré majú významný dopad na život jednotlivca (Begemann et al., 2023). Môžu byť pozitívne (napr. úspech, narodenie dieťaťa) alebo negatívne (napr. strata blízkej osoby, choroba). Zlomové udalosti, ktoré zásadne menia smerovanie života, sú obzvlášť dôležité v kontexte životného príbehu (Wheaton & Gotlib, 2009).
- **Kľúčové osoby** v živote jednotlivca, ako sú rodinní príslušníci, priatelia, učitelia a kolegovia, zohrávajú dôležitú úlohu pri formovaní životného príbehu. Ich vplyv môže byť podporujúci alebo obmedzujúci a interakcie s nimi často formujú sebaoponovanie a životné ciele jednotlivca (Sari & Pasaribu, 2023).
- **Miesta**, kde jednotlivci žijú, pracujú a prežívajú významné udalosti, tvoria kontext životného príbehu. Tieto miesta môžu byť spojené s dôležitými spomienkami a emóciami, ktoré ovplyvňujú vnímanie a interpretáciu životných skúseností (Maptia, 2013).
- **Emócie** sú integrálnou súčasťou životného príbehu, pretože poskytujú emocionálny kontext pre udalosti a skúsenosti. Rôzne emócie, ako sú radosť, smútok, hnev alebo strach, môžu ovplyvniť to, ako jednotlivec vníma a reaguje na životné udalosti. Emocionálne prežívanie taktiež ovplyvňuje pamäť a interpretáciu minulých udalostí, čím prispieva k tvorbe naratívu. (Lomnický et al., 2017).

Kombinácia uvedených prvkov vytvára komplexný a dynamický obraz životného príbehu, ktorý je jedinečný pre každého jednotlivca. Porozumenie a analýza týchto prvkov je kľúčová pre pochopenie ľudského správania a psychológie a poskytuje cenné náhľady do procesov formovania identity a osobného rastu. Životný príbeh nie je len súborom faktov, ale aj osobnou interpretáciou týchto faktov. Poskytuje jednotlivcovi pocit kontinuity a súvislosti v jeho živote, umožňuje mu reflektovať minulé skúsenosti, pochopiť ich význam a naplánovať budúcnosť. V sociálnom kontexte sa životné príbehy stávajú nástrojom komunikácie a zdieľania skúseností, prispievajúc k formovaniu kultúrnych a spoločenských noriem.

## Konkretizácia zlomov v životnom príbehu

Zlom v životnom príbehu predstavuje významnú udalosť alebo sériu udalostí, ktoré zásadne menia smerovanie a zrenie života jednotlivca. Tieto zlomové momenty majú často dramatický vplyv na osobnú identitu, hodnoty, presvedčenia a ciele. Zlomy môžu viesť k radikálnej zmene životnej trajektórie, čo môže zahŕňať zmenu kariéry, osobných vzťahov, sebaaponímania alebo životných podmienok.

Samotné zlomové udalosti sú charakterizované svojou intenzitou a schopnosťou narušiť bežný priebeh života, čím vytvárajú nové výzvy a príležitosti na rast a transformáciu. Tieto udalosti často vyžadujú, aby jednotlivec prehodnotil svoje doterajšie skúsenosti a prispôbil sa novým okolnostiam, čo môže viesť k hlbokej osobnej transformácii. Všeobecne platí, že zlomy v životnom príbehu sú **klúčovými momentmi**, ktoré formujú trajektóriu osobného rozvoja. Sú to body, v ktorých sa jednotlivec musí prispôbiť, prehodnotiť a často aj prebudovať svoje životné plány a sebaaponímanie.

**Zlomy v životnom príbehu** môžeme klasifikovať podľa ich charakteru a zdroja na pozitívne a negatívne, ako aj na vnútorné a vonkajšie:

- **Pozitívne zlomy** sú udalosti, ktoré prinášajú priaznivé zmeny a podporujú osobný rast a rozvoj. Môžu zahŕňať úspechy, ako dosiahnutie významného kariérneho cieľa, získanie vysokoškolského titulu, narodenie dieťaťa alebo uzavretie manželstva. Tieto udalosti často posilňujú sebavedomie a pocit kompetencie, a podporujú pozitívne vnímanie budúcnosti (Gilligan, 2009).
- **Negatívne zlomy** sú udalosti, ktoré prinášajú ťažkosti, straty alebo traumy. Môžu zahŕňať smrť blízkeho človeka, rozvod, stratu zamestnania, vážnu chorobu alebo iné formy osobnej krízy. Negatívne zlomy často vyžadujú adaptáciu na nové, často nepriaznivé podmienky, a môžu viesť k významným zmenám v sebaaponímaní a životných cieľoch.
- **Vnútorné zlomy** sú spojené so zmenami vo vnútornej sfére jednotlivca, ako sú zmeny v presvedčeníach, hodnotách, emóciách alebo sebaaponímaní. Tieto zlomy môžu byť vyvolané introspekciou, osobným uvedomením alebo hlbokými emocionálnymi skúsenosťami. Príklady môžu zahŕňať náhle uvedomenie si osobného potenciálu, duchovné prebudenie alebo radikálnu zmenu v životných hodnotách.
- **Vonkajšie zlomy** sú spôsobené udalosťami a skúsenosťami z vonkajšieho prostredia, ktoré majú priamy vplyv na život jednotlivca. Tieto zlomy môžu byť výsledkom sociálnych, ekonomických, politických alebo environmentálnych faktorov. Príklady zahŕňajú prírodné katastrofy, ekonomické krízy, vojny alebo významné spoločenské zmeny. Vonkajšie zlomy často vyžadujú prispôbenie sa novým podmienkam a môžu mať hlboký vplyv na každodenný život a dlhodobé plány jednotlivca (Bernardi et al., 2019).

Tieto zlomy poskytujú poznanie človeka a možné stratégie pomoci.

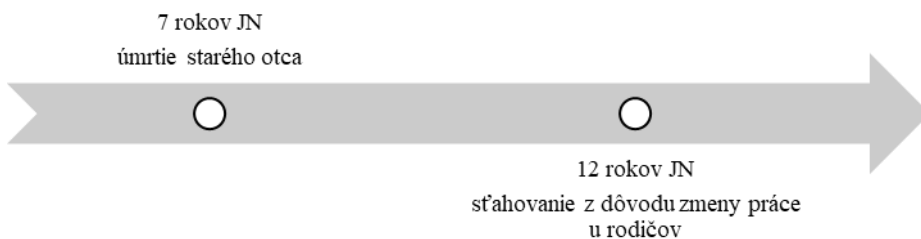
## Konkretizácia životného príbehu – z výskumu

Konkretizácia životného príbehu zahŕňa detailný popis a analýzu jednotlivých období života človeka s dôrazom na zlomové momenty, ktoré mali zásadný vplyv na jeho život. Tento proces zahŕňa charakterizovanie jednotlivých období pomocou prídavných mien, ktoré najlepšie vystihujú ich podstatu a dôležitosť. Na ilustráciu tohto procesu predkladáme deskripciu rozhovoru s pani JN. V rámci výskumu a zberu dát sme zistenia rozdelili do štyroch období, a to detstvo, štúdium, manželstvo a práca.

### Obdobie detstva – z rozhovoru s JN

V stručnosti približujeme kľúčové udalosti pani JN z obdobia detstva. Pani JN popisuje detstvo ako „... moje detstvo bolo veľmi pestré. Vyrastala som na vidieku v malej dedinke, kde som mala veľa voľnosti a príležitostí na hranie a objavovanie. Bola som obklopená prírodou, zvieratami a skvelými priateľmi“. Počas detstva prišlo niekoľko **negatívnych zlomov**, ktoré ju po emocionálnej stránke ovplyvnili (Schéma 1).

Schéma 1: Negatívne zlomy v období detstva



Zdroj: *vlastné spracovanie*

JN: [„*Smrť starého otca bola veľmi bolestivá a ťažká*“]. Bola som ešte malé dieťa, takže som **úplne nerozumela, prečo musel odísť**. Táto udalosť ma naučila, aký je **život krehký a aké dôležité je vážiť si čas s blízkymi**. Druhým zlomom bolo sťahovanie sa do mesta. JN: [„*Presťahovanie do mesta bolo pre mňa prekvapivé a zároveň významné. Musela som opustiť všetko, čo som poznala, a prispôbiť sa novému prostrediu, čo ma naučilo flexibilitu a schopnosti prispôbiť sa zmenám*“]. Presťahovanie bolo **prekvapivé a významné**, čo som si uvedomila až neskôr. Ako dieťa som to vnímala ako ťažké, nakoniec sa ukázalo byť veľmi dôležité pre môj ďalší rozvoj. JN: [„*Pri presťahovaní som bola spočiatku vystrašená a smutná z toho, že musím opustiť svojich priateľov a známe prostredie. Ale postupne som si zvykla na nové prostredie, našla si nových priateľov a začala som sa cítiť viac doma aj v meste*“]. Presťahovanie ma naučilo, že **zmeny môžu byť náročné**, ale zároveň

**prinášajú nové príležitosti a skúsenosti.** Naučila som sa byť odvážna a otvorená novým veciam, čo mi veľmi pomohlo aj v ďalšom živote.

Identifikácia a reflexia popisovaných kľúčových udalostí sú dôležité pre pochopenie, ako zážitky z obdobia detstva formujú dospelú osobnosť a schopnosť zvládať životné výzvy.

#### Významné momenty v období detstva:

- radostné: JN spomína na radostné chvíle strávené s rodinou a priateľmi.
- prekvapivé: Udalosti, ktoré ju naučili niečo nové a nečakané.
- významné: Tieto zážitky formovali jej osobnosť a pohľad na svet.

Tabuľka 1: Rekapitulácia zlomových udalostí v detstve

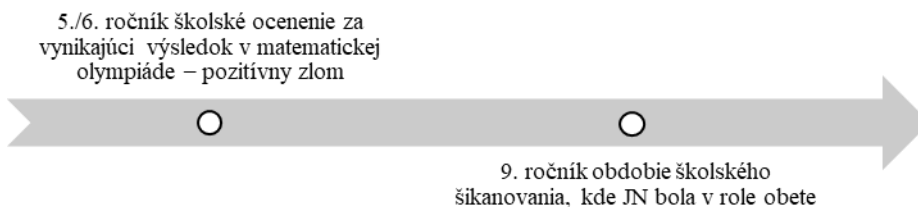
<b>obdobie v životnom príbehu</b>	detstvo
<b>negatívne zlomy</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• smrť blízkeho príbuzného (starého otca)</li><li>• strata kamarátov spôsobených zmenou bydliska</li></ul>
<b>vnútorné zlomy</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• emocionálna skúsenosť = nové príležitosti</li><li>• zmena v životných hodnotách</li></ul>

Zdroj: *vlastné spracovanie*

#### Obdobie štúdia – z rozhovoru s JN

Školské roky boli plné rôznych zážitkov. Boli tam chvíle radosti, úspechov, ale aj výziev a stresu. Celkovo JN konštatovala, že to bolo obdobie učenia nielen akademicky, ale aj o živote a o sebe samej.

Schéma 2: Zlomy v období štúdia



Zdroj: *vlastné spracovanie*

JN: [„Pozitívny zlom bol pre mňa úspechom, niečím veľmi radostným. Ocenenie za matematiku ma veľmi motivovalo. Dodalo mi sebavedomie a povzbudilo ma to, aby som sa venovala štúdiu s ešte väčšou energiou a odhodlaním“]. Celkovo ocenenie bolo JN vnímané ako veľmi nápomocné

pre priblíženie sa k matematike ako vednému odboru. JN: [„*Pamätám si, ako ma učiteľia pochválili a spolužiaci mi gratulovali*“].

V prípade šikanovania je toto obdobie popisované JN ako ťažké, kedy pocit'ovala osamelosť a zraniteľnosť. Nakoniec sa rozhodla riešiť svoju situáciu najskôr s mamou, neskôr spoločne s rodičmi aj učiteľmi. JN: [„*Zo šikanovania som sa naučila, aké je dôležité mať okolo seba podporujúcich ľudí a neváhať požiadať o pomoc, keď je to potrebné. Tiež som sa naučila byť vnímavejšia k pocitom iných a snažiť sa byť dobrým priateľom a podporou pre tých, ktorí to potrebujú*“].

Tento rozhovor s pani Jankou Novákovou poskytuje pohľad na jej skúsenosti zo školských rokov a ukazuje, ako rôzne zlomové momenty môžu formovať osobnosť a životné smerovanie človeka. Identifikácia a reflexia týchto školských zážitkov sú kľúčové pre pochopenie vplyvu vzdelávacieho prostredia na dlhodobý vývoj jednotlivca.

#### Významné momenty v období štúdia:

- formujúce: Škola jej poskytla základné vzdelanie a zručnosti.
- stresujúce: Akademické nároky a sociálne tlaky priniesli stres.
- motivujúce: Úspechy a ocenenia ju motivovali k lepším výkonom.
- dôležité: Každá skúsenosť mala svoj význam pre jej osobnostný rozvoj.
- náročné: Náročné úlohy a situácie, ktoré ju donútili prekonať samú seba.

Tabuľka 2: Rekapitulácia zlomových udalostí v období štúdia

<b>Zlomový moment</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Účasť a úspech v matematickej olympiáde, ktoré posilnili jej sebadôveru,</li> <li>• stretnutie so šikanovaním, ktoré ju naučilo hľadať podporu a stáť si za sebou</li> </ul>
<b>Formovanie osobnosti</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Vysoké akademické nároky a súťaživé prostredie počas strednej školy posilnili schopnosť zvládať stres a vytrvalo pracovať na dosahovaní cieľov.</li> <li>• Naučila sa efektívne organizovať svoj čas a rozvíjať zručnosti potrebné na riešenie komplexných problémov.</li> <li>• Úspechy v rôznych školských súťažiach a projektoch ju motivovali k ďalšiemu vzdelávaniu a rozvoju.</li> </ul>

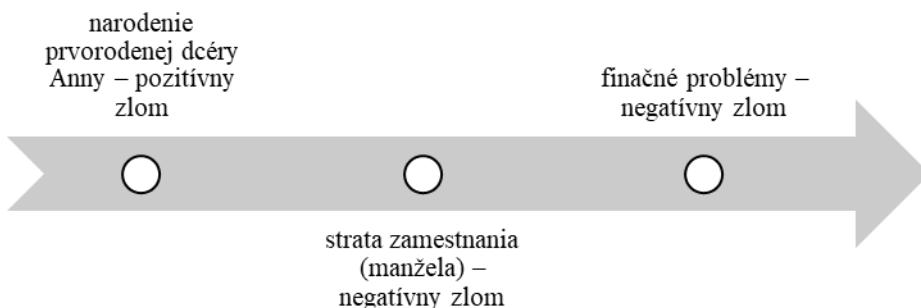
Zdroj: *vlastné spracovanie*

#### Obdobie manželstva – z rozhovoru s JN

Pokračujeme v rozhovore s pani JN, kde sme sa zamerali na dôležité momenty v jej manželskom živote a na ich vplyv v ďalšej životnej ceste.

Manželský život popisuje JN ako plný lásky, podpory a spoločného rastu. Pripúšťa aj náročné chvíle, ale tie zvládli vďaka vzájomnému porozumeniu a komunikácii.

Schéma 3: Zlomy v období manželstva



Zdroj: *vlastné spracovanie*

JN: [„Narodenie Anny bolo nesmierne radostné a posilnilo náš vzťah. Spoločne sme sa tešili na nový život a novú rolu rodičov, čo nás ešte viac zblížilo. Na druhej strane, strata manželovej práce bola krízová a náročná. Čelili sme finančným problémom, ktoré priniesli veľa stresu. Avšak toto obdobie nás tiež naučilo spolupracovať a podporovať sa v ťažkých časoch“].

Na narodenie dcéry JN spomína s úsmevom a popisuje zážitok, ako ju držala po prvýkrát v náručí. Z jej slov vyplynulo, že to bolo obdobie plné šťastia, lásky a vďačnosti. V prípade práce popisuje, že veľmi veľa sa o tom rozprávali. Museli mnohé veci v domácnosti prehodnotiť a nájsť nové riešenia. Toto obdobie opíše ako stresujúce, typické svojím plánovaním, ale postupom času sa ho podarilo prekonať.

#### Významné momenty v období manželstva:

- radostné: Narodenie ich dcéry Anny prinieslo veľa radosti a šťastia.
- krízové: Strata manželovej práce bola krízovým momentom, ktorý priniesol stres a neistotu.
- podporujúce: Vzájomná podpora počas ťažkých časov posilnila ich vzťah.
- náročné: Prekonávanie finančných problémov a hľadanie nových riešení.
- posilňujúce: Spoločné zvládanie výziev posilnilo ich manželstvo.

Tabuľka 3: Rekapitulácia zlomových udalostí v období manželstva

<b>Zlomový moment</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Narodenie dcéry, ktoré prinieslo do ich života radosť a zblížilo ich.</li><li>• Strata manželovej práce, ktorá bola náročná, ale posilnila ich schopnosť spolupracovať a podporovať sa.</li></ul>
<b>Formovanie osobnosti</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Narodenie dcéry Anny bolo jedným z najradostnejších zlomových momentov v živote pani JN. Daný zlom ju naučil bezpodmienečnej láske a zodpovednosti. Zároveň posilnil rodinné väzby a prehĺbil jej vzťah s manželom.</li><li>• Strata manželovej práce bola krízovým momentom, ktorý priniesol finančné problémy a neistotu. Tento zlomový moment však posilnil ich vzájomnú podporu a schopnosť čeliť krízam spolu. Naučila sa flexibilite a hľadaniu nových riešení v ťažkých situáciách.</li></ul>

Zdroj: *vlastné spracovanie*

### **Obdobie pracovných príležitostí – z rozhovoru s JN**

JN: [„*Moja pracovná kariéra bola veľmi dynamická a plná rôznych výziev. Prešla som rôznymi pozíciami a projektmi, ktoré ma naučili veľa nového a umožnili mi rásť nielen profesijne, ale aj osobnostne*“]. Ako významné momenty pani JN popisuje dva. Prvý bolo poverenie vedenia medzinárodného projektu, čo popisovala ako veľkú príležitosť a zároveň aj zodpovednosť. Vedenie medzinárodného projektu ju naučilo efektívne riadiť tím, riešiť konflikty a zlepšilo organizačné schopnosti. Po týchto pracovných skúsenostiach v rámci jej životnej cesty nastal druhý zlomový moment, a to keď sa rozhodla opustiť stabilnú prácu a založiť vlastnú firmu. JN: [„*Keď som založila vlastnú firmu, čelila som mnohým neistotám a finančným problémom. Reagovala som tým, že som hľadala mentorov, vzdelávala sa a neustále pracovala na zlepšení svojich obchodných stratégií*“].

#### **Významné momenty v období práce – pracovných príležitostí:**

- **ambiciózne:** Práca na veľkých projektoch a snaha dosiahnuť významné ciele.
- **stresujúce:** Vysoké nároky a tlak na výkon prinášali stres.
- **nezabudnuteľné:** Významné úspechy a kľúčové momenty, ktoré zostali v pamäti.
- **motivujúce:** Každý úspech ju motivoval k ďalším výkonom.
- **náročné:** Prekonávanie ťažkých situácií a riešenie problémov.

Tabuľka 4: Rekapitulácia zlomových udalostí v období pracovných príležitostí

<b>Zlomový moment</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Vedenie medzinárodného projektu, ktoré ju naučilo riadiť tím a zlepšilo jej organizačné schopnosti.</li><li>• Rozhodnutie založiť vlastnú firmu, ktoré bolo stresujúce, ale nesmierne obohacujúce a posilňujúce.</li></ul>
<b>Formovanie osobnosti</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Práca na veľkých projektoch a získanie vedúcej pozície jej umožnili rozvíjať organizačné a riadiace schopnosti. Tieto zlomové momenty jej pomohli získať sebadôveru v jej profesionálne schopnosti a rozvinúť líderské zručnosti. Vysoký pracovný tlak a náročné pracovné úlohy ju naučili efektívne zvládať stres a rozvíjať odolnosť. Tieto skúsenosti jej ukázali, že dokáže prekonať aj tie najnáročnejšie situácie, čo posilnilo jej sebadôveru a odhodlanie.</li><li>• Založiť si vlastnú firmu bol riskantným krokom, ale postupne priniesol aj veľké uspokojenie a nezabudnuteľné úspechy. Naučila sa podnikáť, riadiť svoj vlastný tím a rozvíjať inovatívne nápady. Tento zlomový moment výrazne posilnil jej nezávislosť a podnikateľského ducha.</li></ul>

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Zlomové momenty zohrávajú kľúčovú úlohu v každom životnom príbehu. Tieto udalosti, či už sú radostné, stresujúce, motivujúce, alebo náročné, predstavujú významné body, ktoré menia smerovanie života jednotlivca. Zlomové momenty sú často tie, ktoré si najlepšie pamätáme a ktoré najviac ovplyvňujú naše rozhodnutia, správanie a celkový pohľad na svet.

Zlomové momenty v živote pani JN mali hlboký a trvalý vplyv na jej osobný a profesionálny rast. Každý z týchto momentov, či už pozitívny alebo negatívny, prispel k formovaniu jej charakteru, hodnotového systému a schopností. Tieto skúsenosti ju naučili dôležitým životným lekciám, ako sú empatia, vytrvalosť, flexibilita a schopnosť zvládať stres. V konečnom dôsledku, zlomové momenty pomohli pani Janke stať sa silnejšou a odolnejšou osobou, ktorá je schopná úspešne čeliť výzvam života.

Konkretizácia životného príbehu prostredníctvom analýzy zlomových momentov pomáha lepšie pochopiť, ako jednotlivé skúsenosti formujú osobnosť a životné cesty človeka. Pani Janka Nováková nám poskytla hlboký pohľad do svojho života, kde každé obdobie prinieslo svoje výzvy a lekcie. Tieto zlomové momenty nám ukazujú, ako rôzne udalosti, či už radostné alebo náročné, formujú naše hodnoty, rozhodnutia a celkový pohľad na život.



## Záver

Výsledky tejto štúdie poukazujú na význam zlomových momentov ako kritických bodov, ktoré zásadne ovplyvňujú smerovanie života jednotlivca. Tieto momenty majú potenciál pretransformovať naše sebapojímanie, hodnoty a ciele. Ilustratívny životný príbeh JN ukazuje, že zvládanie zlomových momentov môže viesť k osobnostnému rastu a zlepšeniu schopnosti adaptovať sa na nové výzvy. Potvrdilo sa nám, že vnímanie a interpretácia zlomových momentov sú silne ovplyvnené sociálnym a kultúrnym kontextom. Dôležité je tiež uvedomiť si, že zlomové momenty, hoci môžu byť často stresujúce alebo negatívne, prinášajú aj príležitosti pre rast a zlepšenie. Schopnosť zvládať tieto momenty a integrovať ich do svojho životného príbehu je kľúčová pre osobnostný rozvoj a dosiahnutie životných cieľov.

Dané zistenia môžu byť užitočné nielen pre jednotlivcov, ktorí reflektujú na svoje vlastné životné cesty, ale aj pre odborníkov pripravujúcich rôzne typy programov pre zvládanie jednotlivých období v živote človeka. Zlomové momenty, tak ako sme ich predstavili, predstavujú významné udalosti, ktoré zásadne menia smer života jednotlivca. Môžu byť pozitívne alebo negatívne, vnútorné alebo vonkajšie. Mnohé z momentov, ktoré sme popísali pri analýze jednotlivých období môžu byť kľúčovými pre pochopenie toho, ako jednotlivci interpretujú svoje skúsenosti a ako tieto skúsenosti formujú ich identitu, hodnoty a ciele.

## Bibliografia

- BEGEMANN, S. et al. Perception, experience and use of moments of change – a qualitative investigation. In: *Zeitschrift für Psychosomatische Medizin und Psychotherapie*, 2023, 69(4), 331-344.  
<https://doi.org/10.13109/zptm.2023.69.0a5>
- BERNARDI, L. et al. The life course cube: A tool for studying lives. In: *Advances in Life Course Research*, 2019, 41.  
<https://doi.org/10.1016/j.alcr.2018.11.004>
- BRADLEY, J. *The Role of Self-Reflection in Personal Transformation and Self-Awareness*. [online]. 2023. Dostupné na:  
<https://medium.com/lampshade-of-illumination/the-role-of-self-reflection-in-personal-transformation-and-self-awareness-947f60092944>
- GILLIGAN, R. Positive turning points in the dynamics of change over the life course. In: *Pathways of Human Development: Explorations of Change*. 2009, 15-34. ISBN 978-0-7391-3686-7.
- GONDOVÁ, Z. 2024. Životný príbeh JN. Ne publikovaný výskum z rozhovoru (ne publikovaný materiál), 2024.

- KOVÁČOVÁ, B. 2024. Ex abrupto: Zlom v živote človeka v akčnom umení. In: *Disputationes Scientificalae Universitatis Catholicae in Ružomberok*, 24(2), 27-34. <https://doi.org/10.54937/dspt.2024.24.2.27-34>
- LOMNICKÝ, I. a kol. *Didaktika etickej výchovy pre pedagogickú prax*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2017, 130 s. ISBN 978-80-558-1224-3.
- MAPTIA. *Places Are Made Of A Thousand Stories*. [online]. 2013. [cit. 2024-05-17]. Dostupné na: <https://medium.com/maptia-see-the-world/places-are-made-of-a-thousand-stories-d3f170761d95>
- McLEAN, K. C. And the story evolves: The development of personal narratives and narrative identity. In: Specht, J. (eds.). *Personality Development Across the Lifespan*. Academic Press, 2017, 325-338. ISBN 978-0-12-804674-6. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-804674-6.00020-X>
- SARI, D. A., PASARIBU, R. A. Humans as individual and social beings in everyday life. In: *International Journal of Students Education*, 2023, 1(1), 78-80. <https://doi.org/10.62966/ijose.v1i1.361>
- WHEATON, B., GOTLIB, I. H. Trajectories and turning points over the life course: concepts and themes. In: Gotlib, I. H. Wheaton, B. (eds.). *Stress and Adversity over the Life Course: Trajectories and Turning Points*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, 1-26. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511527623.001>

*Príspevok je výstupom z projektu KEGA č. 001KU-4/2023 Stelesnená skúsenosť s využitím art action II. – proti stagnácii v dospelosti a seniorskom veku (hlavný riešiteľ: doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD.).*

**PaedDr. Zuzana Gondová, DiS.**

Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky (externá doktorandka)  
Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta  
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok  
[zuzana.gondova828@edu.ku.sk](mailto:zuzana.gondova828@edu.ku.sk)

## **The Use of Expressive and Receptive Art Therapy in the Gallery**

### **Využitie expresívnej a receptívnej arteterapie v galérii**

Zuzana Žulák Krčmáriková

#### **Abstract**

Art itself is not only an aesthetic activity, but an expression of experience, thought, feeling, opinion... It is a means of communication where we do not need to know the language of the author and yet we can understand him very well. This communication channel, without the use of words, is also used by art therapy in its expressive and receptive form. Either as a whole or in its individual parts, where we can involve the whole person. Physically, mentally and spiritually. In conclusion, we come to the realization that the passive perception of art is not a passive process at all.

**Keywords:** Perception of art. Communication of art. Expressive and receptive art therapy. Activity in passivity.

#### **Úvod**

Pre človeka, ktorý zažíva až nutkavú potrebu tvoriť, je umelecký prejav otázkou sebavyjadrenia, niekde na hranici ja alebo svet. Boskerová (2024) sa zamerala na pozorovanie a rozhovory s umelcami a často si všimla a uvedomila ich zanietenosť pre výtvarný spôsob vyjadrenia sa. Ako i v minulosti, tak i dnes, nie je umenie formou, ako sa uživiť. Väčšina umelcov, s ktorými sa rozprávala, mala popritom jedno prípadne i viac zamestnaní, ktoré im umožňujú prežiť, platiť účty a venovať sa tomu, čo je ich primárnou túžbou. Sledovala ich zaujatie, kedy boli tak zahĺbení do svojej práce, že vo svojom živote nevnímali nič iné. Ani čas, ani seba a ani dôležité momenty v životoch ich blízkych. Vyjadrila myšlienku, že nikdy predtým nestretla takú skupinu ľudí, ktorí by boli ochotní obetovať tak veľa, aby vytvorili niečo, čo by malo tak málo zjavnú praktickú hodnotu. Tak prečo to robia? Najčastejšou odpoveďou, ktorú na túto otázku dostala, bolo, že tvoriť je pre nich niečo tak samozrejmé ako dýchať. Patrí to k nim ako ich farba vlasov, je to pre nich prirodzená potreba, bez naplnenia ktorej si nevedia predstaviť svoj život. Pri svojom skúmaní narazila na vedecké tvrdenia, ktoré hovorili o tom, že umenie je základom toho, aby sme boli človekom. Umenie je jedným z najstarších ľudských

výtvorov. Farbu vynášali dávno pred vynájdením kola, bolo komunikačným prostriedkom dlho predtým, kým sme vedeli písať a umenie je jedným z našich najuniverzálnejších pohnútok. „Je jasné, že vytváranie krásnych a symbolických predmetov je charakteristickým znakom ľudského spôsobu života (Boskerová, 2024).“ Mohli by sme to teda chápať tak, že pokým tvoríme umeleckú stopu, sme ako ľudstvo ešte prítomné vo svojom človečenstve, sme ešte ľuďmi. V súčasnom svete je však čoraz ťažšie zorientovať sa v tom, čo je a čo už nemožno chápať ako umenie, i keď autor svoju myšlienku isto má. Obklopuje nás vizuálny smog, obrazy sa nám mihajú pred očami každý deň v tisícoch. Kto formuje výtvarné umenie a kto formuje našu predstavu o ňom? A prečo by sme sa mali obťažovať zapojiť sa? Pri kladení týchto otázok narazila na ticho a anonymitu. Zhrnula to do poznámky, že narazila na názor, že vysvetľovaním umenia by umenie stratilo svoje čaro. No otázky, ktoré si Boskerová (2024) položila, stále rezonujú v mojich myšlienkach. Pre koho autor tvorí? Pre galériu? Pre konkrétneho človeka? Pre vlastné sebavyjadrenie? Koncept myšlienky a hľadanie jej zmyslu považujeme za hlboko individuálny proces. Inak hodnotí umelecky školený človek, kritik umenia a celkom inak divák samotný. Či už sa jedná o techniku a spôsob spracovania alebo o samotný obsah, to, čo vidíme. Tak ako má každý z nás rôzne životné skúsenosti, tak ich má aj umelecky činný človek. Tieto svoje skúsenosti, zážitky, vnímanie sveta, seba v ňom a pod. pretavuje do svojej tvorby. Možno vedome ako jasný odkaz a niekedy nevedome, ako odtlačok svojho života cez telo, ako samoliečivý proces, i keď si v danom okamihu nemusí byť vedomý toho, že je to proces zbavovania sa niečoho v sebe, výkrik, sťažnosť... Jeho vyjadrenie, spôsob akým odprezentuje, znázorní svoje myšlienky, pocity, názory, vnímanie sveta, odzrkadlí aktuálne dianie v danej spoločnosti, majú s divákmi viesť akýsi pomyselný dialóg. Nenechať ich v pasivite, ale možno zamyslieť sa, uvedomiť si vlastné prežívanie, pochopiť vlastnú radosť i bolesť, nájsť cestu k riešeniu, porozumieť sebe i iným, scitlivovať, naučiť nás vnímať krásu i súcitiť, skutočne sa pozeráť...

Divák si odnáša dojem, pocit, zážitok. Svoj vlastný, ktorý môže byť celkom odlišný, ako je dojem niekoho iného, dokonca i iný ako pôvodná myšlienka autora, no on v tom nachádza odkazy a odrazy svojho vlastného prežívania, svojich skúseností a zážitkov. Svojich vlastných i tých, ktoré zdieľa z vlastnej rodiny či spoločnosti. Do galérie sa zvyčajne vyberieme z vlastnej vôle či iniciatívy. Pretože chceme, zaujíname sa, máme možnosti. Niekedy potrebujeme, aby nám takúto skúsenosť zabezpečil či sprostredkoval niekto iný: učiteľ, kamarát, rodič a pod. V prvom rade ideme s očakávaním estetického zážitku. To, čo tam reálne zažijeme, ako sa cítime, ako nás obsah osloví, čo v nás zarezonuje, čo nás nadchne, rozosmutní či nahnevá, je už náš subjektívny vnútorný proces. Tento proces subjektívneho prežívania skrze obrazy či iné formy výtvarného umenia využívame aj v arteterapii.

## Arteterapia v procese

Arteterapiu chápeme ako využitie výtvarného umenia a jeho foriem pri procese liečby duševných, psychických i fyzických ochorení, strate zmyslu života a životného smerovania, porozumenia vlastnému prežívaniu a životných udalostí v našom živote... Liečebné účinky umenia boli zo začiatku využívané skôr intuitívne. Neskôr, v období antiky, dochádza postupne k cielenejšiemu využívaniu účinkov umenia. V tomto období boli známe liečebné účinky umenia i ľuďom v islamskom svete a najmä v Číne (Potmĕšilová, Sobková, 2012).

Arteterapia je vedená aktívnym alebo pasívnym spôsobom. **Aktívna** alebo inak povedané **produktívna či expresívna arteterapia** znamená použitie konkrétnych tvorivých činností (kresby, maľby, modelovania) alebo intermedialných aktivít (t. j. činností prepájajúcich rôzne médiá), happeningu u jednotlivca či skupiny. Aktívna alebo i expresívna arteterapia je výtvarná činnosť, ktorú človek (klient) vykonáva. Môže to byť kresba, maľba, koláž, modelovanie z hliny, dokonca aj práca s kameňom či drevom... Má vždy svoj cieľ. Často sa stretávame s názorom, že si len tak kreslíme. Je to veľmi skreslená a naivná predstava, ktorá často skutočnú prácu arteterapeuta devaluje. Viest' arteterapeutické stretnutie je procesom pre obe strany. Arteterapeut sa musí pripraviť, celé stretnutie má štruktúru, nie je to len o konkrétnej technike. Nemôžeme človeka posadiť bez prípravy za stôl k papieru, dať mu do ruky farby a povedať: „Tak teda maľuj!“

Arteterapeut musí pripraviť miestnosť a materiál. S klientom si určí, čo bude pre dané stretnutie kontraktom (téma), cieľom a určia si pravidlá priestorové, časové, pracovné... Dôležité pred samotnou hlavnou časťou je zahriatie sa (warming up), zväčša ide o techniku (i s využitím hudby, pohybu...), ktorou naladuje klienta na hlavnú časť, zrkadlí ju. Nasleduje hlavná časť, ktorá má tiež niekoľko častí. Končí sa prezentáciou – reflexiou. V čase, keď klient pracuje, arteterapeut nie je nečinný, ale práve v tomto momente má najviac práce. Sleduje, čo sa deje, ako klient pristupuje k práci, ako narába s materiálom, ako využíva priestor a pod. Pri reflexii sa môže s klientom podeliť o svoje pozorovanie. Človek, ktorý aktívne vstupuje do kreatívneho procesu, potrebuje častokrát len priestor na vyjadrenie, zaznamenania, zápis toho, čo na svojej ceste životom zachytáva. Podľa Molteniovej (2021) sa potrebujeme z času na čas nad sebou zamyslieť, nad všetkými vykonanými aktivitami, nazbieranými skúsenosťami, stretnutiami. Výtvarné vyjadrenie či spracovanie týchto skúseností má človeku pomôcť pri porozumení ich významu, toho, čo sme sa pri tom naučili a naučené ukotviť, aby sa tieto naše skúsenosti nestali len hmlistou spomienkou na prežitie, ale aby mohli nami skutočne preniknúť a pomohli nám v skutočnom raste. Nejde teda o aktivitu len v zmysle vyjadrenia sa skrze výtvarný prejav, ale aktivitu v zmysle aktívneho prežívania a žitia nášho života. Moltienová (2021) tento aktívny prístup k životu popisuje ako potrebu naučiť sa rozpoznať pravdu o vlastnej existencii, a to najmä v prípade, že človek sám chce aktívne prevziať zodpovednosť za svoje

prežívanie prítomnosti s novým vedomím a slobodou. V opačnom prípade upadne do zastaraných a neznámych vzorcov, ktoré nikam nevedú a môžu človeka zanechať uviaznutého v ťažkých myšlienkach, nepochopiteľných a zbytočných zážitkoch. Aktívne sa výtvarne vyjadrovať a učiť sa rozumieť vlastným obrazom, je spôsob, ako sa vydať na cestu ku zmene a zrelosti, hlbšiemu porozumeniu seba samému i tam, kde pre to chýbajú slová.

Pasívna alebo inak receptívna či reflexívna arteterapia je vnímanie umeleckého diela vybraného arteterapeutom s určitým zámerom. Zvažuje najmä človeka alebo ľudí, s ktorými pracuje a má to svoj dôvod, pointu. Využíva nielen zrakové vnímanie, ale i haptické a ich kombináciu. Zatiaľ čo sa napríklad sochy v galérii nesmiete dotýkať, tu je to dovolené, či priam odporúčané. Napr. spoliehať sa na svoj hmat, pri skúmaní nejakého reliéfu z hlíny, dreva a pod., a len na základe toho sa pokúsiť preniesť tento hmatový obraz na papier. Cieľom je lepšie pochopenie vlastného vnútra, poznávania pocitov iných ľudí. Vnímanie obrazu potrebuje spoluprácu diváka, jeho „vcítenie“ sa (Theodor Fechner). Znamená to, že divák premieta svoje vlastné emócie do umeleckého diela. Môže takto objaviť duchovnosť, životnú silu, smútok, nádej... Vcítenie sa mení podľa vnútorného zamerania diváka, ale aj podľa jeho momentálnej emocionálnej dispozície. Patria sem návštevy galérií a výstav, projekcia diapozitívov alebo videozáznamov spojených s rozhovormi o vnímaných výtvarných artefaktoch a pod. (Šicková-Fabrici, 2016). Vyberajú sa výtvarné diela vyjadrujúce prvky harmónie, a skôr pozitívne ladené. V umeleckom diele môžeme vnímať emóciu, životnú silu, symbolické odpovede na naše otázky, ale i otázky a odkazy na zmysluplnosť života, zmysel bolesti či utrpenia, prekonávania prekážok, odpustenia, viery a pod. Takto môžeme vnímať dielo niekoho iného i svoje vlastné. Récka & Satková, (2014) uvádzajú, že „analýzou vlastného diela môžeme rozvíjať sebareflexiu a sebazpoznanie. Využívame pritom princíp projekcie, ktorý vysvetľuje proces premietania nášho aktuálneho duševného stavu do vnímania diela/sveta. Podľa tohto princípu ten istý vnem vnímame rôzne, podľa toho, ako sa cítime, v tomto zmysle každé naše dielo odráža (reflektuje) našu psychiku. Tento princíp je možné uplatniť aj pri vnímaní umeleckého diela, keď sme si vedomí premietania umelcovho vnútra do diela a vcitujeme sa do autora. Tento proces je sčasti intuitívny, avšak je možné ho racionalizovať a pochopiť.“

Hodgeová (2022) vníma umenie ako spôsob komunikácie medzi obrazom a divákom. Tam, kde to slová nedokážu. Obraz môže byť poučný, povznášajúci, vyzývavý, pútavý, zábavný, môže ponúknuť náhľad, zdieľať spomienky, pomáhať pri duševných, behaviorálnych alebo emocionálnych problémoch. Silu umenia vnímajú už i niektorí lekári (v zahraničí), ktorí predpisujú návštevy múzeí a galérií na stavy silného stresu, syndrómu vyhorenia, osamelosti, ale i na zmiernenie symptómov fyzických chorôb (napr. demencie). Uvádza to ako sociálne predpisovanie. Umelci do svojich diel zapracovávajú myšlienky, pocity, sny, príbehy, skúsenosti, odkazy, pozorovania, túžby, prežívanie... a divák sa ich snaží „čítať“, pochopiť a prehodnotiť vo svojom vlastnom prežívaní.

Experiment britského neurovedca Semira Zekiho, ktorý skúmal, ako mozog spracováva vlastnosti, ako farba a pohyb, odhalil, čo sa stane, keď sa pozrieme na umenie. Skenoval mozog jednotlivcov pri pozorovaní umenia od rôznych autorov. Zistil, že keď sa pozeráme na umenie, v mozgu nastáva silná aktivita súvisiaca s potešením. Reakcia bola okamžitá. Prietok krvi sa zvýšil pri nádhernom obraze, rovnako ako sa zvyšuje, keď sa pozeráme na niekoho, koho milujeme. Až taký silný vplyv má umenie na ľudský mozog. Zistil, že pohľad na umenie, môže pomôcť znížiť koncentráciu stresového hormónu kortizolu v tele a zvýšiť hladinu hormónu potešenia, dopamínu. V inej štúdií z roku 2016, vedenej Vrije University Medical Center v Amsterdame, bolo pozorovaných/skúmaných 46 účastníkov experimentu, ktorého cieľom bolo zistiť, ako môže pohľad na obrázky obsahujúce prírodné scenérie upokojiť nervy.

Spôsobov ako pracovať expresívnym, receptívnym alebo kombinovaným prístupom v priestoroch galérie je niekoľko. Môžeme vychádzať z celku alebo využiť izolované možnosti ako s výtvarným dielom arteterapeuticky pracovať. Môžu mať i nasledovnú štruktúru, kde sa postupne zameriame na všetky možnosti, aby sme na daný zážitok poukázali z viacerých strán, kde sa nám prepoja jednotlivé dojmy, skúsenosti a pozorovania.

*Schéma 1: Zážitok*



*Zdroj: vlastné spracovanie*

## **Farba**

Farba je sama o sebe fenomén. Môžeme nájsť rôzne rozdelenie farieb podľa významov pre rôzne kultúry, majú svoj špecifický charakter. Niektoré farby a farebnosť nás priťahujú, iné nám môžu byť vyslovene nepríjemné, dráždivé. Preferencia farieb sa môže meniť v závislosti od aktuálneho prežívania jednotlivca. Aj významní umelci mali svoje „farebné obdobia“. Samotná farebnosť obrazu podporuje emóciu, ktorú chcel daný umelec zachytiť. Mohli by sme povedať, že farba je akýmsi emocionálnym semaforom. Podľa

St. Clairovej (2024) farba zásadne ovplyvňuje to, ako vnímame okolitý svet. V rámci vývoja ľudstva prechádzala i farebnosť svojimi objavnými fázami. Spočiatku tvorili ľudia v prírodných, zemitých tónoch. Postupne objavovali a nachádzali pestrejšie a výraznejšie farbivá, od prírodných po syntetické. Farebne sa odlišovali vrstvy obyvateľstva. Chudobný človek bol v prírodných svetlých tónoch, králi a vysokí cirkevní hodnostári boli v purpure. Čím bohatší kraj, tým bohatšie vyzdobený a farebnejší kraj. Dodnes sa nám spája určitá farba s nejakým typom uniformy či zamestnaním, pozíciou a pod. Farba má svoj vlastný jazyk. Rozumieme jej bez slov a cez vyjadrovanú farebnú škálu vyjadrujeme či zrkadlíme to, ako sa cítime a ako vnímame ostatných. Farebnosť, ktorú si človek vyberá k aktívnej tvorbe, alebo ktorá ho osloví, priťahuje ako diváka, môže nám veľa napovedať o tom, aký je, čo potrebuje, ako sa vníma, ako vníma svoju aktuálnu životnú etapu, situáciu či obdobie. Môže ju interpretovať sám alebo môže osloviť skupinu, ako ju vnímajú jej členovia. Oboje vedie k vlastnému seba porozumeniu (sebe samému, situácii, prežívaniu...) a neskôr i seba prijatiu. Farebnosť môže byť ponurá, tmavá, jemná až priehľadná, chladná, teplá, provokujúca, dráždivá, čistá, ušpinená, sýta až kričľavá, strohá, bohatá, zemitá, tlmená, ohraničená... Niektorá farba či farebnosť je preferovaná, alebo niektorá chýba, niekto ju využíva plošne, niekto v izolovaných škvrách. I jednotlivé farby vnímame inak, ten istý obraz vnímame ako jednotlivci v inej farebnosti. Farba má v arteterapii svoje špecifické miesto a podľa Šickovej-Fabrici (2016) má psychologický, estetický a kultúrny kontext. Spomína preukázateľný vplyv farieb a farebných kombinácií na psychické a fyzické zdravie človeka a predstavuje tiež intenzitu a stav emocionálneho života jednotlivca. Farba je ako lakmusový papierik, ktorý nám ukáže, ako sa daný človek „má“. Ak sa zmení farebnosť, zmenilo sa aj niečo v jeho živote, prežívaní, vnímaní seba alebo situácie.

## **Pohyb**

Vnímanie pohybu, póz, postojá postáv na obraze alebo u sôch, je ďalšou zaujímavou časťou, s ktorou môžeme arteterapeuticky pracovať. Najmä ak sa zaoberáme problematikou seba vnímania a vzťahu k vlastnému telu, orientácie v priestore, vo svete a prácou s vlastnými hranicami, fyzickými i psychickými. Od jemných dotykov a pohybov po expresívnu výrazovú dynamiku. Rovnako spojenú i s navímaním emócií, ktoré sa v divákovi vynárajú. Prežiť pohyb. Najskôr len vizuálne, potom v jeho napodobnení vlastným telom, až po výtvarné vyjadrenie svojich pocitov v danom pohybe. Môže ísť o jednoduchú čmáranicu, ktorou skúsime prejsť aj s uvedením si, čo sa vtedy deje s naším telom.

Niekedy si vlastné hranice neuvedomujeme alebo si ich aj uvedomujeme, ale dovoľíme iným, aby nám ich prekročovali, bez toho, aby sme ich na to upozornili. Inokedy si svoje hranice strážime, ale neuvedomujeme si, že



prekraĕujeme hranice niekoho iného. Cez expresívne i receptívne uvedomenie si pohybu, jeho významu, hĺbky a presahu sa učíme zvedomovať a scitlivovať sa voči sebe samým i voči ostatným. Vytvárať si vlastné bezpečie i priestor vyjadriť výtvarne zachyteným pohybom to, ĕo neviem vyjadriť slovami.

## **Emócie**

Umenie nie je len vizuálnou stimuláciou, ale má silu lieĕiť, dávať nádej, zmeniť alebo obnoviť presvedĕenia a postoje, uľahĕiť introspekciu a pripomenúť nám hodnoty, na ktoré sme možno zabudli. Umenie, ktoré odráža spoločnosť, nám ĕasto ukazuje nové perspektívy, vyjadruje realitu a ťažkosti v rámci spoločnosti, komunit, rodín... Môže poskytnúť nové nápady a postrehy a ĕasto upozorní na to, ĕo sa mohlo stať prehliadaným a neviditeľným. I z hľadiska psychológie a vied o ĕloveku, sa umenie uznáva ako dôležitý aspekt vyjadrenia, usmerňovania a skúmania pocitov, postojov a správania. Hodgeová (2022) pripomína, že samotní umelci po stáročia chápali lieĕivú silu umenia a mnohí ju využívali na to, aby sa vyrovnali so svojimi osobnými výzvami. Napr. Edvard Munch napísal: „Odkedy si pamätám, trpel som pocitom úzkosti, ktorý som sa snažil vyjadriť vo svojom umení.“ V kontexte práce s emóciami, nám môže umenie pomôĕť rôznymi spôsobmi. Keď trochu porozumieme zámerom alebo procesom umelca a strávime ĕo i len krátky ĕas skúmaním aspektov konkrétnych umeleckých diel, môžeme sa nauĕiť lepšie narábať so svojimi emóciami, osvojiť si nové uhly pohľadu a nauĕiť sa pristupovať a vyrovnávať sa s určitými situáciami a presvedĕeniami pozitívnejšie. Dokonca aj znepokojivé motívy v umení, môžu podnietiť alternatívne spôsoby myslenia a umožniť nám riadiť svoje emócie rôznymi spôsobmi. Zatiaľ ĕo emócie môžu byť univerzálne, naše interpretácie a reakcie sú individuálne. ĕi už interpretujeme emócie navnímané z obrazu/diela niekoho iného alebo sa pozeráme na svoj vlastný obraz. Ak sa emócia dostane na povrch, ĕi už cez vlastnú expresiu alebo vnímanie diela niekoho iného, stáva sa uchopiteľnou, je mimo nášho tela a môžeme sa na ňu pozrieť z odstupu, nadhľadu a lepšie jej porozumieť.

## **Obsah a téma**

Arteterapeut vyberá už s nejakým konkrétnym zameraním umelecké dielo alebo diela, ktoré súvisia s témou, ktorú daný jednotlivec ĕi skupina riešia. Neĕáme účastníka pozorovať, hlboko a sústredene navnímať dané dielo. Pripomenieme mu, aby okrem diela pozoroval a vnímal svoje vlastné prežívanie, pocity, reakcie. I keď to vyzerá, že len pasívne stojí a pozerá, nie je to pasívna úloha. To, že nieĕo prežíva na úrovni tela, emócií i myšlienok, môžeme považovať za aktívnu ĕinnosť. Môžeme zostať buď pri verbálnom reflektovaní toho, ĕo sa v nás odohrávalo, aké pocity máme, ĕo prežívame pri sledovaní daného obrazu, alebo si ich môžeme následne sami aktívne výtvarne

znázorniť. Ako sme už spomenuli, emócia alebo prežívanie môže byť univerzálne, ale interpretácia každého jednotlivca bude individuálna a bude vychádzať z jeho individuálnych a jedinečných skúseností, presvedčení a zážitkov. Hodgeová (2022) sa venovala využitiu konkrétnych obrazov od rôznych známych autorov pri uvedomovaní si a spracovaní rôznych emócií. Rozdelila ich do niekoľkých okruhov, ktorými sú: rozptyľovanie hnevu, prekonávanie strachu, čelenie úzkosti, zmiernenie stresu, riešenie osamelosti, prekonávanie smútku, inšpirujúca sebareflexia, učenie sa empatii, získavanie inšpirácie, vytváranie energie, hľadanie nádeje, objímanie šťastia. Teda je možné si vytvoriť i dlhodobú, postupnú štruktúru receptívno-expresívneho využitia výtvarných diel a následného individuálneho spracovania, rozdelenej do sekcií podľa potrieb a charakteru skupiny či jednotlivcov. Skrze pozorovanie obrazov iných autorov sa zároveň učíme lepšie vnímať, pozorovať a následne i interpretovať svoje vlastné výtvarné vyjadrenie.

### **Živé obrazy**

Nie všetci ľudia radi kreslia a v procese arteterapie je dôležité, aby sa techniky a spôsob práce obmieňal. Táto technika je kombináciou aktívnej a pasívnej arteterapie. Klient si má vybrať obraz, ktorý má rád, ku ktorému má nejaký vzťah, je pre neho niečím prítiažlivý a pod. Prípadne to môže byť arteterapeutom vybraná výstava v priestoroch galérie. Jeho úlohou je zhmotniť tento obraz (vytvoriť ho naživo s využitím rôzneho materiálu a pomôcok) tak, aby bol jeho súčasťou (nemusí to byť vždy len postava, obraz môže byť konkrétny i abstraktný), s využitím vecí, ktoré sa nachádzajú/sú k dispozícii v priestore. Či už v priestoroch arteterapeuta, v domácom prostredí alebo v prostredí galérie. Je veľmi vhodné ofotografovať si tento živý obraz. Cieľom je navnímanie atmosféry obrazu, naciťovanie emócií, príbehu. Empatia voči autorovi (inej osobe), voči sebe i svetu. Zistiť, prečo je daný obraz pre mňa taký prítiažlivý, o čo v ňom podľa nás ide, ako reflektuje náš život, naše skúsenosti, zážitky, naše túžby a pod. Uvedomenie si seba samého v kontexte sveta. Ako sme sa v ňom cítili, ako nám bolo, čo sme prežívali, čo prežíval, vnímal, videl a pod. pôvodný autor. Ako sa zmenil náš pohľad a vnímanie obrazu pred a po. Môžeme zvoliť i formu hapennigu.

### **Záver**

Možnosti a spôsoby ako využiť už hotové výtvarné diela rôznych autorov v historickom kontexte sú takmer neobmedzené. Nepozeráme sa tým istým spôsobom, lebo i my sa meníme v čase a v skúsenostiach. Isté je, že či už využijeme expresívny, receptívny prístup, alebo ich kombináciu (lebo tá nakoniec z toho vzíde), vždy prebehne aktívny proces vo vnútri človeka, ktorý sa prejaví rôznym spôsobom i navonok. Lebo v umení, jeho tvorbe i v jeho vnímaní prúdi život.

## **Bibliografia**

- BOSKER, B. *Get the picture. A Mind-Bending Journey among the Inspired Artists and Obsessive Art Fiends Who Taught Me How to See*. London: Allen & Unwin. ISBN 978-1-91163-047-0.
- HODGE, S. *How Art Can Change Your Life*. London: Thames & Hudson, 2022. ISBN 978-0-500-02493-5.
- MOLTENI, R. *L'Arteterapia*. Milano: Xenia, 2021, second edion. ISBN 978-88-7273-579-4.
- RĚCKA, A., SATKOV, J. *Dejiny vytvarného umenia a vytvarn tvorba*. Nitra: Univerzita Konštantna Filozofa, 2014. ISBN 978-80-558-0550-4.
- SOBKOV, P., SOBKOV, P. *Arteterapie a artefiletika nejen pro sociln pedagogy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012. ISBN 978-80-244-3120-8.
- ST.CLAIR, K. *Tajn Źivot farieb*. Bratislava: Ikar, 2024. ISBN 978-80-551-9307-6.
- ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1043-6.

*Príspevok je parciálnym výstupom z projektu KEGA Ĺ. 002UK-4/2024 Expoz v múzeu a galérii: umenie-expresia-ŹŹitok (hlavn riešitel'ka projektu je prof. PaedDr. Daniela Valachová, PhD.).*

### **Mgr. Zuzana Ľulk KrĹmrikov, PhD.**

Katedra lieĹebnej pedagogiky  
Univerzita Komenského v Bratislave, Pedagogick fakulta  
RaĹianska 59, 813 34 Bratislava  
tulak@fedu.uniba.sk

DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2024.24.4.91-107>

## Opportunities and Limits for Visitors with Comorbidity as Part of the Gallery Experience

### Príležitosti a limity pre návštevníkov s komorbiditou ako súčasť galerijnej skúsenosti

Barbora Kováčová, Martina Magová, Zuzana Gondová

#### Abstract

The paper presents the gallery as a space that is intended not only for the exhibition of artworks, but also for the commercial sphere. It is a space, that as a highly stimulating environment, can be limiting for different groups of visitors with comorbidities. Findings from international research are compiled with an emphasis on concretizing opportunities to improve and complete the conditions of the gallery as a space accessible to all visitors. The possibilities and limits of the gallery in relation to visitors with autism spectrum disorder are described in the context of a pedagogical experiment.

**Keywords:** Gallery. Space for artworks. Visitor. Autism spectrum disorder. Pedagogical experiment.

#### Galéria ako terminus technikus

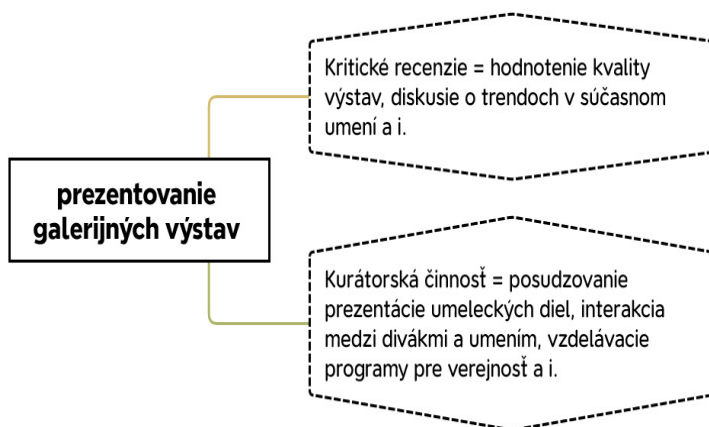
Galéria predstavuje verejnosti objekty výtvarného umenia. Homzová (2015) tvrdí, že ju možno chápať ako špecifické múzeum, ktoré sa venuje výlučne výtvarnému umeniu. Obe tieto inštitúcie používajú podobné metódy a postupy. V celosvetovom kontexte sú inštitúcie pracujúce čisto s výtvarným umením označované bežne ako múzeá.

Pojem galéria má pôvod v latinskom slove *galeria*, čo znamená (za)krytá veranda alebo chodba. V období stredoveku sa daný termín používal v talianskom jazyku ako *galleria* na označenie dlhých krytých chodieb v palácoch a verejných budovách. Postupom času sa význam slova „galéria“ rozšíril a začal označovať aj priestory určené na vystavovanie umeleckých diel. Širší kontext vnímania pojmu galéria nastal v období renesancie, keď sa chodby a sály v šľachtických sídlach začali využívať na prezentáciu umeleckých zbierok. V 17. a 18. storočí sa termín galéria ustálil v kontexte umeleckých inštitúcií, čo viedlo k jeho súčasnému významu. V anglicky hovoriacich krajinách sa pojem gallery používa od 15. storočia, pričom si zachoval svoj pôvodný architektonický význam.

V 18. storočí sa daný termín rozšíril aj na umelecké inštitúcie. Podobný vývoj zaznamenali aj iné európske jazyky, vrátane francúzskeho jazyka (*galerie*), nemeckého jazyka (*Galerie*) a španielskeho jazyka (*galería*) (bližšie Duncan, 2004; Carrier, 2006, a i.).

Galéria je verejnosťou pomerne často vnímaná ako inštitúcia vystavujúca umelecké diela konkrétnych súčasných umelcov a zároveň upozorňuje aj na lokálnych umelcov, ktorí sú niekedy v našich podmienkach menej známejší v porovnaní so zahraničnými umelcami. V rámci samotných expozícií nemožno zabudnúť aj na kurátorov výstav (kurátorskú činnosť), ako aj na „návštevníkov“, ktorí prinášajú verejnosti kritiku v súvislosti s oboznamovaním sa s tvorbou umelca, umelcov, či vplyvom umeleckej (výtvarnej) tvorby na národnej, ale aj svetovej scéne.

### *Schéma 1: Prezentovanie galerijných priestorov*



*Zdroj: vlastné spracovanie*

Galérie a výstavy, ktorými disponujú, vplývajú na miestne komunity, kultúrnu politiku, a taktiež aj na financovanie umenia. Valachová (2024) poukazuje na to, že galériu možno vnímať ako neformálnu inštitúciu, ktorá si na rozdiel od múzea nevytvára vlastné umelecké zbierky, ale venuje sa najmä výstavnej činnosti. Je to taká inštitúcia, ktorej zámerom je prezentovať prezenčnú a komerčnú aktivitu v oblasti výtvarného umenia.

### **Galerijná pedagogika**

Homzová (2015) upozorňuje, že aj keď je galerijná pedagogika špecifickou oblasťou múzejnej pedagogiky, nie je takéto definovanie jednotné. V nemeckej pedagogike dominuje pojem múzejná pedagogika (Museum-pädagogik), ktorá svojím obsahom pokrýva sprostredkovanie múzejných obsahov v múzeách, múzeách umenia i galériách. V anglo-amerických krajinách sa

stretávame s pojmom galerijná pedagogika (gallery education). V českej odbornej literatúre Horáček (1998) či Ferencová (In: Brabcová, 2003) presadzujú pojem galerijná pedagogika, v dielach Jůvu (2004) či Šobáňovej (2012) sa stretávame so všeobecným pojmom múzejná pedagogika. Brabcová (2003) používa všeobecný pojem múzeum, múzejná pedagogika, no cez výchovu umením (art education) bližšie špecifikuje aj galerijnú pedagogiku. Na Slovensku sa stretávame s pojmom galerijná pedagogika u Pavlíkánovej (2013) a u Sokolovej (2014). *Napriek istej špecifikácii obsahu galerijnej pedagogiky pod pojem vzdelávanie v galériách, múzeách a iných kultúrnych inštitúciách sa radia rôznorodé edukačné aktivity a rôzne formy práce so širokou kultúrnou verejnosťou* (Homzová, 2015, s. 12).

Galerijná pedagogika je veda o edukácii v múzeách umenia a v galériách, tvorí osobitný druh múzejnej pedagogiky na základe vnútorných edukačných podmienok, ktoré sú dané charakterom exponátov. Galerijná pedagogika podľa Horáčka a Zálešáka (2007) presahuje oblasť výtvarného umenia a opiera sa aj o iné oblasti vzdelávania, a to vo všetkých kontextoch. Ako tvrdí Biarincová (2024), galerijná pedagogika rieši porozumenie výtvarných diel interpretačnými spôsobmi odlišnými od spôsobov v iných druhoch múzeí, preto je potrebné pojmové odlišenie múzejnej a galerijnej pedagogiky. Ich podstatný rozdiel definuje predmet odborného záujmu inštitúcií, na pôde ktorých prebieha. Avšak galerijná pedagogika býva považovaná buď za súčasť múzejnej pedagogiky, alebo za osobitú (samostatnú) disciplínu. Programy galerijnej pedagogiky sa orientujú na edukačnú interpretáciu výtvarného umenia, sú charakteristické priamym, živým kontaktom s výtvarným dielom, zameriavajú sa na citové vnímanie a na kreatívne aspekty práce (Biarincová, 2014). Sládek (2024) tvrdí, že samotné galérie sa stávajú priestorom nielen rôznorodých expozícií, ale aj priestorom učenia sa (vzdelávania). Práve vychádzajúc z tvrdení Allana (2008) a O'Sullivan (2006) poukazuje na fakt, že *procesy učenia sa a komunikácie prostredníctvom súčasného umenia sa dajú považovať za katalyzátor možnosti a zároveň za stratégiu, ktorá umožňuje rizomatické myslenie a dáva slobodu vytvárať poznatky a porozumenie potrebné na prehodnotenie vzdelávania* (Sládek, 2024, s. 84).

## **Galéria ako priestor pre návštevníka s komorbiditou**

Mnohé deti a dospelí s poruchou autistického spektra alebo poruchou sensorického spracovania a inými komorbiditami nie sú schopní prístupu do mnohých galérií a múzeí kvôli nedostatočným opatreniam. Nie je to len záležitosť nášho národa, dotýka sa to galérií a múzeí na celom svete. Z tohto hľadiska nemožno zabudnúť na skutočnosť, že galérie a múzeá majú byť prístupné pre každého návštevníka, tzn. aj návštevníkov s rôznymi komorbiditami (s rôznymi zdravotnými ťažkosťami).

Zo zahraničia nachádzame poznatky, ktoré sa týkajú návštevnosti galerijných aj múzejných priestorov s návštevníkmi s poruchou autistického spektra. Tieto poznatky poukazujú na prítomnosť limitov, ktoré sú deklarované rodičmi s deťmi s poruchou autistického spektra. Deti s poruchami autistického spektra, podobne ako aj deti s inými komorbiditami, môžu v novom prostredí zažívať pocity zmätku, dezorientácie a zmyslového preťaženia. V konečnom dôsledku sa tak u nich v rámci návštevy galérie zvýši stres a úzkosť, namiesto toho, aby mali zo samotného priestoru výstavy alebo expozície očakávaný zážitok. Mulligan, Rais et al. (2013) poukazujú aj na obavy rodičov pred uskutočňovaním rodinného výletu. Ako dôvody uvádzajú rozrušenie dieťaťa novým zážitkom, preťaženie dieťaťa požiadavkami na primerané správanie v novom a neznámom prostredí.

Langa et al. (2013) poukazujú na možné limity, ktoré sa vyskytujú pri návšteve galérie ako verejnej inštitúcie. Autori prezentujú zistenia, kde rodičia ako dotazovaní respondenti tvrdia, že pre dieťa s poruchou autistického spektra je limitom vysoké množstvo čakajúcich návštevníkov v dlhých radoch. Môže to byť stres a pocit nepohody, ktorá môže byť zdrojom nepokoja u dieťaťa s poruchou autistického spektra. V prípade takejto situácie sú rodičia nútení odísť z galérie, čím často zabráňujú zážitku z daného umeleckého priestoru. V rámci výskumného experimentu boli skúmané materiály, ktoré zahŕňali zmyslovú mapu (v podobe vizuálneho sprievodcu), sociálne príbehy, obrázkový rozvrh a list s tipmi na aktivity. Zmyslová mapa a sprievodca boli navrhnuté tak, aby pomohli návštevníkom rozhodnúť sa, ktoré oblasti múzea môžu navštíviť. Sociálne príbehy demonštrovali vhodné reakcie správania v konkrétnych situáciách (tieto materiály boli vytvorené pre *Smithsonian National Museum of American History*). Zistenia z tejto štúdie potvrdili, že vytvorené materiály poskytli niekoľko výhod pred samotnou návštevou inštitúcie a tiež počas samotnej návštevy v nej (Lang et al., 2013).

Na základe vyššie uvedeného bolo viacero štúdií, ktoré poukazovali na výhody existencie podporných materiálov v galériách /alebo v múzeu – pred samotným vstupom a po ukončení návštevy. Napríklad Ozdemir (2008) odporúčal sociálne príbehy; Kuhanek et al. (2010) radili používanie plánika návštevy na zmiernenie úzkosti a záchvatových stavov. Súhlasíme so Simonom (2016), ktorý navrhuje, aby galérie a múzea poskytli návštevníkom príležitosť vyjadriť svoj názor, a tak sa podieľali na rozvoji galerijných a múzejných zážitkov, čo by pomohlo k tomu, aby dané inštitúcie boli pre každého návštevníka pútavé, dostupné a viac oceňované.

*Tabuľka 1: Návrhy na zlepšenie materiálov pred návštevou*

<b>Sociálne príbehy</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• poskytovanie informácií pomocou iných formátov (audio, video, digitálne, viacero jazykov)</li> <li>• vyššia miera vizualizácie (viacej obrázkov alebo symbolov)</li> <li>• zjednodušenie výkladu výstavy (menej slov)</li> <li>• vytvorenie kratšej verzie expozície, výstavy</li> <li>• pridanie rámp na parkovanie a príchod pre chodcov (kvôli bezpečnosti každého návštevníka)</li> </ul>
<b>Mapa dostupnosti plánovanej inštitúcie</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• väčšia mapa výstavy, expozície</li> <li>• podrobnejšie informácie (farebné označenie poschodí, označenie exponátov, umiestnenie slúchadiel – napr. aj z dôvodu hlasných sušičov rúk na toaletách)</li> </ul>
<b>Komunikačná kniha</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• poskytnutie digitálneho formátu</li> <li>• väčšie obrázky</li> <li>• menej obrázkov na jednu stránku</li> <li>• viac detailov (označovanie obrázkov, realistickejšie tváre, obrázky)</li> </ul>
<b>Ostatné zlepšenia</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• poskytnutie videoprehliadky na webovej stránke</li> <li>• umožnenie zákonným zástupcom, pedagógom a iným dospelým osobám rezervovať si materiály online</li> <li>• aktualizovať materiály na základe dostupnosti exponátov</li> <li>• vytvorenie plánu obrázkov</li> </ul>

*Zdroj: Fortuna et al. (2024)*

Z toho dôvodu uvádzame konkrétne možnosti v podobe evalvačných hárkov. Ide o jednu z možností, ako môžeme viac sprístupniť galériu /alebo múzeum návštevníkom s poruchou autistického spektra alebo návštevníkom s inými komorbiditami. Woodruff Wayne (2019) odporúča galériám a múzeám zacieliť pozornosť na rodičov s deťmi s poruchou autistického spektra z dôvodu potrebnej pripravenosti aj na túto skupinu návštevníkov. Dané otázky boli položené rodičom detí s poruchou autistického spektra s cieľom napomôcť pripraviť priestor pre každého návštevníka (bližšie tabuľkové spracovanie). Cieľom daných otázok bolo identifikovať možnosti a limity dieťaťa s poruchou autistického spektra z pohľadu rodiča/rodičov pri návšteve galérie (múzea). Dané otázky boli Woodruff Wayne (ibidem) zadávané rodičom pred návštevou galérie (múzea). Rodičom boli položené nasledujúce otázky (tabuľkové spracovanie).



*Tabuľka 2: Otázky pre rodičov pred návštevou galérie/múzea*

	<b>Konkrétna otázka</b>	<b>Priestor na odpoveď</b>
1)	Vzali ste niekedy svoje dieťa do galérie? Ak áno, kam?	
2)	Aké obavy máte, keď beriete svoje dieťa do galérie?	
3)	Existujú konkrétne obavy týkajúce sa správania alebo komunikácie, ktoré sú špecifické pre vaše dieťa na verejnosti?	
4)	Ako sa môžu galérie vo všeobecnosti stať prístupnejšími vášmu dieťaťu a ďalším deťom s inými zdravotnými a psychickými znevýhodneniami?	
5)	Tvorí vaše dieťa rado umenie? Ak áno, čo tvorí a ako často?	
6)	Aké sú všeobecné záľuby vášho dieťaťa? Čo naopak nemá vaše dieťa rado?	

*Zdroj: uprav. podľa Woodruff Wayne (2019, s. 89)*

Jednoduchšie upravené otázky je potrebné zadávať aj samotným návštevníkom s poruchou autistického spektra. Woodruff Wayne (2019) ich uvádza tak, aby bolo možné odpovede zaznamenávať samotným dieťaťom alebo rodičom.

*Tabuľka 3: Otázky pre návštevníka s poruchou autistického spektra pred návštevou galérie/múzea*

	<b>Konkrétna otázka</b>	<b>Priestor na zaznamenanie odpovede dieťaťom/rodičom/dospelým</b>
1)	Aké veci máš najradšej?	
2)	Aké veci nemáš rád/rada?	
3)	Čo je to galéria/múzeum?	
4)	Bol/bola si niekedy v galérii/ v múzeu?	
5)	Rád/rada tvoríš? Kreslíš? Maľuješ? Modeluješ s plastelínou?	

*Zdroj: uprav. podľa Woodruff Wayne (2019, s. 89)*

Po ukončení návštevy galérie/múzea boli rodičom detí s poruchou autistického spektra ponúknuté ďalšie otázky. Dôvodom bola aj skutočnosť, aby inštitúcia mala spätnú väzbu na odbúranie možných limitov, ktoré boli reálne uvedené návštevníkom s poruchou autistického spektra alebo inou komorbiditou.

*Tabuľka 4: Otázky pre rodiča dieťaťa s poruchou autistického spektra po návšteve galérie/múzea*

	<b>Konkrétna otázka</b>	<b>Priestor na odpoveď</b>
7)	Môžete zhrnúť zážitok vašej rodiny z tejto návštevy?	
8)	Aké obavy sa vám potvrdili pri návšteve našej inštitúcie?	
9)	Aké obavy sa vám nepotvrdili pri návšteve našej inštitúcie?	
10)	Ako sa môžu galérie vo všeobecnosti stať prístupnejšími vášmu dieťaťu?	
11)	Čo považujete za pozitívne vo vzťahu k vášmu dieťaťu na návšteve našej inštitúcie?	
12)	Čo považujete za negatívne vo vzťahu k vášmu dieťaťu na návšteve našej inštitúcie?	

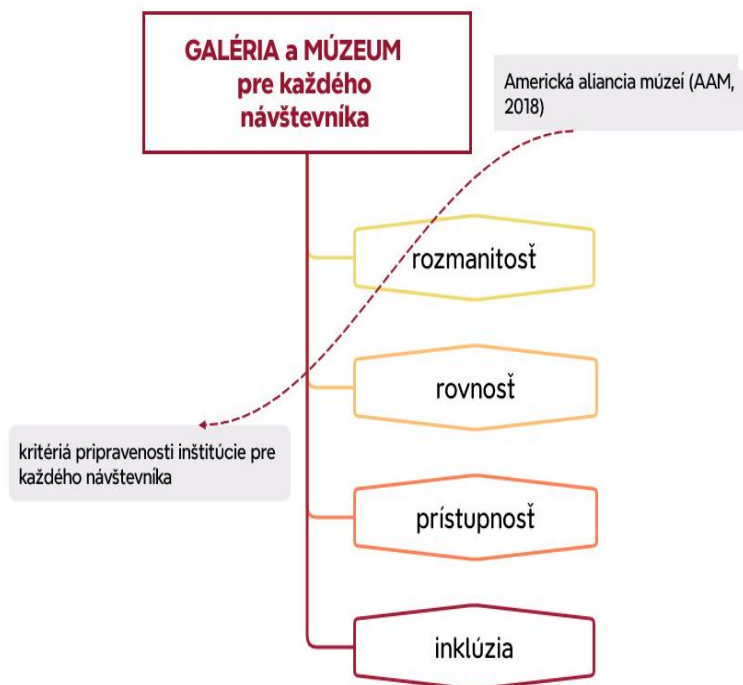
*Zdroj: upravené a doplnené podľa Woodruff Wayne (2019, s. 89)*

Tazi, Vidal & Stein (2015) poukázali na potrebu galérií/múzeí stať sa prístupnejšími pre všetkých návštevníkov s cieľom podporiť vzdelávanie, posilniť osobnosť návštevníka a podporiť sociálnu inklúziu. Autori apelujú na to, že každá inštitúcia by mala byť otvorenou aj pre skupiny návštevníkov so zdravotným a psychickým znevýhodnením, aby ich nebolo možné označovať ako návštevníkov, na ktorých sa zabudlo (forgotten visitors).

### **Kritériá pre galérie a múzea v prospech návštevníkov s komorbiditou**

Americká aliancia múzeí (AAM) predstavila súbor štyroch kritérií (diverzita, rovnosť, prístupnosť a inklúzia), ktoré by mala zohľadňovať každá kultúrna inštitúcia typu múzeum a galéria (bližšie schematické spracovanie). Máme za to, že dané kritériá sú platné aj pre galérie, ich výstavy a expozície.

Schéma 2: Podporné kritériá na otvorenie inštitúcie pre všetkých návštevníkov



Zdroj: AAM (2008)

Jednotlivé kritériá Americká aliancia múzeí predstavila nasledovne:

- **rozmanitosť**: ľudia sa líšia a zároveň sú rovnakí na individuálnej a skupinovej úrovni (aj keď sa ľudia zdajú byť rovnakí, sú odlišní, stále však zostávajú ľuďmi),
- **rovnosť**: ide o čestné a spravodlivé zaobchádzanie so všetkými členmi komunity,
- **prístupnosť**: ide o umožnenie spravodlivého prístupu každému človeku počas jeho celého života,
- **inklúzia**: vzťahuje sa na zámerné, trvalé úsilie zabezpečenia toho, aby rozmanití jednotlivci boli plne účastní na všetkých aspektoch riadenia a činnosti inštitúcie, vrátane rozhodovacích procesov (AAM 2018).

Fox & Macpherson (2015) poukazujú na fakt, že v priestoroch galérie aj múzea je možné tvoriť inkluzívne umenie. Ide o tvorivú spoluprácu medzi jednotlivcami so zdravotným a psychickým postihnutím a jednotlivcami bez postihnutia (Šuhajdová, 2019). Cieľom inkluzívneho umenia je podporiť zvyšovanie vedomostí, zručností a kompetencií v oblasti umenia. Podľa vyššie uvedených autorov (ibidem) inkluzívne umenie môže (na)pomôcť odhaliť

tvorivý a umelecký potenciál ľudí s komorbiditami a zároveň uľahčiť rôzne spôsoby komunikácie v inkluzívnej spoločnosti.

Galérie môžu byť prístupným a inkluzívnym priestorom pre návštevníkov s rôznymi zdravotnými či psychickými ťažkosťami. Bez samotnej pripravenosti to však nie je možné. Jednoznačne je potrebné zaoberať sa konkrétnymi témami a integrovať ich do samotnej filozofie každej galérie v prospech návštevníka s komorbiditou. Tabuľkové spracovanie vnímame ako možnú inšpiráciu pre galériu s cieľom rozvíjať inkluzívnosť a akceptáciu voči rôznym skupinám návštevníkov.

*Tabuľka 5: Témy podporujúce otvorenosť voči diverzite*

<b>Téma</b>	<b>Otázky na rozvoj témy</b>
<b>Rôznorodosť komorbidít</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Čo je možné vnímať pod pojmom komorbidita?</li> <li>• S akými konkrétnymi komorbiditami sa ako personal galérie stretávame?</li> <li>• Aké výzvy vyplývajú pre galériu vzhľadom na komorbiditu návštevníkov?</li> <li>• Čím sme ako galéria limitovaní vzhľadom na rôznorodé komorbidity?</li> <li>• Čím sme ako galéria otvorení vzhľadom na rôznorodé komorbidity?</li> </ul>
<b>Prispôsobenie priestoru a ponuky programov</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Ktoré z programov, ktoré ponúkame ako galéria, sú prístupné pre všetkých?</li> <li>• Akým spôsobom označujeme programy určené len pre návštevníkov s komorbiditami?</li> <li>• Akým spôsobom je označený priestor galérie kvôli prehľadnosti a zjednodušenej orientácii?</li> <li>• Akým spôsobom je možné dostať sa k nám? Sme ako galéria bez priestorových bariér? Aké sú možnosti na parkovanie?</li> </ul>
<b>Vytvorenie bezpečného a podporného prostredia</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Čím sme ako galéria bezpeční vzhľadom na rôznorodé komorbidity?</li> <li>• Máme priestor, kde sa môže návštevník s komorbiditou cítiť bezpečne?</li> <li>• Aké konkrétne priestory máme pre individuálnu a skupinovú formu v rámci edukačných programov pre návštevníkov?</li> </ul>

<p style="text-align: center;"><b>Pripravenosť personálu</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Ako sme pripravení na prijatie návštevníka s komorbiditami?</li> <li>• Ako sme pripravení na efektívne komunikovanie s návštevníkom s komorbiditami?</li> <li>• Aké vzdelávanie sme ako pracovníci galérie absolvovali v prospech poznania rozličných potrieb návštevníka s komorbiditou?</li> <li>• Aké vzdelávanie sme ako pracovníci galérie absolvovali v prospech poznania špecifických stratégií typických pre jednotlivé komorbidity?</li> <li>• Ako zabezpečiť to, aby sa návštevníci s komorbiditou cítili vítaní a pochopení?</li> </ul>
<p style="text-align: center;"><b>Podpora kultúrnej participácie</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Ako galéria podporuje kultúrnu participáciu?</li> <li>• Ako galéria prispieva k sociálnej inklúzii a rovnosti prístupu k umeniu a kultúre?</li> <li>• Ktoré konkrétne aktivity považujete ako pracovníci galérie za úspešné? Prečo je tomu tak?</li> </ul>

*Zdroj: vlastné spracovanie*

Pripravenosť galérií by mohla byť nápomocnou v tom, že by sa vytvorili podmienky typu:

- vymedzenie **konkrétneho dňa pre návštevníkov** s komorbiditou (eliminovanie množstva ľudí a hluku),
- **vytvorenie mapy prístupnosti priestorov** (vizualizácia prehliadky),
- ponuka **sociálnych príbehov** s poukázaním na sociálne správanie sa,
- **doplnenie personálneho obsadenia** – vytvorenie miesta pre galerijného pracovníka s rozšíreným vzdelaním o špeciálnu pedagogiku,
- **obohacujúce aktivity** so zapojením sa celej rodiny (programy na podporu rodiny).

Otvorenosť galérie voči každému návštevníkovi nie je až takou samozrejmosťou, ale je zároveň príležitosťou pre každú galériu vykročiť vpred v prospech každého návštevníka bez rozdielov.

## Galéria Ľudovíta Fullu ako galerijná skúsenosť

Galéria Ľudovíta Fullu sa nachádza v meste Ružomberok. Svojimi výstavami a expozíciami sprostredkováva stretnutie s umením naživo. V Galérii Ľudovíta Fullu sú k dispozícii pre návštevníka:

- **výstavy a expozície:** návštevník má možnosť vybrať si zo širokej ponuky programov či materiálov, prostredníctvom ktorých galéria sprístupňuje umenie rôznym vekovým aj cieľovým skupinám,
- **Fullovo byt:** súkromné priestory umelca zachované v autentickej podobe z čias, kedy v tomto objekte Ľudovít Fulla skutočne žil a tvoril,
- **záhrada:** v pokojnej záhrade si môže návštevník posediť a oddýchnuť s kávou, ktorá je ponúknutá k vstupenke alebo aj s vlastným občerstvením,
- **kníhkupectvo:** originály aj limitované edície diel od slovenských umelcov a dizajnérov inšpirované tvorbou Ľ. Fullu, katalógy, publikácie,
- **hrobka Ľ. Fullu:** hrobka je sprístupnená len raz ročne 1. novembra na Sviatok všetkých svätých (Fullova hrobka ako súčasť expozícií galérie vás prekvapí kontrastom jednoduchého betónového exteriéru a zdobeného interiéru s mozaikami od Ľudovíta Fullu a Ernesta Zmetáka).<sup>1</sup>

Pre potreby návštevy galérie ako súčasť edukačnej aktivity so žiakmi s poruchou autistického spektra je nevyhnutné zadefinovať ciele. Magová (2023) ich uvádza nasledovne:

- prepojiť návštevu galérie s edukačným procesom – prepojenie s predmetom výtvarná výchova (preberanie známych výtvarných umelcov),
- oboznamovať sa s úplne novým prostredím, v ktorom sa žiaci s poruchou autistického spektra predtým nepohybovali (najprv je potrebné ukázať si na fotkách z internetu Galériu Ľudovíta Fullu),
- rozvíjať adaptáciu a socializáciu (cestovanie MHD trasa škola – Galéria Ľudovíta Fullu, prispôsobenie sa novému prostrediu, kupovanie lístkov, komunikácia so sprievodkyňou v galérii),
- nácvik aktívneho počúvania u žiakov,
- nácvik primeraného správania, akceptácia požiadaviek (napr. žiak nesmie chytať vystavené obrazy).

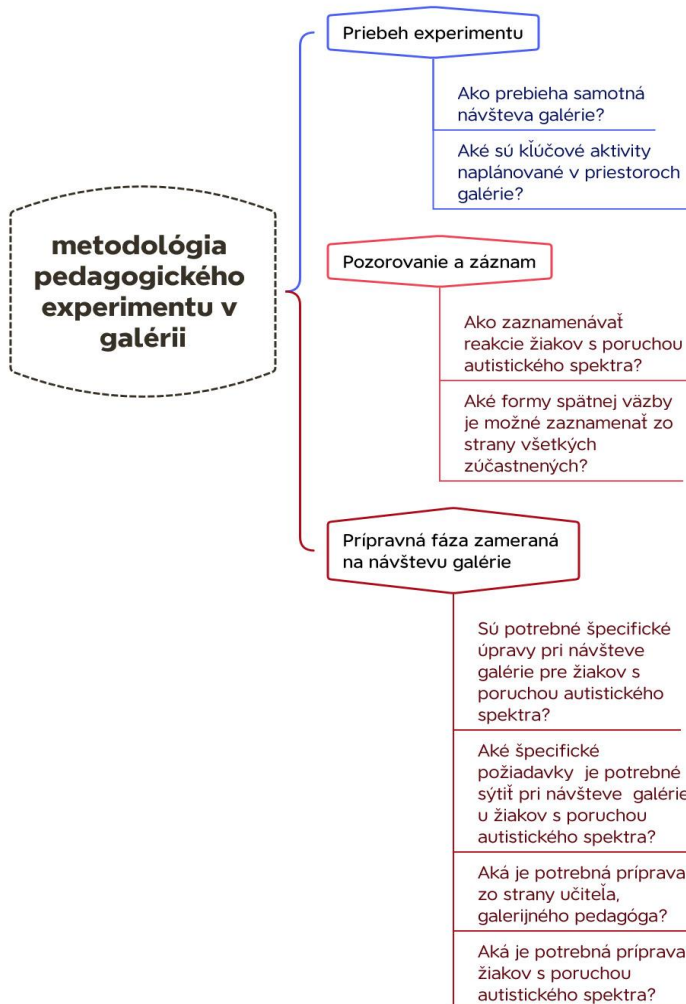
Pedagogický experiment je možné vnímať ako proces, pri ktorom sa zámerne vytvára nové prostredie pre učenie, ktoré v tomto prípade nie je tradičné, ale interaktívne, zamerané na skúmanie a tvorivé objavovanie. A práve galéria môže byť jedným z prostredí, ktoré otvára možnosti pre žiaka s poruchou

---

<sup>1</sup> Informácie o Galérii Ľudovíta Fullu: <https://sng.sk/sk/galeria-ludovita-fullu/navsteva#offer>

autistického spektra (samozrejme s prihliadnutím na individuálne spôsobilosti). Galéria ako priestor poskytuje nielen podnety, ale aj možnosť učiť sa mimo bežného školského prostredia, čo môže uľahčiť chápanie informácií tým návštevníkom, ktorí potrebujú iné špecifické prístupy (Schéma 3).

*Schéma 3: Pedagogický experiment: návšteva galérie so žiakmi s poruchou autistického spektra*



*Zdroj: vlastné spracovanie*

Samotná návšteva galérie so žiakmi s poruchou autistického spektra jednoznačne vyžaduje prípravné kroky od dospelého vo vzťahu ku konkrétnej galerijnej výstave.

V texte príspevku prezentujeme pedagogický experiment, ktorý je overovaný s rôznorodou skupinou žiakov s poruchou autistického spektra (všeobecná schéma popisujúca metodológiu pedagogického experimentu, Schéma 3).

#### **Dôležitosť prípravy pred návštevou Galérie Ľudovíta Fullu:**

- oboznámenie personálu o akú cieľovú skupinu žiakov ide – hlavne z dôvodu komunikácie a možného náročného správania, ktoré môže vzniknúť počas návštevy Galérie Ľudovíta Fullu,
- posilnenie personálneho zabezpečenia z dôvodu náročného správania žiakov s poruchou autistického spektra v prirodzenom prostredí (predpokladali sme, že žiak, ktorý má problém s novými priestormi, odmietne vstúpiť do Galérie Ľudovíta Fullu),
- podpis informovaných súhlasov zákonným zástupcom,
- dôsledná príprava žiakov pred samotnou návštevou Galérie Ľudovíta Fullu, oboznamovanie sa s prostredím prostredníctvom fotiek,
- zistiť špecifiká miesta (Galérie Ľudovíta Fullu) v kontexte senzorických dysfunkcií u žiakov s PAS.

#### **Výstupy po návšteve Galérie Ľudovíta Fullu:**

- vypracovanie projektu, ktorý obsahoval základné informácie oľhľadom národného umelca Ľudovíta Fullu, plus fotky jeho najvýznamnejších diel,
- prezentácia projektu v rámci rovesníckeho vzdelávania (projekt prezentoval žiak, ktorý má rád výtvarnú výchovu a dokáže primerane komunikovať verbálnou formou).

#### **Možné limity u žiakov s poruchou autistického spektra v kontexte návštevy Galérie Ľudovíta Fullu:**

- senzorické preťaženie vizuálnymi podnetmi, niektorí žiaci s poruchou autistického spektra mali problém s tým, že Galéria Ľudovíta Fullu ponúkala veľmi veľa podnetov, preto sme si s niektorými žiakmi skrátili rozsah návštevy,
- časový rozsah prehliadky – u žiakov bolo náročné udržať zámernú pozornosť, preto sme sa rozdelili na dve skupiny, nakoľko tam boli aj žiaci, ktorí boli schopní absolvovať celú prehliadku Galérie Ľudovíta Fullu,
- u žiakov sme pozorovali limity spojené s orientáciou v priestore, nakoľko išlo o úplne nový priestor, ktorý predtým nevideli (jeden žiak do nového priestoru ani nevošiel, ale čakal s asistentkou pred budovou, nakoľko sme u neho spozorovali úzkostné správanie),
- limity spojené s porozumením a predstavivosťou.



Vzdelávacie aktivity v galériách podľa Pavlikánovej môžu predmetu výtvarná výchova ponúknuť:

- *možnosť konfrontácie vzájomných názorov, dojmov, pocitov,*
- *doplnenie alebo rozšírenie cieľov stanovených vo vzdelávacích programoch,*
- *prepojiť témy z najrôznejších oblastí poznávania, vytvoriť priestor na medzipredmetové väzby v prístupe k vzdelaniu,*
- *pomoc v porozumení prejavov súčasného umenia,*
- *pomoc v poznaní vlastnej kultúrnej tradície,*
- *pomoc v porozumení súčasným informačným a komunikačným technológiám a vizuálnemu jazyku doby,*
- *vytvorenie multikultúrneho priestoru,*
- *vytvorenie interaktívneho a slobodného diskusného priestoru (Homzová, 2015, s. 17).*

## Záver

Návštevníci s poruchou autistického spektra a inými komorbiditami sa v nižšej miere zúčastňujú na aktivitách v súvislosti s návštevnosťou galérií. Galérie v našich podmienkach nie vždy poskytujú štruktúrované, predvídateľné a podporné miesto pre návštevníkov s poruchou autistického spektra v rámci učenia sa. Návšteva galérie môže často predstavovať pre návštevníkov s poruchou autistického spektra a ich rodiny výzvu (ktorá je pomerne málo v našich podmienkach využívaná). Porucha zmyslového spracovania sa stáva bežnou prekážkou účasti, ktorá spôsobuje, že sťažuje spracovanie informácií prichádzajúcich prostredníctvom zmyslov. Táto skupina návštevníkov je nadmerne preťažená podnetmi v podobe množstva ľudí, hluku, prestimulovaním priestorov výstavy a expozície. Vzhľadom na uvedené limity, je potrebné zamerať sa na vytvorenie vhodných podmienok v rámci návštevy galérie s jednotlivcami s poruchou autistického spektra.

## Bibliografia

- ALLAN, J. 2008. *Rethinking Inclusive Education: The Philosophers of Difference in Practice*. Basel: Springer. ISBN 978-1-4020-6092-2. <https://doi.org/10.1007/978-1-4020-6093-9>
- BIARINCOVÁ, P. 2014. *Tradičná ľudová kultúra na sekundárnom stupni vzdelávania. Tvorivosť – umenie – remeslo – dizajn*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU. ISBN 978-80-561-0119-3.
- BIARINCOVÁ, P. 2024. Galérie a múzeá — miesta edukácie. In *CREA-AE 2024. Kreatívne reflexívne emocionálne alternatívne – umelecké vzdelávanie. Zborník z elektronickej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2024, s. 227-237. ISBN 978-80-223-5915-3.

- BRABCOVÁ, A. (eds.). 2003. Brána muzea otvorená: Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea. Náchod: Juko. 584 s. ISBN 80-86213-28-5.
- CARRIER, D. 2006. *Museum Skepticism: A History of the Display of Art in Public Galleries*. New York, USA: Duke University Press, 2006, 328 s. <https://doi.org/10.1515/9780822387572>
- DUNCAN, C. 2004. From the Princely Gallery to the Public Art Museum: The Louvre Museum and the National Gallery, London. In: *Grasping the World*. Routledge, 2004, 28 s.
- FORTUNA, J. K., CHAMBERLAIN, E., FILICE, L., KURT, M., PORTER, T., TWICHELL, S., & OGREN, S. 2024. Exploring the Usefulness of Pre-Visit Materials for Children with Autism at a Public Museum. In: *Translational Science in Occupation*, 2024, 1 (1). <https://doi.org/10.32873/unmc.dc.tso.1.1.04>
- FOX, A., MACPHERSON, H. 2015. *Inclusive arts practice and research: A critical manifesto*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315732558>
- HOMZOVÁ, J. 2015. Galerijná pedagogika vo výtvarnej edukácii v základných, stredných školách a v ZUŠ. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 2015. S. 44. ISBN 978-80-565-1389-7.
- HORÁČEK, R. 1998. *Galerijní animace a sprostředkování umění*. Brno: CeRM, 1998. ISBN 80-7204-084-7.
- HORÁČEK, R., ZÁLEŠÁK, J. 2007. *Aktuální otázky zprostředkování umění: teorie a praxe galerijní pedagogiky, vizuální kultura a výtvarná výchova*. Brno: MU, 2007, 189 s. ISBN 9788021043718.
- JŮVA, V. 2004. *Dětské muzeum: edukační fenomén pro 21. století*. Brno: Paido. 264 s. ISBN 80-731-5090-5.
- KUHANECK, H. M., BURROUGHS, T., WRIGHT, J., LEMANCZYK, T., & DARRAGH, A. R. 2010. A qualitative study of coping in mothers of children with an autism spectrum disorder. In: *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 2010, 30 (4), 340-350. <https://doi.org/10.3109/01942638.2010.481662>
- LANGA, L. A. et al. 2013. Improving the Museum Experiences of Children with Autism Spectrum Disorders and Their Families: An Exploratory Examination of Their Motivations and Needs and Using Web-based Resources to Meet Them. In: *Curator: The Museum Journal*, 2013, 56 (3), 323-335. <https://doi.org/10.1111/cura.12031>
- MAGOVÁ, M. 2023. Návšteva galérie Ľudovíta Fullu so žiakmi s PAS. Ružomberok: nepochikovaný materiál, 2023.
- MULLIGAN, S., RAIS, P. et al. 2013. Examination of a museum program for children with autism. In: *Journal of Museum Education*, 2013, 38 (3) 308-319. <https://doi.org/10.1080/10598650.2013.11510783>
- O'SULLIVAN, S. 2006. *Art Encounters Deleuze and Guattari: Thought beyond Representation*. London: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230512436>

- Otváracie hodiny a služby. In: *Galéria Ľudovíta Fullu*.  
<https://sng.sk/sk/galeria-ludovita-fullu/navsteva#offer>
- OZDEMIR, S. 2008. The effectiveness of social stories on decreasing disruptive behaviors of children with autism: Three case studies. In: *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2008, 38 (9), 1689-1696. <https://doi.org/10.1007/s10803-008-0551-0>
- PAVLÍKÁNOVÁ, M. 2013. Dávať sa, diviť sa, rozumieť? Obsah a odraz umenia vo vzdelávaní. In: *Kultúra, umění a výchova*, 2013, 1 (1). ISSN 2336-1824.
- SIMON, N. 2016. *The art of relevance*. Canada: Santa Cruz, Museum 2.0.
- SLÁDEK, A. 2024. Rizomatické interpretácie vizuálnych prístupov študentov výtvarnej edukácie prostredníctvom témy digitálne univerzum v médiu digitálnej grafiky a manipulovanej fotografie. In: *CREA-AE 2024. Kreatívne reflexívne emocionálne alternatívne – umelecké vzdelávanie. Zborník z elektronickej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2024, s. 83-97. ISBN 978-80-223-5915-3.
- SOKOLOVÁ, K. 2014. Téma výchovy umením k umeniu ako neexistujúci problém. In: *Kultúra, umění a výchova*, 2014, 2 (1). ISSN 2336-1824.
- ŠOBÁŇOVÁ, P. *Muzejní edukace*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3003-4.
- ŠUHAJDOVÁ, I. 2019. Inclusion and inclusive education through the eyes of the majority in Slovakia. In: *Sodobna pedagogika*, 2019, 70 (2), 142-158. ISSN 0038-0474.
- TAZI, Z., VIDAL, H., STEIN, K. 2015. Arte Juntos/Art Together: Promoting School Readiness among Latino Children through Parent Engagement and Social Inclusion in a Suburban Museum. In: *Museum & Society*, 13 (2), 158-171. <https://doi.org/10.29311/mas.v13i2.324>
- VALACHOVÁ, D. 2024. Galéria ako inštitúcia umenia a hry. In: *Galerium I*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 2024.
- WOODRUFF, A. W. 2019. Finding Museum Visitors with Autism Spectrum Disorders: Will Art Help in the Search?. In: *Museum & Society*, 17 (1), 83-97. <https://doi.org/10.29311/mas.v17i1.2586>

*Príspevok je parciálnym výstupom z projektu KEGA č. 002UK-4/2024 Expozé v múzeu a galérii: umenie-expresia-zážitok (hlavná riešiteľka projektu je prof. PaedDr. Daniela Valachová, PhD.).*

**Doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD.**

Katedra špeciálnej pedagogiky

Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta

Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok

*barbora.kovacova@ku.sk*

**PaedDr. Martina Magová, Ph.D.**

Katedra špeciálnej pedagogiky

Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta

Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok

*martina.magova@ku.sk*

**PaedDr. Zuzana Gondová, DiS.**

Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky (externá doktorandka)

Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta

Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok,

*zuzana.gondova828@edu.ku.sk*

2024

4

ROČNÍK XXIV.

ISSN 1335-9185



9 771335 918001 10